

”JOS MÄ EN OIS TÄSSÄ, NIIN MÄ JOKO MAKAISIN HUONEESSA
TAI SITTE MÄ OISIN KADULLA TEKEMÄSSÄ JOTAIN,
MITÄ MUN EI PITÄIS RUETA TEKEMÄÄN”

Työtoiminnan merkitykset pitkäaikaisasunnottomille suunnatun asumisyksikön
asukkaiden tulkitsemana

Lea Puotiniemi
Pro gradu–tutkielma
Turun yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Syksy 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/ Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

PUOTINIEMI LEA: ”Jos mä en ois tässä, niin mä joko makaisin huoneessa tai sitte mä oisin kadulla tekemässä jotain, mitä mun ei pitäis rueta tekemään” Työtoiminnan merkitykset pitkäaikaisasunnottomille suunnatun asumisyksikön asukkaiden tulkitsemana

Pro gradu -tutkielma, 98s.

Sosiaalityö

Lokakuu 2018

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielmani aiheena on työtoiminnan saamat merkitykset pitkäaikaisasunnottomille suunnatun asumisyksikön asukkaiden tulkitsemana ja asukkaiden arvio työtoiminnan merkityksestä asumisen onnistumiselle. Teoriaosuudessa liitän tutkielmani osaksi huono-osaisuus -tutkimusta, ja tarkastelen asunnottomuutta huono-osaisuuden indikaattorina. Pohjustan tutkielmaani käsittelemällä asunnottomuuden poistamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi rakennettua Asunto ensin -mallia, sen ilmenemistä Suomessa sekä mallin toteutusta asumissosiaalisen työn avulla, johon työtoimintakin kuuluu. Keräsin aineistoni etnografisen tutkimusotteen avulla erään asumisyksikön työtoiminnassa kahden viikon aikana joulukuussa 2017. Hyödynsin aineiston keruussa osallistuvaa havainnointia ja epävirallisia keskusteluita asukkaiden kanssa. Lisäksi haastattelin viittä asumisyksikön asukasta. Analysoin aineistoja sisällönanalyysin keinoin.

Asukkaiden työtoiminnalle antamia merkityksiä yhdisti toimijuus. Työtoiminnassa toimijuus liittyi mahdollisuuksiin työtoiminnassa, työyhteisöön sekä muutos- ja unelmapuheeseen. Työtoiminta mahdollistaa asukkaille vapauden valita, ja tämä valinnanvapaus loi asukkaille muita mahdollisuuksia toimijuudelle työtoiminnan sisällä ja työtoiminnan kautta. Työtoiminta toi asukkaiden elämään rytmiä ja sisältöä, jonka takia esimerkiksi päihteiden käyttö oli monen asukkaan kohdalla vähentynyt. Työtoiminta mahdollisti osalle asukkaista valtaa ja vastuunottoa niin asumisyksikön ja yhteisön asioissa kuin omassa elämässä.

Vertaisuus työyhteisössä koettiin tärkeänä tukipilarina asumisen onnistumiselle, koska yhteisön nähtiin tukevan päihteettömyyttä. Työtoimintaan osallistuvia asukkaita yhdisti samankaltaiset kokemukset, jotka loivat asukkaiden välille yhteenkuuluvuutta. Toisaalta vastakkaista, vähättelevää ja toista arvostelevaa puhetta ilmeni jonkin verran. Puheillaan osa asukkaista halusi tehdä eroa toisina pitämiinsä asukkaisiin. Työtoiminnassa asukkaat pystyivät ottamaan aktiivista roolia ja toimimaan itsenäisesti. Työtoiminnan avulla asukkaiden itsetuottamus ja omanarvontunto nousivat. Positiivinen, päihteetön ilmapiiri ja onnistumisen kokemukset mahdollistivat asukkaissa muutos- ja unelmapuhetta, johon liittyi unelmia liittyen asumiseen. Osa oli määrätietoisesti alkanut toteuttaa muutoksia elämässään.

Asiasanat: Asumissosiaalinen työ, asunnottomuus, pitkäaikaisasunnottomuus, huono-osaisuus, toimijuus

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. HUONO-OSAISUUS	5
2.1 Huono-osaisuus ilmiönä	5
2.2 Asunnottomuus huono-osaisuuden ilmentäjänä	8
3. ASUNNOTTOMUUDEN POISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY	10
3.1 Asunto ensin -malli	10
3.2 Suomalaisen Asunto ensin -mallin rakentuminen.....	12
3.3 Työtoiminta ja muu asumissosiaalinen työ asunnottomuutta vastaan	15
4. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	18
4.1 Tutkimuskysymykset.....	18
4.2 Tutkimusympäristön kuvaus.....	20
4.3 Aineiston kuvaus.....	21
5. METODOLOGIA	24
5.1 Etnografia	24
5.2 Teemahaastattelut.....	26
6. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	27
6.1 Havaintojen kerääminen.....	27
6.2 Haastattelut ja niiden toteuttaminen.....	29
6.3 Tutkimuksen eettisyys.....	33
6.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin keinoin.....	37
7. MAHDOLLISUUDET TYÖTOIMINNASSA	40
7.1 Työtoiminta vaihtoehtona.....	40
7.2 Sisältöä ja struktuuria	47
7.3 Valtaa ja vastuuta tarjolla	53
8. TYÖTOIMINTA JA YHTEISÖN MERKITYS	56
8.1 Työyhteisö toimijuuden rakennuspalikkana	56
8.2 Vastapuhetta yhteisön toimijuudesta.....	63
9. MUUTOS- JA UNELMAPUHE	66
9.1 Oman toimijuuden tunnistaminen ja muutokseen pyrkiminen.....	66
9.2 Unelmia ja toiveita	76
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	79
LÄHTEET	89

1. JOHDANTO

Lapsuuteni Helsingissä ei ollut vierasta tavata ihmistä nukkumassa rappukäytävässä tai lehtilaatikossa. 1990-luvun loppuun sijoittuvat lapsuusmuistoni asunnottomuudesta havainnollistavat osaltaan sitä, kuinka asunnottomuus on näkynyt ja konkretisoitunut suomalaisessa yhteiskunnassa. Se on myös kuva, jota on Suomessa pyritty poistamaan asumispoliittisin keinoin 1980-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2008 asunnottomuuden vähentämisessä ja ennaltaehkäisemisessä otettiin uudenlainen askel, kun asunnon tarpeessa olevien ihmisten jonoa alettiin purkaa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman avulla. Ohjelmassa hyödynnettiin Asunto ensin -mallia, jonka mukaan asunto on perusedellytys sille, että henkilön muut ongelmat voisivat ratketa. (Asunto ensin 2018a.) Tämän ajattelutavan muutoksen seurauksena pitkäaikaisasunnottomille on perustettu asumisyksiköitä, joissa jokaisella asukkaalla on oma vuokra-asunto. Lisäksi asumisyksiköissä tehdään asumissosiaalista työtä, jolla asunnottomuutta pyritään poistamaan ja ennaltaehkäisemään. Yksi tällaisista asumissosiaalisen työn muodoista on työtoiminta. Työtoiminta on asukkaille tarkoitettua toimintaa, jossa he pientä korvausta vastaan tekevät heille annettuja työtehtäviä. Työtoiminnan tehtäviä voivat olla esimerkiksi asuin ympäristön siistiminen, ruuanlaitto, kiinteistön korjaustyöt tai alihankintana toteutettavat pakkaustyöt.

Tässä pro gradu -tutkielmassani karistelen tuon lapsuudestani tutun kuvan pois mielestäni ja annan puheenvuoron asumisyksikön asukkaille. Toteutin tutkielmani aineiston keruun eräässä suuressa suomalaisessa kaupungissa sijaitsevassa asumisyksikössä. Tutkielmasani tarkastelen sitä, millaisia merkityksiä työtoiminta saa asumisyksikön asukkaiden tulkitsemana, ja miten he arvioivat työtoiminnan merkitystä asumisen onnistumiselle.

Perustuslain 19 § asettaa julkisen vallan rooliksi edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja edesauttaa asunnon järjestymistä (Suomen perustuslaki 1999/731). Sosiaalihuoltolain 21 § velvoittaa, että asumispalvelujen tuottamisessa tulee huolehtia, että yksilön oikeutta osallistumiseen arvostetaan ja hänelle tarjotaan hänen tarpeisiinsa sopivia kuntoutuspalveluita (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Tähän lakiin perustuu asuntoihin vietävät palvelut (Johansson 2013, 178) eli asumissosiaalinen työ. Tutkielmani kytkeytyy näiden lakien toteutumiseen asumisyksiköiden perustamisen ja työtoiminnan järjestämisen kautta.

Asunto ensin -mallin ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien eli Paavo-ohjelmien myötä näiden lakien noudattamiseen on pyritty järjestelmällisesti (Johansson 2013, 157). Tämä asunnottomuuden poistamisen ja ennaltaehkäisyn johdonmukainen ja suhteellisen tuore toteutus Asunto ensin -mallin mukaan kannustaa tutkimaan sitä, mitä nämä nykyiset olosuhteet työtoiminnassa ja sen suhteessa asumiseen merkitsevät asukkaiden näkökulmasta. Olen kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä asukkaat, yksilöinä ja yhteisönä antavat työtoiminnalle ja sitä kautta asumisen onnistumiselle, eli miten nämä lait ja niiden toteutus käytännössä yksilön elämälle merkitsevät ja siinä näkyvät.

Tutkielmani aiheen ja sen taustalla olevien Asunto ensin -mallin arvojen kautta keskityn sosiaalityön perustehtäviin. Sosiaalityötä ja Asunto ensin -mallia yhdistävät ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tavoitteet (ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Sosiaalialan eettiset ohjeet velvoittavat sosiaalialan ammattilaisia kunnioittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja työskentelemään asiakaslähtöisesti (Talentia 2018). Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn ajankohtaisia käytännön asioita ratkova Aune-koordinaatioryhmä toteaa, että asukkaalla tulee olla mahdollisuus itse vaikuttaa siihen, millaisiin palveluihin tai toimintoihin hän haluaa osallistua (Aune-koordinaatioryhmä 2017). Itsemääräämisoikeus ja sen käytännön toteutuminen perustelee asukkaiden työtoiminnalle antamien merkitysten tutkimista työntekijöiden näkemysten ja mielipiteiden sijaan.

Asunto ensin -malliin pohjautuvat kansalliset Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat ja niiden toteutuminen käytännössä ovat tuottaneet suomalaisen tutkimus- ja hanketyöhön uusia aiheita asunnottomuusteeman ympärille. Kuten todettua Asunto ensin -malliin pohjautuvat asumispalvelut ja niissä tehtävä asumissosiaalinen työ Suomessa ovat vielä iältään kovin nuoria. Se näkyy siinä, että Suomen tasolla aiheesta on toteutettu useita hankkeita, joissa kehitetään asumissosiaalisen työn sisältöjä ja toteutustapoja vaikiintuneisiin asumispalveluihin. Esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Helsingin kaupungin yhteisessä hankkeessa rakennettiin asumissosiaalisen työn käytänteitä ja malleja (Helminen & Neiman 2015, 10). Rakenteita ja käytänteitä kehittävien hankkeiden rinnalla on tehty tutkimusta Suomessa ja kansainvälisesti asumisen ja asumissosiaalisen työn merkityksistä asukkaille ja vielä asuntoa vailla oleville henkilöille (ks. esim. Mäki 2017, Granfelt 2013).

Asumisen merkitystä ihmisen koetulle hyvinvoinnille ja tulevaisuuteen liitettäville odotuksille ovat tutkineet Kainulainen, Saari ja Häkkinen. Heidän tutkimuskenttäänä toimi asunnottomille suunnatut asumispalvelut. Määrällinen tutkimus osoittaa, että asunnolla on vahva merkitys ihmisen hyvinvoinnille. Aukkaiden usko omiin itsenäisen asumisen taitoihin voimistui asumisen myötä ja arviot omasta mielenterveydestä paranivat. Kainulainen ym. toteavat, että suhteellisen korkean tyytyväisyyden elämään ajatellaan kertovan asumisen merkityksellisyydestä kokonaishyvinvoinnin kannalta. Asunnolla nähtiin olevan vahva merkitys hyvinvoinnin lisäksi tulevaisuuden suunnitteluun ja mahdollisuuksien näkemiseen. (Kainulainen, Saari & Häkkinen 2013, 58, 65 & 69.) Pysyvän asumisen ja sosiaalisen tuen yhteyttä hyvinvoinnille ovat tutkineet kansainvälisesti Johnstone, Parsell, Jetten, Dingle ja Walter. Tutkijaryhmän löytämät tulokset tuovat esiin sen, että pysyvässä ja asianmukaisessa asumisessa asuvat henkilöt olivat paremmin voivia kuin asunnottomina pysyneet henkilöt. Toisaalta tutkimuksessa selvisi myös, että sosiaalinen tuki oli hyvinvoinnin kannalta olennaista riippumatta asumispalveluista. Tutkijaryhmän mukaan asunnottomuuden päätyttyä yksilön hyvinvointi on riippuvainen pysyvän asumisen lisäksi sosiaalisesta tuesta. Sosiaalisen tuen tulisikin olla osa muutosta asunnottomuudesta pysyvään asumiseen. (Johnstone, Parsell, Jetten, Dingle & Walter 2015, 418–419 & 421–423.)

Johnsen ja Teixeira ovat tehneet tutkimusta Iso-Britanniassa asunnottomien ihmisten parissa, jotka tarvitsevat monitahoista tukea. Heidän raporttinsa tulosten perusteella haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden on mahdollista ylläpitää vuokrasuhdetta, kun heille tarjotaan räätälöityä tukea, joka ei vaadi juurikaan sitoutumista. (Johnsen & Teixeira 2010, 1 & 28.) Myös Clifasefin, Collinsin, Torresin, Graziolin ja Mackelprangin tutkimuksessa Asunto ensin -malliin perustuvan asumisyksikön kehittämisen kohdista nousi esiin tarve henkilökunnalta saatavasta tuesta ja valmennuksesta (Clifasefi, Collins, Torres, Grazioli & Mackelprang 2016, 849–852). Haahtela tutkimuksessaan asunnottomille suunnatusta naistyöstä toteaa, että palveluketju, jota naisille tarjotaan, antaa heille paikan oman elämän suunnittelulle ja tuleviin haasteisiin valmistautumiselle. Naisille suunnatun asumissosiaalisen työn toimintamuodoilla mahdollistetaan asunnottomille naisille paikka kasvattaa elämänhallinnan taitojaan ja omaa osallisuuttaan. Toimintamuodot nähdään nimenomaan tarjottuna tilaisuutena, jolloin lopullinen vastuu osallisuudesta ja identiteetin rakentamisesta on naisilla itsellään. (Haahtela 2008, 251.) Vaikka asumissosiaalista työtä on tutkittu niin asumisyksiköissä asuvien aukkaiden kuin asunnottomien

parissa, erityisesti työtoimintaa ei ole tarkasteltu kuin alemman korkeakouluasteen opin-
näytetöissä. Tutkielmallani pyrin antamaan tietoa siitä, miltä työtoiminta ja sen suhde
asumiseen näyttää yksilöiden ja asukkaiden yhteisön näkökulmasta Asunto ensin -mal-
lille asetettujen virallisten tavoitteiden ja päämäärien sijaan.

Tutkielmani teorettinen viitekehys koostuu huono-osaisuuden sekä asunnottomuuden
poistamisen ja ennaltaehkäisyn tarkastelusta, joita käsittelen tutkielmani toisessa ja kol-
mannessa luvussa. Saari toteaa, että asunnottomuus resurssivajeena on sellainen, ettei sitä
voida korvata muilla resursseilla. Asumiseen ja sen puutteeseen paikantuu huono-osai-
suuden ydin. (Saari 2015, 16 & 22–23 & 136.) Tähän Saaren näkemykseen nojautuen
taustoitan tutkielmani empiiristä osaa tarkastelemalla huono-osaisuutta ja sen yhteyttä
asunnottomuuteen. Tarkennan teoreettista näkökulmaa huono-osaisuudesta asunnotto-
muuden poistamiseen ja ennaltaehkäisyyn käsittelemällä Asunto ensin -mallia, joka on
tutkimuskenttänäni toimineen asumisyksikön toiminnan perusta. Huono-osaisuuden ja
asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tarkastelulla pohjustan sitä, millaisista olosuhteista ja
lähtökohdista asukkaat ovat päätyneet tutkimusympäristönä toimivaan asumisyksikköön,
ja miten huono-osaisuus ja asunnottomuuden kokemukset liittyvät työtoiminnalle annet-
tuihin merkityksiin.

Työtoiminta on yksi osa asumisyksikössä toteutettavasta asumissosiaalisesta työstä. Tut-
kimuskenttänäni toimineen asumisyksikön työtoiminnassa kävi vakituisen asunnon saa-
neiden asukkaiden lisäksi asukkaita myös vieressä sijaitsevasta väliaikaisen asumisen
asumisyksiköstä. Keräsin tutkimusaineistoni etnografista tutkimusotetta hyödyntäen.
Osallistuin työtoimintaan ja samalla havainnoin asukkaita, heidän toimintaansa ja keski-
näistä kanssakäymistä sekä yleistä tunnelmaa työtoiminnassa. Havainnointijakson aikana
haastattelin viittä asukasta rakentamieni teemojen avulla. Neljännessä ja viidennessä lu-
vussa käsittelen tutkielman ja sen metodologian lähtökohtia sekä kuvaan aineistoa ja tut-
kimusympäristöä. Luvussa kuusi syvennyn tutkimuksen toteutukseen kuvaamalla aineis-
ton keruuta, tutkimuseettisiä kysymyksiä sekä aineiston analyysimetodia ja analyysin ete-
nemistä. Havaintojen, keskustelujen ja haastattelujen avulla keräämääni aineistoa analy-
soin sisällönanalyysillä. Luvuissa seitsemän, kahdeksan ja yhdeksän käyn läpi analyysin
tuloksia. Analyysi rakentuu työtoiminnalle annettuja merkityksiä yhdistävän toimijuuden
käsitteen ympärille, ja analyysiluvuissa hyödynnän toimijuuden teoriaa tekemieni ana-

lyysien perusteluina. Analyysiluvuissa kokoon tutkimuskysymyksiini vastauksia työtoiminnan mahdollisuuksien, työtoiminnan yhteisön merkitysten sekä muutos- ja unelmapuheen näkökulmista. Johtopäätökset-luvussa kokoon saatuja tuloksia yhteen ja pohdin sitä, mitä nämä tulokset tarkoittavat.

2. HUONO-OSAISUUS

2.1 Huono-osaisuus ilmiönä

Eri aikoina on pidetty eri asioita huono-osaisuutta luonnehtivina tekijöinä, mutta virallisissa dokumenteissa huono-osaisuuden luonnehdinnassa jotkut osa-alueet toistuvat ajasta riippumatta. Tällaisia ovat työttömyys ja työllistymiseen vaikuttavat ongelmat, asumiseen liittyvät vaikeudet, köyhyys, perheiden ja lasten kasvatukseen liittyvät ongelmat sekä nuorison haasteet. (Rauhala 2000, 70.) Huono-osaisuuteen liitetään usein vahvasti köyhyyden ja syrjäytymisen käsitteet, ja laajasti ymmärrettynä näitä kolmea käsitettä voidaan pitää synonyymeina toisilleen (Kainulainen & Saari 2013, 23–24). Juhilan mukaan ero syrjäytymisen ja huono-osaisuuden välillä on siinä, että syrjäytyminen on kasautunut huono-osaisuutta (Juhila 2006, 54). Huono-osaisten ihmisten toimeentulo koostuu usein perusturvasta ja erityispalveluista työn ja koulutuksen puuttumisen takia (Saari 2015, 14–15). Rauhala (1988, 6) toteaa, että huono-osaisuus ei paikannu pelkästään taloudellisten ja aineellisten resurssien puutteeseen tai niiden heikkoon hallintaan niin kuin köyhyys paikantuu, vaan huono-osaisuudessa yhdistyy myös kulttuurista ja sosiaalista huono-osaisuutta. Huono-osaisuutta voidaan määritellä suhteessa johonkin. Yksilö tai ryhmä taistelee paikastaan yhteiskunnassa suhteessa yhteiskunnan muodostaviin elementteihin: talouteen, valtioon ja yhteisöihin. (Vähätalo 1998, 40.) Toisaalta huono-osaisuutta voidaan tarkastella sosioekonomisten rakenteiden lisäksi myös yleisestä elämäntavasta poikkeavina ja eriytyneinä elämäntapoina- ja tyyleinä (Niemelä & Saari 2013, 11), jolloin huono-osaisuus määrittyy suhteessa yleiseen elämäntapaan.

Saari tarkastelee huono-osaisuutta huono-osaisuuden notkelmien avulla, joihin huono-osaisuus pakkautuu. Huono-osaisuuden notkelmia voidaan tarkastella viiden näkökulman

kautta: resurssien, elämän tyytyväisyyden, identiteetin, ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiivistymisen sekä ryhmän koon kautta. Resurssit huono-osaisuuden notkelmana pitää sisällään elintason. Resursseja ovat esimerkiksi tulojen ja menojen tasapaino sekä työ ja koulutus. Työ ja koulutus tukevat toinen toisiaan. Heikko asema työmarkkinoilla ja alhainen koulutus kertovat usein huono-osaisuudesta. (Saari 2015, 163–167.) Laihiala muistuttaa, ettei köyhyys automaattisesti tarkoita huonoa asemaa suhteessa muuhun väestöön. Yksilön heikko taloudellinen tilanne ei sulje pois sitä, ettei hän voisi olla toimintakykyinen, yhteiskuntaan osallistuva ja elämäänsä tyytyväinen. (Laihiala 2018, 30.)

Saaren määrittelemän elämään tyytyväisyyden notkelman kautta tarkastellaan elämänlaatua. Elämään tyytyväisyyden nähdään kuitenkin olevan suoraan yhteydessä resurssien määrään. Toisaalta sosiaalisilla suhteilla ja niiden laadulla on tärkeä rooli elämään tyytyväisyydessä. Koetun identiteetin ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiivistymisen notkelmat kytkeytyvät tapaan elää. Huono-osaisen identiteetin syntyyn vaikuttavat toistuvat epäonnistumisen ja hylkäämisen kokemukset. Itsensä huono-osaiseksi määrittelevien ihmisten taustalla on usein alhainen elintaso ja elämänlaatu. Toisaalta resurssien suhteen huono-osainen ei välttämättä itse koe itseään huono-osaiseksi. Huono-osaisuuden nähtiin tiivistävän ihmisten vuorovaikutusta esimerkiksi jaetun asuinalueen tai samankaltaisten elämäkokemusten kautta. Tällöin yksilöt ryhmäytyvät yhteisten asioiden ja kokemusten takia. Ryhmän koon ulottuvuus näyttäytyy siinä, että mitä huonompiosaisista ihmisistä on kysymys, sitä pienemmästä ryhmästä ihmisiä puhutaan, ja sitä homogeenisempi ryhmittä he ovat. (Saari 2015, 163–167.)

Huono-osaisuudelle asetetuilla kriteereillä nähdään olevan yhtymäkohtia sosioekonomisten tekijöiden kanssa kuten työmarkkina-aseman, koulutuksen, matalapalkkaisuuden, nuoren iän, miessukupuolen, terveydentilan sekä lapsuuden kotiolojen kanssa. Huono-osaisuuteen johtaneet syyt ovat usein myös sellaisia, joille henkilö ei itse voi mitään, ja joiden takia elämä on voinut ottaa uudenlaisen, odottamattoman suunnan. (Kainulainen & Saari 2013, 23–24.) Yksilön elämää ohjaavat hänen tekemänsä pienet ja suuret valinnat. Sen lisäksi huono-osaisuuteen vaikuttaa yksilön elämän alussa saamat edellytykset mutta myös yhteiskunnan rakenteet, joihin yksilö ei voi vaikuttaa. (Kainulainen 2006, 382–383.) Saari toteaaakin, että huono-osaisuus on eriarvoisuutta. Se on sosiaalinen fakta, jota pystytään säätelemään sosiaalipoliittisella järjestelmällä ja päätöksenteolla. Huono-

osaisuutta ja köyhyyttä voidaan selittää sekä yhteiskunnallisilla että yksilöllisillä tekijöillä. Yksilöllisillä tekijöillä tarkoitetaan asioita, joista yksilö on itse vastuussa kuten aiemmin mainittuja valintoja. Ne liittyvät yksilön kykyyn hallita omaa elämäänsä. Yhteiskunnallisia ja sen rakenteeseen liittyviä tekijöitä ovat esimerkiksi epätasaisesti jakaantuvat tilaisuudet olla osana yhteiskuntaa. (Saari 2015, 14–15, 20, 101 & 103.) Sosiaalinen nousu tai lasku näyttäisi koskevan koko sukupolvea sen sijaan, että se näkyisi sukupolven sisällä. Tällaista sukupolven sosiaalista nousua suhteessa edelliseen sukupolveen selittää esimerkiksi yhteiskunnallinen tekijä, kuten koulutustason nosto. Vaikka sosiaalisen nousun myötä jonkin epämieluisan ilmiön olemassaolo on yhteiskunnassa yleisesti vähentynyt, se ei tarkoita sitä, etteikö ilmiö olisi yksilön kokemana edelleen elämää pysäyttävä kokemus. (Kainulainen 2006, 382–383.) Huono-osaisen perustan elämälle nähdään ruokivan huono-osaisuutta myös jatkossa. Huono-osaisuus vaikuttaa olevan ilmiö, joka seuraa ihmistä läpi elämän. (Melin & Blom 2011a, 198.) Kainulaisen mukaan tästä huono-osaisuuden katveesta tulisi olla huolissaan eritoten niiden kohdalla, joilla työttömyys, alhainen tulotaso ja toimeentulotuen saanti on ollut pitkäkestoista, ja joille nämä huono-osaisuuden tekijät ryhmittyvät (Kainulainen 2006, 382).

Huono-osaisten elämänhallinnassa on usein vaikeuksia, joita ei pelkästään voida ratkaista perusturvaa nostamalla, vaan perusturvan lisäksi tarvitaan erityisesti heille suunnattuja palveluja elämänhallinnan lisäämiseksi. Heikentyneen elämänhallinnan lisäksi huono-osaisten asema yhteiskunnassa vuorovaikutuksen ja vallan näkökulmasta on muuta väestöä kehnompia. Tämä kehnompia asema näyttäytyy niin taloudellisella, kulttuurillisella, poliittisella kuin sosiaalisellakin ulottuvuudella. (Saari 2015, 15.) Laihiala luonnehtii väitöskirjassaan huono-osaisuutta hyvinvoinnin vajeiden avulla. Tällaiset hyvinvoinnin vajeet voivat olla monimuotoisia ja pitkään kestäneitä, jolloin vajeisiin vaikuttaminen voi muodostua haasteelliseksi. Köyhyydellä nähdään kuitenkin monesti olevan kaikenkattava vaikutus ihmiselämään, koska köyhyys enteilee muun muassa keinoa elämänlaatua ja alentunutta terveydentilaa. (Laihiala 2018, 30.)

Saman henkilön elämässä huono-osaisuus voi kasautua, jolloin hänen elämässään yhdistyy useampi huono-osaisuuden muoto (Kainulainen & Saari 2013, 23–24). Yksilön elämässä oleva yksi huono-osaisuuden elementti ei välttämättä vielä vaikuta elämänhallintaan. Tästä yhdestä elementistä on helpompi päästä yli kuin, jos yksilöllä olisi useita huono-osaisuuden elementtejä yhtä aikaa elämässään. Huono-osaisuuden kasautumisesta

ja samanaikaisesta elämänhallinnan heikkenemisestä saattaa alkaa syrjäytyminen. (Berg, Huurre, Kivuruusu & Aro 2011, 168.) Tällaisia yksilön elämänhallintaa huonontavia tapahtumia voivat olla esimerkiksi työttömyys, luottotietojen menetys, vanhempien päihdeongelma tai koulun jääminen kesken (Saari 2015, 104). Huono-osaisuuden ulottuvuuksien voidaan nähdä liittyvän toisiinsa. Tällä tarkoitetaan sitä, että jos henkilö on yhdellä osa-alueella huono-osainen, hän saattaa olla sitä myös muilla ulottuvuuksilla. Osalla huono-osaisuuden osa-alueista on tiiviimpi yhteys toisiinsa kuin toisilla. Huono-osaisuuden kasautumisen taustalla voi olla pitkittynyt tilanne, jossa huono-osaisuuden muodot pikkuhiljaa seuraavat toisiaan, jolloin ne samalla kasautuvat. (Kauppinen, Saikku, Kokko 2010, 236–237.) Sosiaalipoliittisesti objektiivisen huono-osaisuuden määrittelyn lisäksi huono-osaisuutta voidaan määritellä kokemuksen kautta, jolloin huono-osaisuuden kasautuminen ei välttämättä toteudukaan (Kainulainen & Saari 2013, 23–24).

2.2 Asunnottomuus huono-osaisuuden ilmentäjänä

Asunnottomuus on Saaren mukaan sellainen resurssivaje, johon yhdistyy muut tunnusomaiset piirteet äärimmäisestä huono-osaisuudesta. Tällaisia piirteitä ovat muun muassa heikentyneet ihmissuhteet, pitkäaikaistyöttömyys, vajavainen koulutustausta sekä ylivelkaantuminen. Asunnottomuus ei kuitenkaan ilmiönä ole selvärajainen, vaan se on yhteydessä sitä lähelle tuleviin muihin ilmiöihin kuten päihde- ja mielenterveysongelmiin. (Saari 2015, 16, 22–23 & 136.) Päihderiippuvuudesta kärsivien ihmisten nähdään olevan alttiita asunnottomuuden riskille. Päihteiden ongelmakäyttö jo itsessään altistaa elämänhallinnan haasteille ja avuttomuuteen itsestä huolehtimisen suhteen. (Manninen & Tuori 2005, 10.) Hassi-Nuorluodon tutkimuksessa sosiaalityöntekijät, jotka toimivat sosiaalitoimen asumispalveluissa, yhdistivät asunnottomuuden päihde- ja mielenterveysongelmiin. Mutta he toivat samalla esiin ongelmien asteittaisuuden. Asumispalvelujen piirissä olevilla asiakkailla päihde- tai mielenterveysongelmat olivat monen tasoisia, kaikki eivät suinkaan olleet päihteiden päivittäiskäyttäjää tai diagnoosin saaneita mielenterveyspalveluiden avohoidon potilaita. Heidän asiakkaillaan oli eriasteisia ongelmia, joihin asumiseen annettu tuki suhteutettiin sopivaksi. (Hassi-Nuorluoto 2000, 156.)

Saaren mukaan asunnottomuus on resurssivaje, jota ei voi kompensoida muilla elämän osa-alueilla, sillä asunto on muutakin kuin hyödyke. Sillä on merkittävä rooli yksilön

juurtumisessa sosiaaliseen ympäristöön. Se on resurssivaje, johon toisaalta yhteiskunnallisen päätöksenteon avulla voidaan vaikuttaa. Asunnottomuuteen puuttumisella voidaan saada huomattavaa muutosta aikaan ihmisten elämänlaadussa ja elintasossa, sillä lopulta huono-osaisuus paikantuu asumisen ympärille. Huono-osaisten asumiseen liittyy pelko asunnon menettämisestä maksamattomien vuokrien tai häiritsevän käytöksen takia ja toisaalta asunnon saamisen ja säilyttämisen merkitys elämän edellytysten mahdollistajana. (Saari 2015, 16, 22–23 & 136.) Karvosen ym. mukaan asunnottomuus on viimeinen tekijä, joka laukaisee syrjäytymisen. Asunnon puuttuminen on vakava rasite yksilön kyyllä ja mahdollisuuksille osallistua yhteiskuntaan ja sen toimintaan. (Karvonen, Moisio, Simpura & Heikkilä 2008, 33.)

Granfeltin ym. mukaan asunnottomuus on ilmiö, joka muodostuu rakenteellisten ja yksilöllisten tekijöiden yhteydessä toisiinsa. Pääasialliset syyt asunnottomuuden taustalla ovat kuitenkin yhteiskunnan rakenteisiin liittyviä kuten asuntopolitiikan puutteet, eriarvoisuus sekä köyhyys. (Granfelt ym. 2015, 72.) Saari on ryhmitellyt suomalaisten näkemysten mukaan asunnottomuuden syitä neljään luokkaan. Nämä Granfeltin ym. tunnistamat rakenteelliset tekijät nähdään yhtenä syynä asunnottomuuteen. Nämä ovat yksilöstä riippumattomia syitä, joihin voidaan vaikuttaa lainsäädännön muutoksin. Tällaisia tekijöitä on edellä esitettyjen lisäksi esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys ja korkea vuokrataso. (Saari 2015, 137–139.) Hassi-Nuorluoto kuvaa tätä syytä puutteen tilaksi, jossa asunnottomuuden ratkaisuna on poistaa asunnottomien ihmisten puutteet yhteiskunnallisella tasolla (Hassi-Nuorluoto 2000, 159).

Toiseksi asunnottomuuden syyksi mainitaan terveydelliset tekijät, jotka niin ikään ovat useimmiten riippumattomia yksilön tekemistä valinnoista ja päätöksistä. Terveydellisiä syitä asunnottomuuteen ovat esimerkiksi mielenterveysongelmat. Asunnottomuuden syinä pidetään myös ennakoimattomia elämäntapahtumia, jotka heikentävät yksilöiden toimintakykyä ja saavat elämän pois raiteiltaan. Tällaisia voivat olla esimerkiksi onnettomuudet ja avioero. Näiden kolmen yksilöstä riippumattoman syyn lisäksi syitä asunnottomuuteen ovat yksilölliset tekijät. Yksilöllisten tekijöiden taustalla on joko tietoisesti tehty henkilön oma valinta tai valinnan tekemättä jättäminen. Yksilöllisiin tekijöihin ei voida vaikuttaa ainoastaan rakenteita muuttamalla. Tällaisia yksilöllisiä syitä ovat esimerkiksi riippuvuudet ja ylivelkaantuminen. (Saari 2015, 137–139.) Pitkäaikaisasunnottomuus on ääritila sosiaalisesta syrjäytymisestä, jolle nämä yksilöstä johtumattomat ja

johtuvat elämän haasteet ja niiden myötä syntynyt sosiaalinen haavoittuvuus altistavat yksilön (Granfelt ym. 2015, 72).

3. ASUNNOTTOMUUDEN POISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY

3.1 Asunto ensin -malli

Yhtä äärimmäisen huono-osaisuuden piirrettä, asunnottomuutta on pyritty poistamaan ja ennaltaehkäisemään Asunto ensin -mallin avulla. Asunto ensin eli Housing first -mallin kehitti Pathways to Housing -järjestön perustaja, Sam Tsemberis Pohjois-Amerikassa 1990-luvun alussa. Alun perin Tsemberis kehitti mallin, jotta asunnottomia, psyykkisistä ongelmista kärsiviä ihmisiä saatettiin auttaa. Myöhemmin se ulotettiin koskemaan ihmisiä, jotka majailivat asunnottomien suojissa ja ihmisiä, joita asunnottomuus uhkasi psykiatrisen laitoshoidon tai vankeuden loppuessa. Tsemberis muodosti Housing first -mallin tilanteessa, jossa huomattiin perinteisen porrasmallin haasteet silloin, kun edistettiin mielenterveysongelmista tai riippuvuuksista kärsivien ihmisten onnistunutta asumista. Porrasmalli perustuu asteittaiselle kuntoutumiselle ja päihitteettömyydelle. Viimeinen porras on asunnon saaminen, kun asumisen valmiudet, kuten päihitteettömyys, on saavutettu. Porrasmallin ongelmaksi koetaan palveluihin jumiutuminen, jos toivottua edistystä ei tapahdu. Porrasmallissa ihminen saatetaan hädätä pois väliaikaisesta ja pysyvästä asumismuodosta, jos hän rikkoo päihitteettömyyteen ja hoitoon osallistumiseen pakottavia sääntöjä. Lisäksi siinä vaaditaan asumiselta sellaisia tavoitteita, joita ei vaadita tavanomaisessa asumisessa. (Pleace 2016, 4–5.)

Housing first -mallilla näihin ongelmiin on pyritty löytämään ratkaisu kääntämällä porrasmallin asetelma pääläelleen. Mallissa asuminen nähdään perusoikeutena (Tsemberis 1999, 228), ja se on lähtökohta kuntoutumiselle sen sijaan, että asuminen olisi kuntoutuksen päämäärä. Ihmisiä ei enää pyritä tekemään asuttamiskelpoisiksi, vaan asumisen palveluilla tuetaan ihmisen asumista ja sopeutumista asuinympäristöönsä. Tällöin huomio kiinnitetään avun ja tuen antamisessa terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja hyvinvointiin. (Pleace 2016, 3.) Asunto nähdään edellytyksenä sille, että näihin ihmisen muihin elämän osa-alueisiin ja mahdollisiin ongelmiin pystytään ylipäättään vaikuttamaan (Asunto ensin

2018b). Vaikka Asunto ensin -mallin palveluilla pyritään tukemaan ja rohkaisemaan hoitoon sitoutumista ja kuntoutumista, asiakkaalla on valta ja vapaus itse päättää, osallistuuko hän tarjottuihin palveluihin (Pleace 2016, 3). Mallin avulla luodaan puitteet mahdolliselle toipumiselle esimerkiksi päihderiippuvuudesta (Granfelt ym. 2015, 73). Hoivasta kieltäytyminen, repsahtaminen päihteiden käyttöön tai muut elämän ongelmat eivät vaaranna asukkaan asumista (Atherton & McNaughton Nicholls 2008, 291).

Asunto ensin -mallia on toteutettu kahden päävaihtoehdon mukaan. Haja-asuttamiseen perustuvassa vaihtoehdossa asunnottomille tarjotaan huokeita asuntoja ympäri kuntaa ja samalla mahdollisuus kuntoutuspalveluihin. Toisessa vaihtoehdossa asunnottomia asutetaan asumisyksiköihin, jotka ovat rakennuksia varustettuina yksittäisillä asunnoilla. Asumisyksiköissä asukkailla on mahdollisuus tukipalveluihin kuten terveydenhoitoon ja tilannekohtaiseen apuun. (Clifasefi ym. 2016, 846.) Alkuperäisessä mallissa suositaan asuntojen hajasijoittamista. Asiakkaan valinnanvapaus ja valta yletetään mahdollisuuteen itse vaikuttaa siihen, millaisella asuinalueella hän haluaa asua. Hajasijoittamisessa asuntoja vuokrataan yksityishenkilöiltä, jolloin asunnontarjoaja ja palveluntarjoaja ovat eri tahot. Palvelujen saatavuus on siitä huolimatta ympärivuorokautista. (Tsemberis 1999, 228.) Haja-asuttamisen suosimisen perusteina pidetään asunnottomien integroimista asuinalueeseen ja sitä kautta yhteiskuntaan. Haja-asuttamisella pyritään siihen, etteivät sosiaaliset ongelmat kasautuisi yhdelle alueelle, ja näin leimaisi asukkaita ongelmalliseksi ryhmäksi. (Granfelt ym. 2015, 74–75.)

Sen lisäksi, että mallin avulla pyritään poistamaan ja ehkäisemään asunnottomuutta, sillä rakennetaan asunnottomuutta kohdanneille tai sen uhan alla eläville mahdollisuuksia mielenterveys- ja päihdeongelmista toipumiseen. Tämä tavoite näkyy Asunto ensin -mallin periaatteissa, joihin kuuluu muun muassa oikeus tukeen ja toipumiseen. Annetulla tuella pyritään takaamaan asumisen onnistuminen. Tästä tuesta ja työstä asumisen onnistumiseksi käytetään Suomessa nimitystä asumissosiaalinen työ. Toinen palveluihin liittyvä periaate on asumisen ja palvelujen toisistaan erottaminen. Periaatteen mukaan asunnon saaminen tai sen pitäminen eivät edellytä ihmiseltä hoitoon sitoutumista. (Granfelt ym. 2015, 73–74.) Asunto ensin -malli ei vaadi ihmistä muuttamaan omaa käyttäytymistään, mutta mallin peruseriaatteisiin kuuluu toipumiseen tähtäävä orientaatio. Toipumisella ei tässä yhteydessä tarkoiteta pelkkää päihdekuntoutusta, vaan toipuminen Asunto ensin -mallin periaatteena tarkoittaa kokonaisvaltaista yksilön hyvinvointiin pyrkimistä. Tähän

hyvinvointiin sisällytetään ruumiillisen ja henkisen terveyden lisäksi asukkaiden kaipaama sosiaalinen tuki ja sosiaalinen kuuluminen johonkin kuten yhteisöön tai yhteiskuntaan. (Pleace 2016, 31–32.)

Koska Asunto ensin -mallissa ei pakoteta muutokseen, sen yksi perusperiaate liittyy asiakkaan valinnanvapauteen ja valtaan hallita omaa elämäänsä. Ihminen saa itse päättää, missä asioissa hän kaipaa apua, ja millaista avun tulisi olla. Hän on oman elämänsä asiantuntija, joka tietää omat tarpeensa paremmin kuin ammattilaiset. Tämän periaatteen valossa asukkaista pyritään näkemään ja tuomaan esiin voimavaroja rajoitteiden sijaan. Asukkaan mahdollisuutta valinnanvapauteen palvelujen suhteen pyritään tukemaan monipuolisella ja yksilöllisellä palveluräätälöinnillä, joka on yksi perusperiaatteista. Yksilökohtainen palvelujen rakentaminen ja avun tarjoaminen tarkoittaa muun muassa asukkaan tukemista niiden asioiden pariin, jotka ovat hänelle palkitsevia, hyödyllisiä, ja joilla on hänen hyvinvointiaan lisääviä ominaisuuksia. Tällaisia tuettavia asioita voivat olla esimerkiksi osallistuminen yhteisön toimintaan, vapaaehtois- tai palkkatyöhön hakeutuminen tai ihmissuhteiden ylläpitäminen. Vaikka Asunto ensin -malliin ei liity pakottamisen ajatusta, siinä kannustetaan asukkaita kuitenkin sitoutumaan tarjottuun apuun. Tämä kannustaminen ei tapahdu uhkailun avulla, vaan kannustamisella pyritään luomaan ilmapiiri, jossa uskotaan muutoksen mahdollisuuteen. Apua tarjotaan niin kauan kuin sille on tarvetta, ja annetun avun intensiteetti riippuu asiakkaan tarpeista. Asunto ensin -mallin periaatteisiin kuuluu haittojen vähentäminen, jossa päämääränä ei välttämättä ole päihteiden käytön totaalinen lopettaminen. Päihteiden käytön aiheuttamien haittojen vähentämisellä pyritään vähentämään päihteiden käyttöä ja sen aiheuttamia haittoja sekä hallitsemaan päihteiden käyttöä. Haittojen vähentämisen periaate kulkee käsi kädessä Asunto ensin -mallin periaatteista tärkeimmän kanssa eli sen, että asuminen on ihmisoikeus. Asumista ei tarvitse ansaita tietyn käytöksen avulla. (Pleace 2016, 29–30 & 34–36.)

3.2 Suomalaisen Asunto ensin -mallin rakentuminen

Asunnottomuus on pitkäaikaista, jos ihminen on ollut asunnottomana yli vuoden tai kolmen peräkkäisen vuoden aikana toistuvasti (Granfelt ym. 2015, 71). Ajallisuuden lisäksi pitkäaikaisasunnottomuutta voidaan määritellä sen mukaan, onko asunnottomalla ihmi-

sellä jokin asumista oleellisesti hankaloittava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma. Pitkäaikaisasunnottoman asunnottomuus on kestänyt pitkään tai uhkaa jatkua, koska tavanomaiset asumisratkaisut eivät toimi tai asumisen tuesta puuttuu sopivat palvelut. (Ara 2018, 10.) Suomessa pitkäaikaisasunnottomuutta alettiin vähentää hallituksen päätöksellä vuonna 2008, jolloin luotiin ensimmäinen Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma eli Paavo-ohjelma. Valtion ja kymmenen kaupungin lisäksi ohjelmaa lähti toteuttamaan joukko kansalaisjärjestöjä. Tämä aloitettu yhteistyö valtion, kaupunkien ja kansalaisjärjestöjen kesken jatkui Paavo 2 -ohjelman ajan vuosina 2012–2015. (Pleace, Culhane, Granfelt & Knutagård 2015, 17–18.)

Paavo 1 -ohjelman tavoitteena oli pitkäaikaisasunnottomuuden torjuminen ja puolittaminen vuoteen 2011 mennessä sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisemisen parantaminen. Paavo 1 -ohjelman aikana pitkäaikaisasunnottomuuden torjumiseen pyrittiin asuntokantaa rakentamalla ja kehittämällä sekä toteuttamalla palveluja. Tämän lisäksi pitkäaikaisasunnottomuuden puolittamiseen pyrittiin sillä, että asuntoloita muutettiin vakituiseen asumisen asumisyksiköiksi, jotka toimivat Asunto ensin -mallin periaatteiden mukaisesti. Asumisyksiköissä panostettiin ammatilliseen osaamiseen ja sitä kautta haittojen vähentämiseen ja yhteisöllisiin periaatteisiin. Ammatilliseen tukeen ja yhteisöllisyyteen panostaminen ovatkin tunnusomaisia piirteitä suomalaiselle Asunto ensin -mallin muodolle. (Pleace ym. 2015, 17–18.) Suomen Asunto ensin -malli poikkeaa alkuperäisestä Asunto ensin -mallista sekä muiden Euroopan maiden malleista siinä, että Suomessa yhteisöllinen asuminen asumisyksiköissä oli aluksi ensisijainen ja pääasiallinen tapa toteuttaa malleja haja-asuttamisen sijaan (Granfelt ym. 2015, 76).

Paavo 2-ohjelma jatkoi siitä, mihin Paavo 1 jäi, koska sen avulla tavoiteltiin pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisesta kokonaan vuoteen 2015 mennessä. Ohjelman avulla pyrittiin vähentämään riskiä pitkäaikaisasunnottomuuteen sekä luomaan entistä tehokkaampia menetelmiä asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tavoitteeseen tähdättiin asumisohjauksella ja nuorisoasumista tukemalla. Paavo 2-ohjelman tavoitteisiin pääsemiseksi alettiin kehittää haja-asutusta, johon liittyi vahva sosiaalisen integraation näkökulma. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tapojen kehittämistä jatkettiin esimerkiksi panostamalla nuorten palveluihin, asumisneuvontaan sekä yhteistyöhön sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa. (Pleace ym. 2015, 17–18.)

Paavo-ohjelmia seurasi Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma, joka alkoi vuonna 2016 ja jatkuu vuoteen 2019. Ohjelmassa on keskitytty asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja asunnottomuuden uusiutumisen torjumiseen. Asumisen turvaa pyritään palvelujärjestelmässä vahvistamaan. Myös itse palvelujärjestelmää uudistetaan ennaltaehkäisevämpään suuntaan. Näiden tavoitteiden kautta asunnottomuustyö pyritään liittämään osaksi syrjäytymisen torjumiseksi tehtävää työtä. (Asunto ensin 2018c.) 2010-luvun aikana Suomessa Asunto ensin -malli ja sen soveltaminen käytäntöön on lujittanut paikkansa suomalaisen asunnottomuuspolitiikan linjaksi. Mallin peruslähtökohtana on asumisen turvaaminen perusoikeutena, johon liittyy kotirauha ja yksityisyyden suoja. Vaikka Asunto ensin -mallin päätavoitteena on asunnottomuuden poistaminen ja ehkäiseminen, sen avulla pyritään luomaan mahdollisuuksia kuntoutumiselle ja toipumiselle. (Granfelt ym. 2015, 72–73.) Asunto ensin -mallin peruseriaatteiden varaan luodaan palveluja, joilla edistetään asumisen onnistumista, parannetaan terveyttä, hyvinvointia ja sosiaalista integraatiota sekä annetaan apua tavoitteiden saavuttamiseksi (Pleace 2016, 4).

Suomessa Asunto ensin -mallin peruseriaatteet on tiivistetty viiteen alaryhmään. Ensimmäinen periaate, valinnanvapaus ja sen kunnioittaminen pitää sisällään asukkaan mahdollisuuden vaikuttaa asumismuotoon ja asunnon sijaintiin sekä siihen, mitä palveluja hän tahtoo vastaanottaa. (Asunto ensin 2018d.) Palvelut rakennetaan niin, että niillä kunnioitetaan asukkaiden valtaa määrätä omasta elämästään ja vahvistetaan asukkaiden osallisuutta (Y-Säätiö 2017, 15). Toinen periaate, asumisen ja palvelujen eriyttämisen periaate tarkoittaa sitä, että asukkaan asuminen ei ole riippuvaista hoidollisiin palveluihin sitoutumisesta. Kolmas, kuntoutumisen ja voimaantumisen periaate pitää sisällään ajatuksen itsemääräämiseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvasta lähestymisestä kuntoutumiseen. Henkilökunta pyrkii sitouttamaan asukkaan kuntoutussuunnitelmaan, mutta asukas itse määrittelee palvelun sisällön ja määrän. Neljättä, yhteiskuntaan integroitumisen periaatetta tuetaan asumisyksikössä muun muassa järjestämällä palveluita asukkaiden tarpeiden mukaan. Palveluilla voidaan tukea sosiaalista sopeutumista. Viimeinen peruseriaate eli Asunto ensin -mallin rakenteelliset periaatteet sitovat asumisyksiköiden henkilökuntaa päivittämään asukkaiden palvelujen sisältöjä sekä ottamaan asukkaat osallisiksi toimintojen kehittämiseen. (Asunto ensin 2018d.)

Suomessa Asunto ensin -mallia toteutetaan haja-asutuksen lisäksi asumisyksiköissä. Asumisyksiköitä on eri kokoisia aina muutaman asukkaan muodostamista yksiköistä useiden

kymmenien asukkaiden yksiköihin. Asumisyksiköissä pyritään lisäämään asukkaiden lähtökohtia mielekkään tekemisen löytämiseen ja uusien ihmissuhteiden solmimiseen. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen on jo onnistunut Paavo-ohjelmien avulla, mutta seuraava haaste on kehittää asumisen tukea, jotta asukkaiden sosiaalinen integraatio mahdollistuisi. Toimettomuus ja yksinäisyys voivat aiheuttaa sen, että asunto alkaa ahdistaa, ja siellä ei haluta olla. Jotta sosiaalinen integraatio olisi onnistunutta entisten pitkäaikaisasunnottomien kohdalla, se tarkoittaisi, että he pystyisivät osallistumaan itselleen mielekkääseen tekemiseen ja toimintaan sekä pitämään yllä itselleen tärkeitä ihmissuhteita. (Granfelt ym. 2015, 76–77 & 79.) Perälän tekemän selvityksen mukaan asumisyksiköistä on osittain tullut väliinputoamispaikkoja, joiden asukkaat eivät pääse yksikön ulkopuolisten palveluiden piiriin huolimatta omasta halukkuudestaan. Joissakin asumisyksiköissä asumisesta on tehty vaihtoehto kuntoutumiselle, joka on vastoin lainsäädäntöä ja tämänhetkistä asunnottomuuspolitiikkaa. (Perälä 2018, 31.)

3.3 Työtoiminta ja muu asumissosiaalinen työ asunnottomuutta vastaan

Asunto ensin -mallin peruseriaatteissa viitatut palvelut paikantuvat asumissosiaalisen työn alle. Koska asumispalvelut ja niiden kehittäminen ovat varsin uutta, Asunto ensin -mallin mukanaan tuomaa toimintaa, aiheeseen liittyvä käsitteistökin on uutta. Asumissosiaalisen työn käsite syntyi ensimmäisen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman aikana osaksi ohjelmaa. Tarvittiin käsite, jolla voitiin kuvata asunnottomien tai asunnottomuutta aikaisemmin kokeneiden ihmisten kanssa työskentelyä. Asumissosiaalisella työllä tarkoitetaan työtä, jolla pyritään ennaltaehkäisemään asunnottomuutta, turvaamaan asumista ja parhaimmassa tapauksessa viemään eteenpäin asukkaan kuntoutumista. (Granfelt 2013, 221, 223 & 228.) Asumissosiaalinen työ pitää sisällään ammatillisia käytäntöjä, joilla pyritään haittojen vähentämiseen. Työ tukeutuu yhteisöllisiin periaatteisiin. (Please, Culhane, Granfelt & Knutagård 2015, 17.) Silloin voidaan puhua onnistuneesta asumissosiaalisesta työstä, kun sen avulla asumisen turvaamisen lisäksi pystytään edistämään asukkaan kuntoutumista. Asumissosiaalisen työn onnistumista on myös se, kun kielteisesti tukeen suhtautuvan asukkaan ajautuminen takaisin asunnottomuuteen voidaan estää. (Granfelt 2016, 77.) Asumissosiaalisella työllä pyritään vaikuttamaan asumisen onnistumista uhkaaviin sosiaalisiin ja käytännön haasteisiin sekä luomaan

lähtökohtia kuntouttavaan toimintaan osallistumiselle ja sitä myöten toipumiselle. Päihderiippuvuutta ei nähdä esteenä kuntouttavaan toimintaan osallistumiselle, mutta asumis-sosiaalisen työn toiminnallisilla vaihtoehdoilla tahdotaan vähentää päihderiippuvuuden valta-asemaa asukkaiden elämässä. (Granfelt 2013, 221, 223 & 228.) Kuntoutumista pyritään tukemaan sillä, että työntekijät sanoittavat asukkaan onnistumisia, pieniäkin sellaisia.

Asumissosiaalista työtä ovat erilaiset tuen muodot, joilla asumisen onnistumista tuetaan. Suomalaisessa Asunto ensin -mallissa tukea annetaan ihmisille niin haja-asutettuihin tukiasuntoihin kuin asumisyksiköissä, jolloin työntekijöiden tuki on koko ajan käytettävissä. Jokaisen asukkaan kanssa tehdään yksilöllinen suunnitelma siitä, millaista tukea hän tarvitsee. Annetun tuen tavoitteena on vahvistaa asukkaan otetta omasta elämästään, jotta hän on kykenevä käyttämään yleisesti tarjolla olevia yhteiskunnan palveluja. (Y-Säätiö 2017, 80.) Asunnottomien asunnottomuuspolkuja tutkineen Sunikan mukaan viranomaisten kirjauksissa yleisin tuen tarve Hietaniemen palvelukeskukseen saapuneilla asunnottomilla oli päihteiden käytön myötä heikentynyt muu toimintakyky. Muita syitä tuen tarpeelle olivat taloudellisten asioiden hoitamisen vaikeus, somaattinen tai psyykkinen terveydentila, vaikeudet huolehtia hygieniasta sekä käytöshäiriöt. Myös ihmissuhteilla nähtiin mahdollinen vaikutus tuen tarpeeseen. (Sunikka 2016, 98.) Asumissosiaalisella työllä pyritään usein vaikuttamaan asiakkaiden käytännön asioiden järjestymiseen sekä sosiaaliseen tilanteeseen. Asumissosiaalinen työ onkin konkreettista ja jalkautuvaa työtä, kun työntekijät lähtevät asiakkaidensa tueksi esimerkiksi A-klinikalle tai mielen-terveyspoliklinikalle. Sitä tehdään arjessa ja joustavasti. (Granfelt 2015, 11, 14 & 18.)

Asumissosiaalinen työ itsessään muotoutuu ammattilaisten ja asukkaiden välisessä vuorovaikutuksessa (Granfelt 2013, 222), joka nojaa yhdenvertaiseen ja arvostavaan kohtaukseen (Aune koordinaatioryhmä 2017). Ammatillisella tuella pyritään yhteisöllisyyteen, jossa ei olisi meitä ja heitä (Granfelt ym. 2015, 76–77 & 79). Asumissosiaalisessa työssä asukkaan ja työntekijän välille muodostuva yhteistyösuhde vaatii syntyäkseen luottamusta. Luottamuksen synnyttyä tuo suhde on työssä merkityksellinen. (Koski 2015, 20.) Pitkät asiakkuussuhteet mahdollistavat pikkuhiljaa rakentuvan luottamuksen ja sitä kautta psykososiaalisen ulottuvuuden syntymisen asiakkaan ja työntekijän välille (Granfelt 2015, 18). Luottamus mahdollistuu sillä, ettei asukkaiden tarvitse piilotella ongelmiaan

työntekijöiltä asunnon menettämisen pelossa. Turvaton asumisen, ammattilaisten toteuttamien uusien asumisen tuen mallien ja vertaistuen on todettu vaikuttavan mielenterveys- ja päihdeongelmiin vähentävästi. (Granfelt ym. 2015, 75.) Asumissosiaalista työtä voidaan toteuttaa yksilö-, ryhmä- ja yhteisötasojen lisäksi verkostotyönä asumiseen tai palvelujärjestelmään liittyviin rakenteellisiin ongelmiin pureutuvana työnä (Granfelt 2013, 222). Työn lähtökohtana on asukkaan asettamat ehdot, joten toteutuakseen asumissosiaalinen työ vaatii turhista valtarakenteista irti päästämistä niin yksilön kanssa toimiessa kuin organisaation tasolla (Aune koordinaatioryhmä 2017). Asumissosiaalisen työn käytännön tuen ja ohjauksen ulottuvuus sekä yhteiskuntaan osallistamisen ja kansalaisuuden vahvistamisen ulottuvuus voidaan ajatella toisiaan täydentävinä tai jopa toisiaan edellyttävinä. Tämän tähden niiden välillä tulisi olla dialogia arjessa toteutettavassa asumissosiaalisessa työssä. (Hyväri 2013, 152.)

Asukkaiden ja työntekijöiden välillä tarvitaan yhteistä ymmärrystä asumisesta ja työstä, jotta uusia asumissosiaalisen työn toimintakulttuureja voidaan kehittää ja muovata (Koski 2015, 21). Granfelt toteaa tutkimuksessaan asumisyksikön naisten yhteisössä, että yksikön työntekijät pohtivat ja muokkasivat itsekseen, työryhmissä ja asukkaiden kanssa mahdollisia asumissosiaalisen työn työmuotoja. Naisten yhteisössä oli syntynyt naiskeskeisiä toimintoja kuten kauneudenhoitopäiviä, korva-akupunktiota, rentoutusliikuntaa ja taideterapiaa. (Granfelt 2013, 228 & 237.) Tällaiset matalan kynnyksen toiminnot antavat asukkaille mahdollisuuden saada päiviinsä muutakin sisältöä kuin päihteiden käytön. Ne mahdollistavat uusien ihmissuhteiden solmimisen ja mielekkään toiminnan tekemisen oman voinnin mukaan. (Granfelt ym. 2015, 77.) Työtoiminta voi olla yksi tällainen asumissosiaalisen työn matalan kynnyksen toimintamalli. Se perustuu toiminnallisen kuntoutumisen ja yhteisökasvatuksen menetelmiin, joiden avulla herätellään asukkaan mahdollisuuksia ottaa vastuuta työtehtävistä. Työtoiminnalla pyritään edistämään asumissosiaalisen työn tavoitteita kuten asumisen onnistumista, haittojen vähentämistä ja yhteisön osallisuutta. (Pelastusarmeija 2017.)

Työtoiminta tarjoaa asukkaille rutiineja ja rakenteita päivittäiseen elämään sekä mahdollisuutta sitoutua pitkäjänteisesti johonkin asiaan. Työtoiminnan on tarkoitus olla matalan kynnyksen työtä, johon asukkaat voivat osallistua, kun he haluavat ja pystyvät. Sillä voi kuitenkin olla kuntouttava ja sitä kautta työllistymistä edistävä vaikutus. Työtehtävissä

pyritään huomioimaan asukkaiden olemassa olevat taidot ja tiedot. Työtehtäviä ovat esimerkiksi ruuanlaitto, kiinteistön kunnossapito, ympäristötyö ja käsityöt. Asukkaat saavat tehdystä työstä pienen rahallisen korvauksen. Yksi yhteiskuntaan osallistamisen ja eritoimen asuin ympäristöön osallistamisen keino on asumisyksiköissä toteutettava ympäristötyö. Ympäristötyöllä pyritään jakamaan tietoa, tutustumaan toinen toisiinsa, luomaan yhteistyötä alueella vaikuttavien tahojen välille sekä huolehtimaan alueen turvallisuudesta ja ylipäättään asuin ympäristöstä. Ympäristötyön tavoitteena on luoda ja ylläpitää asumisyksikön ja sen asukkaiden suhteita ympäröivään yhteisöön ja sen asukkaisiin. Suhteiden luomisen taustalla on pyrkimys integroida asumisyksikkö osaksi ympäristöään, jotta asumisyksikön asukkaat olisivat osa yhteisöä ja ympäristöä. Tämä mahdollistaa asukkaille kokemuksen olla osana yhteiskuntaa. (Y-Säätiö 2017, 82–83 & 85.)

4. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

4.1 Tutkimuskysymykset

Asumissosiaalisen työn yksi käytännön näkyvä muoto on asumisyksiköissä toteutettava työtoiminta. Vaikka työtoimintaa on jossain muodossa tehty jo pitkään ennen Asunto ensin -mallin tuloa Suomeen, se näyttäytyy uudessa valossa Asunto ensin -mallin myötä. Se, että asunto luo edellytykset muulle muutokselle ja ongelmien ratkaisulle, kääntää työtoiminnan tavoitteet asumisen onnistumista tukeviksi sen sijaan, että sen päämääränä olisi asumiskelpoiseksi tekeminen. Lähtökohta työtoiminnalle on siis muuttunut, ja sen tähden näen tärkeänä, että nykyistä työtoimintaa tarkastellaan asukkaiden ja heidän asumiseen liittyvien kokemustensa näkökulmasta. Rajaani tutkimukseni koskemaan pelkästään työtoimintaa, koska sitä on tutkittu verrattain vähän, vaikka siihen on asumisyksiköissä panostettu tilojen, työntekijäresurssien sekä toimintarahojen muodossa, ja vaikka siihen osallistuu iso määrä asukkaita ainakin tutkimusympäristönäni toimineessa asumisyksikössä. Se on asumissosiaalisen työn osa-alue, jossa asukkaalla itsellään voi olla aktiivinen rooli mukaan tulemisen lisäksi myös työtehtävien valinnassa, tekemisessä ja suunnittelemisessa.

Tutkimuskysymykseni ovat

1. Mitä merkityksiä työtoiminta saa pitkäaikaisasunnottomille suunnatun asumisyksikön asukkaiden tulkitsemana?
2. Miten asukkaat arvioivat työtoiminnan merkitystä asumisen onnistumiselle?

Rajaan tutkimuskysymykseni ja sitä myöten koko tutkimusasetelman näkökulman asukkaisiin. Tätä rajaustani perustelea itsemääräämisoikeuden lisäksi se, että Asunto ensin -mallissa, johon työtoiminta ankkuroituu, on vahva asukaslähtöinen ja vapaaehtoisuuden näkökulma. Tarjottuja toimintoja ja mahdollista kuntoutusta suunnitellaan asukkaan tavoitteista ja kiinnostuksen kohteista käsin yhdessä hänen kanssaan. Osallistumispakko ei kuulu Asunto ensin -mallin mukaiseen asumiseen. (Aune koordinaatioryhmä 2017.) Mielestäni on tärkeää, että kunnioitan näitä yhteisön periaatteita tutkimalla asukkaiden näkökulmaa. Lisäksi asukkaiden työtoiminnalle antamien merkitysten tutkiminen antaa tietoa Asunto ensin -mallin toteutumisesta käytännössä yksittäisten ihmisten kokemusten ja näkemysten kautta tilastolukujen tai virallisten raporttien sijaan.

Asunnottomuuden polut nähdään usein ei-hyväksyttävinä ja poikkeavina, joten niiden esittämiseksi ja niistä pois pääsemiseksi on pyritty löytämään sosiaalipoliittisia ja ammatillisia vaihtoehtoja ja ratkaisuja. Näitä ratkaisuja on etsitty niin portaikkomallin kuin nykyisin vallalla olevan Asunto ensin -mallin avulla. (Juhila, Jolanki & Vilkkio 2017, 31–32.) Kaikella asumissosiaalisella työllä pyritään löytämään ratkaisuja asunnottomuuteen tukevilla moninaisesti asumisen onnistumista. Työtoiminta on osa tutkimusympäristöni, asumisyksikön toteuttamaa asumissosiaalista työtä ja näin ollen osa asunnottomuuden ehkäisemiseen tähtäävää työtä. Tämän tähden koin tärkeänä, että työtoiminnan merkitysten lisäksi tutkimukseni keskiössä olisi asuminen ja sen onnistumisen arviointi. Sen tähden muotoilin toiseksi tutkimuskysymykseksi asukkaiden arvion työtoiminnan merkityksistä asumisen onnistumiselle. Pyrin vastaamaan edellä mainittuihin tutkimuskysymyksiin analysoimalla sisällönanalyysin keinoin keräämääni havainnointi- ja haastatteluaineistoa.

4.2 Tutkimusympäristön kuvaus

Tutkimusympäristöksi valikoitui erään säätiön suuressa suomalaisessa kaupungissa sijaitseva asumisyksikkö, jossa työtoimintaa on toteutettu jo ennen yksikön muuttumista Asunto ensin -mallin mukaiseksi asumisyksiköksi 2010-luvulla. Työtoiminnan perinteikkyyden lisäksi asumisyksikön valintaan vaikutti se, että työtoimintaan osallistuminen on siellä aktiivista ja työtoiminnan työtehtävät moninaisia. Asumisyksikkö on kantakaupungin lähetyillä sijaitseva 6-kerroksinen kerrostalo. Se pitää sisällään 80 asuntoa, joissa asutaan toistaiseksi voimassa olevalla vuokrasopimuksella. Asukkaita sitoo yleinen huoneenvuokralaki sekä yksikön omat säännöt asumiselle. Tällaisia yksikön sääntöjä ovat esimerkiksi vieraista ilmoittaminen työntekijöille ja työntekijöiden oikeus tarkistaa asukkaan vointi tulemalla omilla avaimilla asuntoon, jos he eivät ole nähneet asukasta kolmeen päivään. Jokaisella asukkaalla on oma vuokra-asunto, jossa on kylpyhuone ja keittiö sekä säätiön puolesta olennaisimmat huonekalut kuten pöytä ja sänky. Muuten asukkaat saavat vapaasti sisustaa vuokra-asuntonsa, miten haluavat. Jokainen kerros jakaantuu kahteen asuinsiipeen, joiden käytävien varrella asunnot sijaitsevat. Joka asuinsiivestä löytyy kerroksen asukkaille tarkoitettut yhteiset tilat, joissa on tv, sohva sekä pöytäryhmä. Asuinsiiven käytävälle pääsevät vain sen käytävän varrella asuvat asukkaat, sillä rappukäytävästä käytäville johtavat ovet ovat lukossa.

Yksikön asukkaita yhdistää pitkäaikaisasunnottomuus. Monen asukkaan elämään kuuluu päihteiden käyttö. Asukkaista iso osa on miehiä. Asumisyksikön kanssa samassa korttelissa sijaitsee väliaikaisasumista tarjoava yksikkö, jossa on tilaa reilulle 50 hengelle. Väliaikaisasumisen puolella asukkailla ei ole omia vuokra-asuntoja. Sen sijaan heillä on omat huoneet mutta yhteiset keittiö-, kylpyhuone- ja olohuonetilat. Yksi väliaikaisen asumisen yksikön kerroksista on varattu naisasukkaille, kun muut kerrokset ovat miehille. Väliaikaisen asumisen yksikkö ei toimi Asunto ensin -mallin mukaisesti, vaan siellä päihteiden käyttö tai niiden tuominen yksikköön on kiellettyä. Sieltä asukas voidaan myös kirjata ulos, jos hän rikkoo yksikön sääntöjä. Kummassakin yksikössä on ympäri vuorokauden sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä paikalla. Yksiköt ovat erillisiä, joten myös työntekijät ovat jommankumman yksikön palveluksessa. Kaksi palkattua ohjaajaa ovat vastuussa työtoiminnasta, ja he työskentelevät suurimmaksi osaksi pelkästään työtoiminnan parissa. He huolehtivat työtehtävien ja palkan jaosta, tarvikehankinnoista, alihankintasopimuksista ynnä muusta taustatyöstä. Kummankin yksikön asukkaat saavat osallistua

työtoimintaan. Työtoiminnassa käy lisäksi joitakin ihmisiä säätiön toisesta asumisyksiköstä. Työtoiminnan tilat ovat vakituisen asumisen asumisyksikön kellarissa ja ensimmäisessä kerroksessa. Nämä tilat muodostuvat kahdesta työsalista, neljästä erilaisesta työpajatilasta sekä keittiöstä, ja niihin keskittyy puu-, metalli- ja keramiikkatoiminta, heijastinten pakkaus sekä ruuanlaitto. Lisäksi työtoimintaa tehdään kummankin yksikön kerroksissa, pihalla ja lähiympäristössä, joita asukkaat siistivät. Bänditoiminta kokoontuu samassa korttelissa sijaitsevassa säätiön juhlasalissa.

4.3 Aineiston kuvaus

Keräsin aineiston edellä kuvaamassani pitkäaikaisasunnottomille suunnatussa asumisyksikössä vuoden 2017 joulukuussa. Päätin kerätä aineistoni kahdella etnografiseen tutkimusotteeseen liittyvällä aineistonkeruumenetelmällä. Tutkimukseni aineisto koostuu asumisyksikössä kahdeksana päivänä keräämästäni havainnointiaineistosta sekä viiden asukkaan kanssa tehdyistä kahdenkeskisistä teemahaastatteluista. Rastaan mukaan erilaisten aineistojen tuottamisen hyötynä on nähty se, että sitä kautta tutkittavasta ilmiöstä saadaan moninainen kuva. Aineistot voivat tuoda erilaisia näkökulmia esiin tutkimuksen kohteesta. (Rastas 2010, 66.) Ne voivat toisaalta täydentää ja selittää mutta myös kyseenalaistaa toisiaan (Huttunen 2010, 43). Päädyin keräämään aineistoa etnografisella tutkimusotteella, jotta aineisto olisi pro gradu -tutkielman mittakaavassa mahdollisimman kattava, ja jotta asukkaiden tulkinta työtoiminnasta ja sen merkityksestä asumisen onnistumiselle tulisi taltioitua moniäänisesti.

Kenttämuistiinpanoja havainnoista ja keskusteluista kertyi puhtaaksi kirjoitettuna 33 sivua sekä 10 sivua erillistä tutkimuspäiväkirjaa, jota kirjoitin kenttämuistiinpanojen kanssa yhtäaikaaisesti. Tutkimuspäiväkirjaan kirjasin omia tuntemuksiani ja oman toimintani tarkastelua sekä aloitin kenttäjakson aikana analyttistä pohdintaa. Kenttämuistiinpanoihin taas kirjasin havaintojani työtoiminnasta, siihen osallistuvista asukkaista ja heidän vuorovaikutuksestaan sekä työtoiminnan tunnelmasta. Tein muistiinpanoja lyhyiden suorien sitaattien, apusanojen sekä tilannekuvausten avulla. Kirjoitin myös joitakin lyhyitä keskustelunpätkiä sekä mielipiteenilmauksia ylös suorina sitaatteina. Lisäksi olen

kirjannut tilannekuvauksia työtoiminnan hetkistä. Tällaisia tilannekuvauksia olivat esimerkiksi heijastinten pakkaaminen ryhmänä, yhteiset ruokailut, siivouksesta vastaavien asukkaiden työnjaot sekä aamuhetket, jolloin odotimme yhdessä työpäivän alkamista.

Pääsin kenttäjakson aikana osallistumaan työsalin heijastinten pakkaamisen lisäksi työtoimintaan kuuluville puu- ja metallipajoille, bändiharjoituksiin, keittiö- ja pihatöihin sekä yksiköstä vastaavan taustasäätiön varainkeruuseen, jossa työtoiminnan asukkaat olivat mukana. Yritin haastattelun yhteydessä päästä myös siivoustöihin asukkaan kanssa, mutta se ei lopulta toteutunut asukkaan toiveesta. Kaikissa työtoiminnoissa, joihin osallistuin, minulla oli seurana vähintään yksi asukas, ja kaikista näistä tilanteista keräsin aineistoa. Rastaa mukaan kenttätöissä olennaista on vuorovaikutuksen rakentaminen ihmisten kanssa. Kenttäjaksolla pyritään kohtaamaan samasta rajatusta joukosta mahdollisimman monenlaisia ihmisiä ja kartoittamaan heidän moninaisia ajatuksiaan ja kokemuksiaan. (Rastas 2010, 67.) Osallistuin eri työtoiminnan tehtäviin, jotta saatoin havainnoida mahdollisimman montaa eri asukasta vajaan kahden viikon havainnointijakson aikana. Havainnointiaineistossa painottuu erityisesti työsalissa käydyt ryhmäkeskustelut ja ryhmän yhdessä toimimisen havainnointi yhteisen työtehtävän parissa. Tämän lisäksi havainnointiaineistosta löytyy keskusteluja ja työskentelyä yksittäisten asukkaiden kanssa heidän vastuualueistaan ja asumishistoriastaan sekä asukkaiden välisten keskustelujen ja tilanteiden havainnointia tauoilta, ennen ja jälkeen työpäivää sekä palkan maksun hetkiltä.

Eskolan mukaan tutkimuksen tekeminen on päätösten tekemistä isojen ja pienempien kysymysten kohdalla. Yksi tärkeistä kysymyksistä on se, mikä kerättävän aineiston tehtävä on. (Eskola 2015, 187–188.) Koska aion tutkielmassani keskittyä asukkaiden tulkintaan työtoiminnan merkityksistä, keskityin aineistonkeruussa asukkaisiin ja heidän ajatuksiinsa. Asumisyksikön työntekijät vilahtelevat sekä havainnointi- että haastatteluaineistossa ainoastaan asukkaiden puheissa tai vuorovaikutustilanteiden kuvauksissa, joissa oli myös asukkaita läsnä. Suurimman osan havainnointiaineiston materiaalista keräsin työsalissa, jossa 2-8 asukasta pussitti heijastimia yhtä aikaa. Tästä ryhmästä erityisesti neljä ihmistä oli paljon äänessä keskusteluissa. Havainnointijakson aikana työtoiminnassa oli joka päivä mukana 20-30 asukasta, joista suuri osa oli väliaikaisen asumisen yksikön puolelta. Joukkoon mahtui myös muutamia asukkaita toisesta vakituiseen asumisen asumisyksiköstä sekä kokonaan säätiön asumispalveluiden piiristä pois muuttanut henkilö.

Tein havainnointijakson aikana yhteensä viisi haastattelua, jotka olivat pituudeltaan 35-70 minuuttia. Kaikki haastateltavat olivat miehiä, koska vakituisen asumisen naispuolisista asukkaista kukaan ei osallistunut työtoimintaan havainnointijakson aikana. Haastateltavista nuorin oli 39-vuotias ja vanhin lähenteli 60 ikävuotta. Haastateltavista kaksi oli asunut vuosia asumisyksikössä, kolme muuta vajaan vuoden tai reilun vuoden. Yksi haastateltavista asui väliaikaisen asumisen yksikön puolella, joka selvisi minulle vasta haastatteluhetkellä. Haastatteluissa asukkaat kertoivat asumisesta asumispalveluyksikössä ja ylipäätään omasta asumishistoriastaan, työtoimintaan osallistumisesta ja siihen liittyvistä kokemuksista, työtoiminnan yhteisöstä ja muista ihmissuhteista, omasta elämänhallintaan ja kyvystä vaikuttaa siihen sekä haittojen vähentämisestä, kuntoutumisesta ja päihteiden käytöstä.

Kun olin tehnyt haastattelut loppuun, aloitin haastattelujen litteroinnin. Litteroin haastateltavien sanomiset sanasta sanaan, samoin omat kysymykseni ja pidemmät kommenttini. Haasteltavan vastauksiin antamani myötäilevät toteamukset ja äännähdykset jätin litteroimatta, koska koin, että ne eivät ole sisällönanalyysin kannalta olennaisia. Ruusuvuoren mukaan analyysimetodi ja tutkimuskysymysten asettelu määrittelee sen, miten tarkkaa aineiston litteroinnin tulee olla. Kiinnostus aineiston asiasisällöstä ei edellytä tutkijalta niin yksityiskohtaista litterointia kuin silloin, jos tutkija olisi sisällön sijaan kiinnostunut esimerkiksi siitä, miten jotakin sanotaan. (Ruusuvuori 2010, 424–425.) Kun olin litteroinut kaikki haastattelut, kävin ne ja havainnointiaineiston läpi ja anonymisoin ne. Vaihdoin henkilöihin ja paikkoihin viittaavat sanat yleisempiin ilmauksiin sekä häivyitin haastatteluista pois sellaiset sanat, jotka olisivat paljastaneet, mistä säätiöstä ja asumisyksiköstä oli kyse. Samoilla periaatteilla tein anonymisoinnin kenttämuistiinpanoille. Pyrin siihen, että aineiston sisältö ei muuttuisi anonymisoinnin myötä. Anonymisoinnin kannalta ongelmalliseksi muodostuivat asumisyksikön paikkakunnalle ominaiset piirteet, joilla asukkaat kuvailivat asuinpaikkakuntaansa ja asumista asumisyksikössä suhteessa esimerkiksi haja-asutusasumiseen muilla asuinalueilla. Pyrin korvaamaan näitä erityispiirteitä yleisillä ilmauksilla, jolloin asukkaiden sanomisten sisällöt osin muuttuivat epämääräisiksi. Aineiston kohdat, joissa näitä asuinalueelle ja -kaupungille tunnusomaisia merkkejä oli, eivät osoittautuneet kuitenkaan tutkimuskysymysten ja analyysin kannalta olennaisiksi osioiksi aineistoa enkä käyttänyt niitä aineisto-otteina tämän tutkielman analyysiosiossa.

5. METODOLOGIA

5.1 Etnografia

Hyödynsin aineiston keruussa etnografista tutkimusotetta. Etnografia on tutkimusta, jossa saadaan aikaan kuvauksia ja tulkintoja ihmisistä. Ihmiset yhdessä muodostavat jonkin joukon kuten yhteisön tai kansan, joka on tutkimuksen kohteena. (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 45.) Etnografisen tutkimusotteen avulla pyritään tuomaan esiin ilmiöiden ja prosessien monipolvisuutta sekä niiden merkityksiä ihmisille ja ihmisryhmille (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7). Sille on ominaista, että tutkija on läsnä moninaisissa eteen tulevilla sosiaalisissa tilanteissa, joita määrittävät erilaiset sosiaaliset asemat ja rakenteet. Etnografista tutkimusta tehdään erilaisissa tilanteissa ja rakenteissa kentällä ihmisten parissa (Tolonen & Palmu 2007, 89.) Etnografia eroaa muusta sosiaalitieteiden tutkimuksesta aineistonkeruun metodillaan, sillä siihen kuuluu kenttätö, jonka aikana tutkija hankkii aineistoa (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 45). Etnografia pohjautuu pitkääikaaseen läsnäoloon tutkimuskentällä. Tutkimusta tehdään kokemalla oppimisen avulla luonnollisissa olosuhteissa, aidossa sosiaalisessa todellisuudessa. (Perrälä 2011, 39.) Tutkimuksen kohteena olevat ihmiset pyritään kohtaamaan omassa jokapäiväisessä ympäristössään ja toiminnassaan (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 21).

Etnografisessa tutkimuksessa kentällä kerättävät aineistot tuovat toisistaan esiin eri puolia, ja tätä kautta ne tuottavat laajempaa ymmärrystä tutkimuskysymyksestä (Huttunen 2010, 43 & 58). Aineiston hankintaan käytettävät metodit valikoituvat kuitenkin tutkimuskohtaisesti sen mukaan, millä menetelmällä saadaan parhaiten tietoa ja ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta yhteisöstä ja sen ihmisistä (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 52). Etnografisen tiedon muodostaminen tapahtuu yhdessä kentän toimijoiden kanssa, jolloin tutkijan rooli on olla osa tuota tutkimuskenttää (Huttunen & Homanen 2017, 131). Kenttäjaksolla tutkija kirjoittaa kenttämuistiinpanoihin havaintojaan tutkimukseen liittyvistä hetkistä kentällä. Kenttämuistiinpanoihin tutkija voi kirjata tilanteiden havainnoinnin lisäksi omia ajatuksiaan, epäselvyyksiä ja kokemuksia. (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 66–67.) Tutkija ei ole pelkästään osa tutkimuskenttää, vaan hänen

roolinsa on esittää kysymyksiä, määrittää tutkimuskenttä ja tehdä tulkintoja. Tutkimusprosessiin liittyy siis vahvasti tutkijan subjektiivisuus. (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9.) Etnografiassa hyödynnetään aineiston keruussa muun muassa haastatteluja, osallistuvaa havainnointia, tutkittavien elämäntarinoita, valokuvia, kenttämuistiinpanoja sekä kirjallista tietoa ja materiaalia. Osallistuva havainnointi voi olla sitä, että tutkija pääasiallisesti keskittyy havainnoimaan mutta on samalla aktiivinen suhteessa ryhmään tai yhteisöön. Olennaista havainnoinnissa on se, että tutkittavat tietävät olevansa tutkimuksen kohteina. (Nikkonen, Janhonen & Juntunen 2003, 62–63.) Etnografiseen tutkimukseen liittyvä havainnointi mahdollistaa ihmisten luonnolliseen ympäristöön astumisen. Sen kautta voidaan tavoittaa välitöntä tietoa ihmisistä ja heidän elämistään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 200.) Väitöskirjassaan Haahtela antaa esimerkin osallistuvan havainnoijan roolista. Hän kertoo tutustuneensa tutkimusympäristönsä asiakkaisiin ja työntekijöihin, mutta hän ei pyrkinyt osaksi ryhmää. Hän määrittelee tehtävikseen aineiston keräämisen ja arjen käytäntöjen havainnoimisen. (Haahtela 2015, 38.)

Etnografisessa tutkimustyössä tutkijan pitää pitäytyä tutkijan roolissaan mutta samalla hänen tulee olla ihmisen roolissa omana persoonanaan. Ihmisen roolilla Grönfors tarkoittaa sitä, että havainnointi- ja osallistumistilanteessa tutkija hyödyntää omaa persoonaansa tutkimusvälineenä. Tutkijan tulee olla tietoinen siitä, että hänen persoonallaan voi olla vaikutuksia tutkimuksen lopputulokseen. Tutkijan rooli pitää sisällään arviointia, huolellisuutta eri työvaiheissa sekä täsmentämistä, kun sille on tarvetta. (Grönfors 2010, 155–156.) Tutkijan tulee eritellä ja tarkastella kentällä kokemaansa analyttisesti sekä tulkita tuloksia unohtamatta käsitellä omaa toimintaansa kentällä (Lappalainen 2007, 10). Tutkijan tulee olla tietoinen siitä, että hänen persoonallaan voi olla vaikutusta tutkimuksen lopputulokseen. Tällöin eri tutkijat voivat saada samasta ilmiöstä toisiaan täydentäviä mutta erilaisia näkökulmia esiin. Tutkija voi etukäteen pohtia, miten hän voi ottaa huomioon sen, että persoona vaikuttaa tutkimukseen. (Grönfors 2010, 155–156.)

5.2 Teemahaastattelut

Tutkimukseni koostuu epävirallisten keskustelujen ja osallistuvan havainnoinnin kautta kerätyn aineiston lisäksi yksilöhaastatteluista. Etnografisen tutkimuksen osana toteutettavien haastattelujen haastattelukysymysten syntyyn vaikuttaa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden lisäksi tutkimuskenttä, sillä haastatteluteemat muotoutuvat kenttätöössä. Kun haastattelu tehdään tutkijan kenttätöön yhteydessä, tutkijalla ja tutkittavalla on jo entuudestaan kertynyt jotain tietoa toisistaan. Etnografista tutkimusta tehdessä haastattelut voivat olla osana kenttätöötä, jolloin ne antavat tutkijan havaintojen rinnalle tutkittavien oman tulkinnan. Haastattelutilanne muistuttaa usein keskustelutilannetta, jossa tutkijan haastattelukysymykset ovat muotoutuneet tutkimuskirjallisuuden ohella kenttätutkimuksen havaintojen pohjalta. (Tolonen & Palmu 2007, 89–92.) Etnografiselle tutkimusotteelle ominaista on, että myös itse haastattelutilanteista tehdään havaintoja, jotka kirjataan kenttäpäiväkirjaan (Huttunen 2010, 43). Tutkijan ja haastateltavan tuttuus entuudestaan kenttätöyskentelyn kautta voi auttaa tutkijaa paremmin paikantamaan haastateltavat osaksi jotakin sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä sekä ymmärtämään haastateltavien puheen sävyjä. Tuttavuus ei kuitenkaan kerro haastattelun todistusvoimasta, vaan sen tulisi synnyttää tutkijassa pohdintaa siitä, millaisen merkityksen tuttuus saa keskustelun kuluksi ja keskustelun rooleissa. (Huttunen & Homanen 2017, 136–137.)

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijan olemuksella on vaikutusta luottamuksen syntymiseen ja haastattelun onnistumiseen (Eskola & Suoranta 1998, 94). Haastattelua voisi luonnehtia keskusteluksi, sillä haastattelussa vuorovaikutuksen avulla tutkija pyrkii saamaan haastateltavalta tietoa, joka kiinnostaa häntä (Eskola & Vastamäki 2015, 27). Haastattelutilanne poikkeaa kuitenkin arkisesta keskustelusta kolmella tapaa. Ensiksikin haastattelussa kummallakin osapuolella on tietyt roolit. Haastateltavalla on tieto, kun taas haastattelijalla sitä tietoa ei ole. Toiseksi haastatteluun päädytään aina tutkijan aloitteesta, ei haastateltavan aloitteesta. Ja kolmanneksi tutkija haastattelijana kohdentaa keskustelua tiettyihin teemoihin ja aihealueisiin, sillä tutkija pyrkii haastattelulla etukäteen määritellyyn päämäärään. (Ruusuvaori & Tiittula 2005, 22–23.) Teemahaastattelussa on etukäteen päätetyt aihealueet, teemat, mutta se ei noudattele tarkkoja kysymyksenasetteluja tai kysymysjärjestystä. Sen sijaan haastattelijalla voi olla tukilista teemoista, joita haastattelussa käydään läpi. Teemat varmistavat sen, että samat aiheet tois-

tuvat kaikissa haastatteluissa. Teemat voivat painottua eri tavoin eri haastatteluissa. (Eskola & Vastamäki 2015, 29 & 37.) Kuten haastattelun aloituksessa myös lopetuksessa toteutetaan arkikeskustelun sääntöjä. Haastattelun loppuessa haastateltavaa valmistellaan tilanteen päättymiseen ja kerrotaan, miten prosessi etenee haastattelun jälkeen. (Ruusu-vuori & Tiittula 2005, 24–25.)

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Havaintojen kerääminen

Päädyin keräämään aineistoa haastattelujen lisäksi havainnoiden, koska halusin havainnoinnin ja asukkaiden kanssa käytyjen keskustelujen kautta saada itselleni yleisen ymmärryksen työtoiminnasta ja asumisesta asumisyksikössä. Haastattelujen aikaan olin lähes jokaiselle haastateltavalle tuttu ainakin ulkoisesti osallistuvan havainnoinnin ansiosta. Huttusen mukaan pelkkiä haastatteluja pidempi kenttäjakso mahdollistaa sen, että tutkijan suhteet haastateltaviin ovat erilaisia, koska tutkija on vuorovaikutuksessa haastateltaviin muissakin tilanteissa kuin pelkissä haastattelutilanteissa. Kaikki muu aineisto, kuten minun tapauksessani havainnoinnit ja epäviralliset keskustelut, luovat perustaa ja kontekstia haastatteluille. (Huttunen 2010, 46, 48 & 58.) Rastaaan mukaan kenttämuistiinpanojen vaikutus haastatteluun ei rajaudu ainoastaan haastatteluja edeltävään aikaan, vaan kenttämuistiinpanot ja muu kerätty aineisto voivat vaikuttaa haastatteluun myös haastattelun jälkeen käsittely- ja analyysivaiheissa (Rastas 2010, 67). Analyysia työstäessäni huomasin, että kenttämuistiinpanojen painoarvo analyysin muodostumisessa on vahvasti läsnä, eikä haastatteluaineisto painotu analyysissä niin paljon kuin odotin. Kenttämuistiinpanot ovat tuoneet analyysiin vastapuhetta ja kriittistä näkökulmaa työtoimintaa kohtaan.

Aloitin aineiston keräämisen osallistuvan havainnoinnin avulla. Osallistuin työtoimintaan ja samalla havainnoin siihen osallistuvia asukkaita. Yritin hahmottaa sitä, mistä työtoiminnassa on kyse, ja mitä siellä tapahtuu. Pösö kuvailee paikan päälle menemistä sillä, että tiedon keräämisen kannalta tutkija ei ainoastaan mene paikalle, vaan paikka menee tutkijaan. Tällä hän tarkoittaa sitä, että paikassa tutkija aistii, tuntee, koskettaa ja katsoo

eri tavoin kuin kaukaa. Kun paikka menee tutkijaan, tutkijan on kohdattava ihminen puheineen ja hiljaisuuden hetkineen. Tutkija on lähellä, jolloin puhe ja hiljaisuus näyttäytyvät erilaisina kuin, jos tutkija olisi kaukana. (Pösö 2005, 120.) Kentällä havainnoinnin avulla saavutin lähelle menemistä, kun olin mukana asukkaiden arkeen kuuluvassa työtoiminnassa. Vaikka pääsin lähelle, ja minut otettiin mukaan keskusteluihin ja työtoiminnan arkeen, en kuitenkaan ollut yksi asukkaista, enkä myöskään yksi työntekijöistä. Omaa rooliani kentällä kuvaa erään asukkaan kanssa käyty keskustelu, kun hän kysyi tavatesaan minut ensimmäisen kerran, olenko uusi asukas vai työntekijä. Totesin, että en ole kumpaakaan.

Etnografian aineistonkeruumenetelmien avulla pyritään ymmärtämään toisenlaista, tutkittavien elämismailmaa. Oman itsensä käyttö työvälineenä merkitsee tutkijalle sitä, että hän menee tutkittavien luonnolliseen ympäristöön. Hän pyrkii sulautumaan ympäristöön, jotta hän ymmärtäisi siinä elävien ihmisten kulttuurisia käytänteitä. (Buch & Staller 2007, 187–188.) Itse osallistuin asumisyksikön työtoimintaan ja samalla havainnoin asukkaita ja heidän keskustelujaan. Tein selkeän valinnan, että söin ja pidin tauot yhdessä asukkaiden kanssa asumisyksikön työntekijöiden seuran sijaan. Söin asukkaiden valmistamaa ruokaa yhdessä heidän kanssaan, ja lähdin mukaan, jos he pyysivät minua johonkin. Olin mukana tupakkatauoilla, jos satuin paikalle, ja osallistuin työntekoon tekemällä töitä asukkaiden kanssa. Silti en ollut osa ryhmää. Lähdin työtoiminnasta päivän päätteeksi oman kotiini muualle pois asumisyksiköstä. Erään työpäivän päätteeksi minulle todettiin, että minä pääsen pois, mutta he eivät.

Aluksi havaintojen merkitseminen muiden läsnä ollessa tuntui minusta vaivaannuttavalta, koska pelkäsin asukkaiden reaktioita siihen. Havaintojen kirjaamista helpotti se, että tilassa oli useampi henkilö, jotka keskustelivat keskenään. Tällaisissa tilanteissa saatoin seurata keskustelua ja poimia siitä pääkohtia sekä tehdä muistiinpanoja asukkaiden tunteiden ilmaisusta ja eleistä keskustelussa. Ainoastaan muutama asukas kiinnitti alun jälkeen huomiota kirjoittamiseeni. Eräs asukas totesi minulle esimerkiksi: ”Lea kirjaa mustaan kirjaansa jotain meistä tontuista”. Kun olin kahdestaan työskentelemässä jonkun asukkaan kanssa, tein muistiinpanoja yhteisen työskentelyhetkemme päätyttyä. Pyrin tekemään muistiinpanot heti työskentelyn jälkeen, jotta sain pääkohdat kirjattua ylös mahdollisimman tarkasti. Jokaisen havainnointipäivän päätteeksi kirjoitin sen päivän havainnot muistivihkosta kenttämuistiinpanoihin tietokoneelle. Puhtaaksi kirjoittamisen avulla

minulle alkoi muodostua kokonaiskuva työtoiminnasta. Kun kirjoitin havaintoni heti päivän päätteeksi tietokoneelle, pysyin ajan tasalla kerätystä aineistosta ja sen sisällöstä.

Pyrin havainnoidessa osallistumaan keskusteluihin, mutta yritin välttää ohjaamasta keskustelua tai olemaan keskustelussa liikaa äänessä. Saatoinkin kuitenkin johdatella keskustelua tutkimustehtävääni esittämällä asukkaille kysymyksiä liittyen esimerkiksi työtoiminnan käytänteisiin tai yhteisöön. Useimmiten näihin aiheisiin ei tarvinnut johdatella, vaan asukkaat keskustelivat niistä oma-aloitteisesti. Jättäydyin pois keskusteluista, jotka synnyttivät voimakkaita tunteita asukkaissa. Näin pystyin havainnoimaan keskustelun kulua, enkä omilla sanomisillani vaikuttanut siihen. Tällaiset keskustelut liittyivät esimerkiksi asukkaiden keskinäisiin väleihin sekä kokemuksiin suomalaisen sosiaalijärjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Asukkaat suhtautuivat läsnäolooni suorasukaisesti. Minulta kysyttiin suoraan, miksi olen paikalla, ja muutaman kerran läsnäoloani kentällä kyseenalaistettiin. Eräs asukas totesi, että tutkimus hyödyttää vain tutkijaa, ei häntä itseään mitenkään. Kerroin hänelle, että voin hyvin poistua tilanteesta, jos hän ei halua, että olen läsnä. Tätä asukas ei kuitenkaan pitänyt tarpeellisena.

Tutkimuspäiväkirjassani pohdin ja tarkastelin tutkimuksen aiheen lisäksi omaa rooliani ja sen rakentumista kentällä. Pyrin pohtimaan jo ennakoon omia asenteitani ja ennakkoletuksiani, joilla voisi olla vaikutusta tulkintoihini. Näin pyrin olemaan tietoinen omista ennakkolettamuksistani. Pystyin hyödyntämään omaa aiempaa työkokemustani asumisyksikössä siinä, miten asukkaita kannattaa lähestyä. Pyrin olemaan mahdollisimman oma itseni ja osoittamaan kiinnostusta asukkaiden mielipiteitä ja ajatuksia kohtaan. Sainkin luotua nopeasti luottamuksellisen suhteen asukkaiden kanssa, ja asukkaat olivat minua kohtaan avoimia ensimmäisestä päivästä lähtien. Tästä kertoi se, että minut sisällytettiin keskusteluihin, minua informoitiin työtoiminnan aikatauluista ja muutoksista sekä minua pyydettiin mukaan työtehtäviin.

6.2 Haastattelut ja niiden toteuttaminen

Yksilöhaastatteluiden avulla halusin syventää havainnoinnin kautta saatua tietoa mutta myös löytää asukkaiden antamia merkityksiä työtoiminnalle, joita ei havainnoidessa

noussut esiin. Rastas toteaa, että etnografiseen tutkimukseen kuuluu dokumentoidut keskustelut. Se, mitkä näistä keskusteluista ovat haastatteluja, voidaan perustella monella eri tavalla kuten haastateltavien valitsemisella, haastatteluiden tekotavalla ja sisällöllä tai kentällä sovitulla säännöllä. (Rastas 2010, 68.) Haastatteluja näistä keskusteluista tekivät harkittu haastateltavien valinta, ennakkoon haastatteluista sopiminen haastateltavien kanssa, haastattelujen nauhoittaminen sekä erillisten kirjallisten lupien pyytäminen haastateltavilta, että saan käyttää haastatteluja tutkimuksessani. Ensimmäisen viikon loppupuolella olin asukkaille jollain tasolla tuttu kasvo, joten uskaltauduin pyytämään asukkaita haastateltaviksi. Juvonen toteaa nuorten toimijuuden rakentumista koskevassa tutkimuksessaan, että tutkimushaastatteluja edeltänyt havainnointi antoi hänelle tutkijana tilaisuuden tutustua nuoriin ennen haastatteluja ja esittäytyä tutkijana heille. Vaikka Juvonen kuvailee tutustumista kevyeksi, hänen mukaansa se oli merkityksellistä. Yhdessä havainnot ja haastattelut muodostivat ajallisen jatkumon, jossa muodostui enemmän tuttuutta nuorten ja tutkijan välille kuin pelkkien haastatteluiden avulla. (Juvonen 2013, 60.)

Haastattelut tulevat ymmärrettäviksi, kun ne nähdään suhteessa muuhun aineistoon. Haastattelut ja muu aineiston kerääminen limittyvät analyysin kanssa yhteen, koska kenttämuistiinpanojen kirjoittaminen on jo alustavaa analyysia. Tämä alustava analyysi voi vaikuttaa aina seuraaviin aineiston keruun hetkiin kuten haastatteluiden kysymyksiin. (Huttunen 2010, 46, 48 & 58.) Omat haastattelukysymykseni ja haastattelujen teemat tarkentuivatkin jonkin verran kenttäjakson aikana keräämäni tiedon perusteella. Tällainen kentältä esiin noussut aihe oli esimerkiksi yhteisö, josta osasin kysyä tarkemmin haastatteluissa. Havaintojeni perusteella kysyin haastateltaviksi sellaisia asukkaita, jotka huomasin vastaanottavaisiksi muissa keskusteluissa graduni aiheelle, tai jotka mielellään kertoivat omia kokemuksiaan minulle jo ennen haastattelua. Haastatteluihin valikoitui myös asukas, joka oli mukana työtoiminnassa kuntoutuksen työtoiminnan nimikkeellä. Ajattelin, että tämä nyanssiero muihin haastateltaviin voisi tuoda jotakin uutta näkökulmaa esiin.

Haastateltavien valinnalla pyrin mahdollisimman laajaan näkökulmaan työtoiminnasta, kun valitsin haastateltaviksi eri työtehtäviä tekeviä ihmisiä. Rastas toteaa, että haastateltavien valinnalla tutkija voi suunnata haastatteluja myös erilaisiin teemoihin perushaastattelurungon lisäksi (Rastas 2010, 70). Sen taustalla, että valitsin haastateltavikseni eri työtoiminnan muodoissa toimivia ihmisiä, oli halu saada juuri niistä tietyistä työtehtävistä

mahdollisesti johtuvia merkityksiä esiin. Esimerkiksi kahdella haastateltavallani oli omaan työtehtäväänsä liittyvä koulutus taustalla, joten halusin huomioda sen tuomat mahdolliset merkitykset työtoiminnalle. Minulla oli kahden haastateltavan kanssa jokin keskustelunaihe aiemmista keskusteluistamme, joita saatoin hyödyntää haastattelun alussa. Tämä tuttuus ja valmis keskustelunaloitus koitui osittain haasteeksi, koska näiden kahden haastateltavan oli vaikea irrottautua aloituskeskustelun aiheesta tutkimustani lähemmin koskeviin aiheisiin. Aloituskeskustelu väritti näitä kahta haastattelua vahvasti, ja kyseiset aiheet nousivat pitkin haastattelua yhä uudelleen esille. Haastateltavista kaksi kävi työtoiminnassa toisesta asumisyksiköstä. Mielestäni tämä ei ollut ongelma, koska he asuivat saman säätiön asumisyksikössä ja osallistuivat säännöllisesti työtoimintaan tutkimuskenttänäni toimineessa asumisyksikössä. Haastattelukysymyksiin tämä asia vaikutti siinä, kun kysyin työtoiminnan yhteisöstä ja asumisyhteisöstä ja näiden kahden yhteisön eroista.

Toinen tutkimuskysymykseni koski työtoiminnan merkitystä asumisen onnistumiselle, joten varmistelin tämän aihealueen nousemista esiin haastatteluissa sillä, että kysyin haastateltaviksi vakituisen asumisen asumisyksikössä asuvia asukkaita. Vakituisesti asumisyksiköissä asuvien asukkaiden haastateltaviksi pyytämistä perusteli myös se, että työtoiminta on osa Asunto ensin -mallin mukaista asukkaille tarjottavaa tukea eli osa sitä palveluvalikoimaa, jolla asumisen onnistumista pyritään tukemaan. Minusta oli luontevaa, että pyrin haastattelemaan sellaisia asukkaita, jotka asuivat Asunto ensin -mallin mukaisessa asumisyksikössä. Huolimattomuuttani haastateltavaksi valikoitui yksi henkilö, joka asui väliaikaisen asumisen puolella. Hän kertoi ennen haastattelua asuneensa täällä 1,5 vuotta, josta tein tulkin, että hän asuu vakituisen asumisen yksikössä. Asian todellinen laita selvisi minulle vasta haastattelussa. Ensimmäisen kenttäviikon jälkeen tarkensin haastattelurungon teemoja. Tein tarkkoja lisäkysymyksiä itselleni ajatuksia herättämään, en suoriksi kysymyksiksi asukkaille. Itse haastatteluissa keskustelu soljui yleisesti ottaen luontevasti eteenpäin. Oletan, että osasy syy haastatteluiden luontevuuteen oli se, että olin jokaisen haastateltavan kanssa jo jollakin asteella tuttu ennen kuin teimme haastatteluja.

Olin alun perin suunnitellut haastattelupaikoiksi asukkaiden omia asuntoja, koska toinen tutkimuskysymykseni koski asumisen onnistumista. Ajattelin, että haastatteluiden tekeminen asukkaiden asunnoissa saattaisi herättää puhetta, jota ei muussa haastatteluympäristössä syntyisi. Työtoiminnan työvalmentaja ja asumisyksikön johtaja olivat yhtä mieltä

siitä, että turvallisuuden takia minun olisi hyvä toteuttaa haastattelut tiloissa, joissa on kameravalvonta. He ehdottivat kokoustilaa, joka sijaitsi työntekijöiden päivystystilan vieressä. En kuitenkaan päätenyt käyttämään tätä tilaa, vaan tein haastattelut työtoiminnan tiloissa. Eskolan ja Vastamäen mukaan haastatteluympäristössä olisi hyvä huomioida haastateltavan näkökulma. Virallinen tila, kuten minulle ehdotettu kokoustila, saattaa aiheuttaa haastateltavassa epävarmuutta. (Eskola & Vastamäki 2015, 30.) Ajattelin, että työtoiminnan tilat olivat asukkaille tuttuja ja heidän omaa maaperäänsä. Ne olivat samalla kameravalvottuja tiloja. Alkuperäinen pyrkimykseni oli järjestää haastatteluympäristö häiriöttömäksi niin, että saisimme olla haastatteluhetkellä haastateltavan kanssa rauhassa kahdestaan. Kaksi asukasta halusi tehdä haastattelut yleisissä tiloissa, joten näiden kahden haastattelun aikana tilaan saapui tai tilan ohitti toinen asukas. Lisäksi yksi haastattelu keskeytyi kahdesti, kun tilaan pyrki toinen asukas tai työntekijä. Eskola ja Vastamäki toteavatkin, että keskustelu voi keskeytyä, kun tilaan tulee ylimääräinen ihminen, mutta toisaalta väärä tilavalinta voi aiheuttaa haastateltavassa epäröintiä, jolloin haastattelussa ei päästä niin syvälle tasolle kuin olisi toivottavaa (Eskola & Vastamäki 2015, 30). Vaikka nämä ylimääräiset tekijät haastattelutilanteissa katkaisivat keskustelun, halusin kunnioittaa asukkaiden toiveita haastattelupaikkojen suhteen. Yhdessä haastattelussa tuttu ympäristö ruokki keskustelua, kun asukas pystyi tilassa näyttämään työtehtäviään ja työn käytänteitä.

Itselläni viikon havainnointijakso ennen haastatteluiden tekemistä oli antanut mielikuvia, mitä työtoiminta asumisyksikössä on, ja mitä merkityksiä asukkaat sille antavat. Toisaalta nämä havainnot ja niiden myötä tekemäni esianalyysi vaikuttivat haastatteluihin varmasti johdattelevina kysymyksinä, joihin huomasin sortuvani. Esimerkiksi havaintojen kautta minulle oli tullut kuva, että moni asukas pyrki asumisyksikössä asumisesta pois, ja että he kokivat sen huonona asumisvaihtoehtona verrattuna yksityisiltä markkinoilta vuokratuun asuntoon. Eräältä asukkaalta kysyin, miten hän oli sopeutunut asumisyksikköön asumaan, kun hän oli aiemmin asunut vuokra-asunnossa itse valitsemallaan asuinalueella, ja kokiko hän näiden asumismuotojen eroavan jotenkin. Sain hyvän muistutuksen neutraalista kysymystenasettelun tärkeydestä, sillä asukas vastasi minulle: ”En, koska toihan on se asumisyksikön juttu sehän on niin sanotusti ihan niinku normaali vuokra-asunto.” Huomasin myös, että haastattelujen litterointi muutti muistikuviani siitä, mitä haastatteluissa oikein sanottiin. Esimerkiksi erään haastattelun jälkeen koin saaneeni todella paljon in-

formaatiota tutkimuskysymyksiini, mutta litteroidessa huomasin, että olimme keskustelleet paljon asukkaalle tärkeästä mutta tutkimuskysymysteni kannalta epäolennaisesta aiheesta. Myös aiemmat haastattelut vaikuttivat aina seuraaviin. Rastas toteaa omasta tutkimushankkeestaan, että haastatteluita tehdessä haastattelurunkoon lisättiin teemoja, jotka nousivat jatkuvasti esiin haastatteluissa (Rastas 2010, 69). Oman tutkielmani ensimmäisessä haastattelussa nousi esiin asukkaalle annettu vastuu ja ylipäättään vastuuntunto ja -kanto. Tämä esille nousseen teeman myötä osasin kysyä sitä myös muilta haastateltavilta.

6.3 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka on läsnä kaikissa tilanteissa, joissa yksilö joutuu miettimään omaa reaktiotaan joko omiin tai toisen ihmisen tekemisiin (Kuula 2011, 21). Etiikka pitää sisällään totuttuja tapoja ja niiden noudattamista. Toisaalta eettiseen ajatteluun liittyy myös omien tekojen tarkastelua oikean ja väärän näkökulmasta. (Mäkinen 2006, 11.) Tutkimuseettisiä kysymyksiä varten tutkimuksen tekoon liittyviä totuttuja tapoja on tiivistetty ohjeistuksien muotoon, joita tulisi noudattaa. Näistä huolimatta tutkimustyössä ratkaisujen tekemisestä ja toteuttamisesta vastaa lopulta tutkija itse (Kuula 2011, 21). Eettisyys tulisi olla läsnä tutkijan jokaisessa valinnassa tutkimusaiheen valinnasta aina tutkimuksen seurauksien ja vaikutusten pohdintaan saakka (Pohjola 2007, 11–12). Minun tutkielmani kannalta olennaisimmat eettiset valinnat liittyivät tutkittaviin. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on luonut humanististen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet auttamaan tutkijoita hahmottamaan, mitä eettisiä näkökulmia tutkimuksen teossa tulisi huomioida ihmistieteissä. Nämä eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat tutkittavien itsemääräämisoikeus, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018).

Tutkittavien itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan muun muassa vapaaehtoista osallistumista tutkimukseen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018). Tutkittavalle on annettava riittävästi tietoa tutkimuksesta, jotta hän voi päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen vai ei. Tutkimuksen perustietojen lisäksi tutkittavalle tulisi kertoa, mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä hänen kohdallaan tarkoittaa (Kuula 2011, 61 & 105.) Se, miten yksityiskohtaista tietoa tutkittaville annetaan tutkimuksesta, riippuu tavoista, joilla

tietoa kerätään. Tutkittava voi ilmaista suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta kirjallisesti, suullisesti tai käyttäytymisellään, joka voidaan tulkita suostumukseksi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.) Koska tein tutkielmani asumisyksikössä, tarvitsin asukkaiden lisäksi luvan asumisyksikön taustasäätiöltä. Taustasäätiö myönsi tutkimussuunnitelman perusteella minulle luvan tutkia työtoimintaa yhdessä heidän asumisyksiköistään. Säätiön taholta saadulla tutkimusluvalla minulle ylipäättään mahdollistui läsnäolo asumisyksikössä ja osallistuminen työtoimintaan. Itse tutkimukseni kohteille, työtoimintaan osallistuville asukkaille järjestin heidän viikkokokouksensa yhteyteen hetken, jossa kerroin tutkielmani aiheesta, aineistonkeruusta, aineiston säilyttämisestä sekä tunnistetietojen häivyttämisestä. Jätin tästä informaatiosta heille kirjallisen tiedotteen, josta he saattoivat halutessaan tarkistaa tutkielmaani liittyviä perustietoja. Ilmaisin puheenvuorossani osallistumisen vapaaehtoisuudesta, mutta en kerännyt yksilökohtaisesti jokaiselta suullista tai kirjallista lupaa tutkimuksen tekoon. Sen sijaan totesin, että minulle voi tulla kertomaan mahdollisesta kieltäytymisestä tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimukseeni osallistuminen tapahtui siis passiivisen hyväksynnän kautta. Päädyin tähän ratkaisuun, koska olin saanut taustasäätiöltä luvan tutkimuksen tekoon ja näin ollen luvan osallistua työtoimintaan. Toinen syy ratkaisuuni oli se, että olin kiinnostunut asukkaiden ajatuksista työtoimintaan liittyen, en heistä yksityishenkilöinä. Kun kohtasin työtoiminnassa itselleni uusia ihmisiä havainnointipäivien aikana, kerroin heille samat tiedot, jotka kerroin viikkokokouksen yhteydessä. Näissä kohtaamisissa muutama asukas ensin joko kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen tai suhtautui epäilevästi. Tilanteet päättyivät keskustelun ja tiedon antamisen jälkeen siihen, että sain luvan olla ja havainnoida heitä.

Haastatteluihin pyysin jokaista haastateltavaa henkilökohtaisesti, jolloin heillä oli mahdollisuus kieltäytyä haastattelupyynnöstä. Koska olin havainnoinut työtoimintaan osallistuvia asukkaita viikon ajan ennen ensimmäistä haastattelua, minulle oli muodostunut jo alustava arvio siitä, kuka olisi suostuvainen kertomaan omasta elämästään. Tämän takia haastateltavien saanti ei muodostunut ongelmaksi, ja haastattelujen kulku oli soljuvaa. Kallinen ym. muistuttavat, että haastateltavien valikoituneisuus aktiivisuuden perusteella voi vääristää kuvaa tutkimuksen kohderyhmästä. Toisaalta tutkija ei voi tietää, miten valikoitunut ryhmä vastaa todellisuudessa kohderyhmää. (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 152.) Minun tutkimuksessani tätä pohdintaa helpotti se, että haastattelut eivät olleet ainoa aineistoni, vaan havainnointiaineisto koostui useiden asukkaiden ajatuksista ja ker-

tomuksista. Haastattelujen aluksi kerroin uudestaan samat tiedot, jotka olin koko työtoiminnan ryhmälle kertonut, sekä tarkensin puheessani erityisesti haastatteluaineiston anonymisointiin ja aineiston säilyttämiseen liittyviä käytänteitä. Näin pyrin huolehtimaan siitä, että haastateltavilla oli kaikki tarvittava tieto tutkimuksesta, johon he lupautuivat mukaan. Haastateltavilta pyysin kirjallisen luvan siihen, että sain nauhoittaa haastattelut ja käyttää aineistoa tutkielmaani.

Toinen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemä eettisten periaatteiden osa-alue on vahingoittamisen välttäminen. Tämän periaatteen valossa tutkimusta tehdessä pyritään tarkastelemaan ja arvioimaan aineiston keruuseen, aineiston säilyttämiseen ja tutkimustulosten julkaisemiseen liittyviä mahdollisia seurauksia tutkittaville. Vahingoittamisen välttäminen voi tarkoittaa henkisten haittojen välttämistä eli tutkittavien kunnioittavaa kohtelua läpi tutkimusprosessin. Kunnioittavaan kohteluun liittyy informaation jakaminen ja vapaaehtoisuuden periaatteesta sekä tutkittavien olo- ja tunnetiloista huolehtiminen läpi vuorovaikutustilanteen. Taloudellisten ja sosiaalisten haittojen välttämiseksi tarkoitetaan muun muassa luottamuksellisten tietojen huolellista käsittelyä ja vaitiolovelvollisuuden noudattamista. Tutkijan tulee välttää esittämästä tuloksia tutkittavia kohtaan epäkunnioittavasti tai leimaavasti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.) Havainnoinnissa ja erityisesti haastatteluissa yritin olla sensitiivinen antamalla tutkittaville itselleen tilaa kertoa omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Toin esiin kiinnostukseni heidän ajatuksiaan kohtaan esittämällä lisäkysymyksiä ja tarkennuksia heidän keskusteluihinsa ja toteamuksiinsa. Näin pyrin osoittamaan kunnioitusta heitä, heidän ajatuksiaan ja kokemusasantuntijuuttaan kohtaan. Pyrin lähestymään arkaluonteisiksi asioiksi luettavia asioita hienovaraisesti. Esimerkiksi haastatteluissa annoin tilaa haastateltavien omalle kerrokselle, jolloin arkaluonteiset teemat kuten päihteiden käyttö ja perhesuhteet tulivat luontevasti puheeksi. Koska haastateltavista enemmistö tuotti puhetta keskustelunomaisesti ilman suoranaista kysyjä-vastaja-asetelmaa, pystyin keskustelussa esittämään tarkentavia kysymyksiä ja johdattelemaan lisäkysymysten avulla puhetta tutkimustani palvelevien teemojen ympärille.

Kolmas eettisten periaatteiden osa-alue on yksityisyys ja tietosuoja. Yksityisyyden suoja on perustuslailla suojattu oikeus, ja jo sen tähden tärkeä periaate, jota tutkimustyössä tulee noudattaa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.) Tutkijan tulee kunnioittaa mutta

myös suojata tutkittavien yksityisyyttä (Mäkinen 2006, 146). Yksityisyyden kunnioittaminen tutkimuksen yhteydessä tarkoittaa sitä, että ihminen saa itse päättää, mitä tietoa hän itsestään jakaa tutkijan kanssa. Yksityisyyden suojan piiriin kuuluu myös yksilön tunnistettavuuden häivyttäminen tutkimusaineistosta. Yksityisyyden suojaan liittyy velvoite suojata tutkittavien henkilötiedot niin, että ne ovat ulkopuolisten ulottumattomissa. (Kuula 2011, 64.) Pyrin suojelemaan tutkittavia häivyttämällä tutkimuksesta tunnistetietoja niin yksittäisten tutkittavien tasolla kuin koko asuinyhteisön tasolla. Se on mahdollista, että asumisyksikön sisällä asukkaat pystyvät tunnistamaan toinen toisensa tutkielman aineisto-otteista. Tähän asiaan en voi vaikuttaa, sillä tutkimusympäristönä toiminut asumisyksikkö on yhteisö, jossa asukkaat ainakin osin tuntevat toisiaan ja toistensa vastuutehtäviä. Analyysissa pyrin käyttämään aineisto-otteita, joista ei anonymisoinnin jälkeen pysty päättämään, kenestä tutkittavasta on kyse. En käyttänyt tutkielmassa aineisto-otteita, joista voisi tunnistettaessa koitua asukkaalle vaikeuksia. Kerroin tutkittaville siitä, kuinka saatan käyttää havainnointi- ja haastatteluaineistoa suorina aineisto-otteina tutkielmani analyysiosiossa. Asumisyksikön työtoiminnassa on ominaispiirteitä, joita ei muiden asumisyksiköiden työtoiminnassa ole. Näiden ominaispiirteiden perusteella asumisyksikön pystyy paikantamaan, jos tuntee asumisyksiköitä ja niiden toimintaa. Jos olisin jättänyt tutkimuksesta pois juuri tälle asumisyksikölle tyypilliset piirteet, aineiston monimuotoisuus olisi kärsinyt. Kuula toteaaakin, että silloin tällöin on mahdollista tunnistaa tekstistä jokin kooltaan pieni ja maantieteellisesti paikannettava ryhmittymä, vaikka tutkija käyttäisi tekstissään peitenimiä. Tällöin se, miten tutkittavista kirjoitetaan, nousee tärkeään asemaan. Tutkittavien kunnioittaminen tulee näkyä kirjoitustavassa ymmärtämisen ja selittämisen avulla mustamaalaamisen ja halventamisen sijaan. (Kuula 2011, 204 & 206.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemien eettisten periaatteiden lisäksi tutkielmassani korostui tutkijan rooli aineiston keruussa ja analyysissa. Laadulliselle tutkimukselle tunnusomaista on tutkijan subjektiivisuus ja arvosidonnaisuus, kontekstiherkkyys sekä tutkijan tuttavallinen vuorovaikutus tutkittavien kanssa (Naukkarinen 1996, 115). Tutkimus siivilöityy tutkijasubjektin ajattelun ja valintojen lävitse. Tämän tähden tutkijan tulee tarkastella omia lähtökohtiaan tutkimukselle, sekä arvioida omia asenteitaan ja arvojaan. (Pohjola 2007, 23.) Pyrin itse käymään läpi omia asenteitani ja ennakko-oletuksiani asumisyksikköä ja sen asukkaita kohtaan ennen havainnointijakson alkua. Omien

asenteiden läpi käymisessä minua helpotti se, että olin työskennellyt vastaavassa asumisyksikössä toisella paikkakunnalla, joten minulla oli aavistus siitä, millaiseen ympäristöön olin menossa. Oman työhistoriani takia minulla saattoi kuitenkin olla ennakkoasenteita asumisyksikköä ja sen asukkaita kohtaan, joista en ollut tietoinen. Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaa havainnointijakson aikana, jotta jakson aikana minussa heränneet ajatukset ja tunteet tulivat sanoitetuksi. Kirjasin omia tuntemuksiani ja huomioitani havaintojen ja haastattelujen tekemisestä. Kirjoitin ylös esimerkiksi hyviä ja luontevia tapoja lähestyä asukkaita sekä pohdintaa siitä, miten voisin monipuolisemmin havainnoida asukkaita. Tunnistin tutkijasubjektin asemani, mutta pyrin jatkuvalla itsereflektiolla takaamaan sen, että keräämäni aineisto olisi laaja ja monipuolinen asemastani huolimatta. Analyysi on muodostunut kokonaisuudeksi niin ikään minun tekemiäni valintojen ja päätösten perusteella, ja siinä olen pyrkinyt perustelemaan valintojani runsaiden aineisto-otteiden avulla.

6.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin keinoin

Hyödynnän aineistoni analyysissa teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa analysoitavat yksiköt nousevat aineistosta, mutta aikaisempi tieto ja teoria voivat toimia analyysin apuvälineenä niin analysoitavien yksiköiden valinnassa kuin itse analyysin teossa. Tällöin tiedon vaikutus näkyy analyysista, mutta sen avulla ei testata analyysia vaan avataan uusia näkökulmia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 95–97.) Ennen kentälle menoa ja aineiston keruuta minulla oli jonkin verran tietoa suomalaisesta asunnottomuustutkimuksesta, Asunto ensin -mallista ja asumissosiaalisesta työstä. Hyödynsin tätä tietoa, kun kokosin teemahaastattelurunkoa. Etnografisesta aineistosta huolimatta päädyin toteuttamaan aineiston analyysin sisällönanalyysilla. Olen kiinnostunut tutkielmassani asukkaiden antamista merkityksistä työtoiminnalle ja sen suhteesta asumisen onnistumiselle. Tieto siitä, että sisällönanalyysissa pyritään kerätyn aineiston tiivistämisen lisäksi nostamaan esiin tutkittavien ilmiöiden suhteita kuten eroja ja samankaltaisuuksia (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23), toimi minulle apuvälineenä aineiston hahmottamisessa merkitysten näkökulmasta. Pystyin etsimään aineistosta puheissa toistuvia merkityksiä ja toisaalta yleisestä mielipiteestä eroavia näkökulmia ja merkityksenantoja. Päätöstäni analysoida aineisto sisällönanalyysin avulla helpotti se tieto, että itse tekstille ei sisällönanalyysissa aseteta ehtoja, vaan teksti voi olla esimerkiksi kirja, artikkeli, haastattelu tai keskustelu. Olennaista sisällönanalyysin kannalta on, että aineisto

on kirjallisessa muodossa tai siihen muotoon saatettua. Aineiston ei itsessään tarvitse olla edes strukturoitua. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–104.) Sekä kirjoittamani havainnointi-aineisto että litteroimani teemahaastattelut täyttivät nämä kriteerit.

Etenin analyysissäni löyhästi mukaillen Ruusuvuoren ym. esittämän laadullisen tutkimuksen analyysiin liittyvää vaihteellisuutta. Aineiston keruun jälkeen toteutetaan viisi vaihetta seuraavassa järjestyksessä: aineistoon tutustumisen, järjestämisen ja rajaamisen vaihe, aineiston luokittelun ja teemojen löytämisen vaihe, aineiston analyysin teemojen vertailun ja tulkintasäännön muodostamisen vaihe, tulosten koonnin ja tulkinnan vaihe sekä viimeiseksi teoreettisen dialogin ja uudelleenahmottamisen vaihe (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12). Vaikka sisällönanalyysi pystytään erittelemään vaiheisiin, nämä vaiheet ovat vain ohjeellisia (Vanhanen & Kyngäs 1999, 5). Sisällönanalyysin tekoon ei liity tiukkoja sääntöjä. Tämän laadulliselle tutkimukselle ominaisen vaihteellisuuden avulla perehdyin ensin aineistoon lukemalla litteroituja haastatteluja ja kenttämuistiinpanojani. Samalla, kun luin aineistoa läpi, kirjoitin itselleni marginaaliin minussa heränneitä ajatuksia sanojen ja lyhyiden lauseiden muodossa. Tämän lisäksi yliviväsin aineistosta sellaisia kohtia, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymyksiini eivätkä myöskään pohjustaneet tutkimukseni kannalta olennaista tietoa. Nämä tekemäni muistiinpanot ja rajaukset auttoivat minua, kun siirryin aineiston luokittelun ja teemojen löytämisen vaiheeseen.

Aloitin tutkimukseni analyysin kokoamalla haastattelurungosta teemoja, joiden alle kaasin aineistosta otteita kuvaamaan teemaa. Tämä itse analyysia edeltävä aineistoon tutustumisen, aineiston järjestelemisen ja luokittelun vaihe mahdollistaa Ruusuvuoren ym. (2010, 10) mukaan tutkijalle aineiston kanssa keskustelemisen eli analyttisen vertailun ja kokonaisuuksien luomisen. Aineistoon tutustuminen ja seikkaperäinen teemoittelu auttoivat minua hahmottamaan sitä, mitkä merkityksenannot aineistossa toistuvat, ja mitkä ilmiöt nousevat erityisesti esiin aineistosta. Yksityiskohtaisen teemoittelun jälkeen pystyin yhdistelemään teemoja pelkistetyimmiksi ilmaisuiksi. Hyödynsin tässä luokittelun sekä teemojen vertailun vaiheessa Satu Vainisen väitöskirjaa, jossa hän havainnollistaa väitöskirja-aineistonsa sisällönanalyysia kokoamalla taulukkoon alkuperäishavainnot, niistä muodostamansa pelkistetyt ilmaisut, näistä yhdistämänsä alakategoriat, alakategorioita yhdistävät yläkategoriat ja lopuksi yläkategoriat kokoavat pääkategoriat. Sanoista ja ilmaisuista hän on muodostanut kokoavia käsitteitä kuvaamaan aineistoa. (ks. Vaininen

2011, 100.) Keräsin Vainisen esimerkin mukaan teemoista pelkistetyt ilmaisut alakategorioihin. Muodostin alakategorioita ryhmittelemällä yläkategorioita.

Tällöin luokkien yhdistelemisen kautta aineistosta löydetään yksi yhteinen nimike (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 29). Teemojen vertailun ja alustavan tulkinnan muodostamisen vaiheessa huomasin toimijuuden käsitteen nousevan aineistosta esille, ja tarkastelin kategorisointia tämä käsite mielessäni. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä pelkistämisen vaiheessa tutkittava aineisto kytketään teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Teoriaohjaavassa analyysissä analyysi ei suoraan perustu käsitteeseen tai analyysia ei muodosteta käsitteen tai teorian ympärille. Siinä kuitenkin tunnustetaan teoreettiset yhteydet. (Eskola 2015, 188.) Kun tein luokittelua, hahmotin toimijuuden keskeiseksi käsitteeksi, joka kulkee läpi tutkimukseni analyysin. Aineiston perusteella keskeiseksi käsitteeksi olisin voinut nostaa myös esimerkiksi osallisuuden. Eskola ja Suoranta (2000, 20) kuvaavat, että tutkijalla on laadullisessa tutkimuksessa olennainen rooli, koska tutkimuksessa on joustavuutta ja vapautta tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen liittyen.

Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysillä pyritään sisällön määrällisen kuvailun sijaan sanallisesti selittämään aineiston sisältöä. Analyysissä aineisto järjestetään selkeään ja tiiviiseen muotoon olennaista tietoa kadottamatta, sillä aineisto itsessään ilman analyysia on hajanainen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 106 & 108.) Analyysi on sitä, että tutkija pyrkii saamaan aineistosta esiin jotain sellaista, mitä ei suoraan sanoiteta aineistossa (Ruusuvuori ym. 2010, 19). Aineistoa yhdistävän toimijuuden käsitteen avulla kokosin kolmen otsakkeen alle tekemäni tulkinnat mahdollisimman laaja-alaisesti. Vaikka toimijuus nousi keskeiseksi analyysia yhdistäväksi nimikkeeksi, toimijuuden käsitteen ympärille rakentamani analyysin piti palvella ensisijaisesti tutkimuskysymyksiäni, kun kirjoitin lopullista analyysia. Perustelin analyysiani aineisto-otteilla. Samalla, kun kirjoitin analyysia, poimin tekstin sekaan tutkimuskirjallisuudesta samankaltaisia tuloksia tai analyysiani selittäviä ja määrittäviä käsitteitä tukemaan omaa tulkintaani aineistosta. Analyysin avulla tehdyt tulkinnat mahdollistavat aineiston paikantamisen aiempaan tutkimustietoon (Ruusuvuori ym. 2010, 10). Pyrin löytämään yhteyttä ja keskustelevuutta saamieni tutkimustulosten ja aiemman tutkimuksen välille.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen asukkaiden antamia merkityksiä työtoiminnalle. Kokoaan analyysin toimijuuden käsitteen ympärille. Toiminta-sanana jo tässä asumissosiaaliseen työhön kuuluvan työmuodon nimessä kuvaa sitä, kuinka työskentelyn pyrkimyksenä on työn kautta lisätä asukkaiden toimijuutta. Tästä tavoitteesta kertovat myös Asunto ensin-mallin perustan muodostavat periaatteet, joita ovat itsenäisen asumisen mahdollistaminen, kuntoutuminen ja voimaantuminen, valinnanvapaus ja vaikutusmahdollisuudet sekä yhteiskuntaan ja yhteisöihin osaksi pääseminen (Asunto ensin 2018d). Olen rakentanut toimijuuden tarkastelun kolmen teeman varaan: mahdollisuuksien saaminen työtoiminnassa, työtoiminta ja yhteisö sekä muutos- ja unelmapuhe. Teemat etenevät asumisyksikön ja asumissosiaalisen työn tarjoamista mahdollisuuksista toimijuudelle ja sen muotoutumiselle kohti työtoiminnan yhteisön merkityksiä toimijuuden rakentumiselle. Viimeiseksi käsittelen sitä, miten yksilön oma toimijuus rakentuu.

7. MAHDOLLISUUDET TYÖTOIMINNASSA

7.1 Työtoiminta vaihtoehtona

Yksi Asunto ensin -mallin periaatteista, valinnanvapaus ja vaikutusmahdollisuudet, sisältää ajatuksen vapaaehtoisuudesta. Jotta asukas motivoituu parantamaan omaa tilannettaan ja sitoutuu tarjottuihin palveluihin, hänellä tulee olla oikeus valita asumista tukevat palvelut. Asunto ensin -palveluilla pyritään kunnioittamaan asukkaan itsemääräämisoikeutta, valinnanvapautta ja osallisuutta. (Asunto ensin 2018d.) Työtoiminta osana asumissosiaalista työtä on yksi asukkaille tarjolla oleva mahdollisuus käyttää valinnanvapauttaan. Tätä valinnanvapautta asiakkaat pitivät arvossa. Valinnanvapauteen liittyvä vapaaehtoisuus läpäisi työtoiminnan. Se näkyi mukaan lähtemisen lisäksi esimerkiksi työtehtävien valinnassa, työtahdissa sekä työn tuloksellisuudessa.

Kysyn asukkaalta tarkemmin eilen keskustelemastamme kuntoutustuesta. Hän kertoo, että kuntoutustuella ollessa on pakko osallistua, tämä on vapaaehtoista, joten se koetaan mahdollisuutena. Pakonomaisuus sairastutti häntä entisestään. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Työtoiminnan vapaaehtoisuus mahdollisti asukkaille valinnan tekemisen pakon sijaan. Aineistosta kävi ilmi, että asukkaat olivat tekemisissä monenlaisten viranomaisten kanssa. Näiden viranomaisten koettiin puuttuvan, määrittelevän ja rajaavan elämää tai pakottavan toimimaan tietyllä, säädetyllä tavalla. Tällaisiksi tahoiksi asukkaat mainitsivat muun muassa edunvalvonnan, korvaushoitoklinikan sekä sosiaalityön.

V: --// Ja sitte se oli soittanu mun sossulle, ja sit sosiaali oli sanonu, että mun, niinku tää sairauden takia ei oo hyväksi hänelle asua yksin.

H: Mikäs?

V: Ja sitte mua kehoitettiin niinkö yritä aktiivisesti ite etsiä niinkö yksityisiltä niinkö asunto. Sit mää soitin sinne sossuun ja mitä sä oot niinku menny sanomaan hänelle ylipäätään. Ja se niinku kiisti, et se ois puhunu mitään tämmösestä, ja sit se sano, no hyvä on, soita hänelle ja ota se asunto. No mä sanoin, et huuleks sä, et se vuokraa sen tämmösen shown jälkeen ja se se jäi sit siihen. Ja sit mä oon asunu täällä niinku. (Ote haastattelusta)

Jyrkämän mukaan ihminen toimijana omaksuu, kantaa ja uusintaa rakenteita, joissa hän elää. Samanaikaisesti hän hyväksikäyttää rakenteita, sillä rakenteiden kautta hänelle muodostuu toimintamahdollisuuksia. (Jyrkämä 2007, 203.) Toisin kuin asukkaiden viranomaiskokemukset ja viranomaistyön rakenteet, asukkaat kokivat työtoiminnan rakenteiden ja niiden omaksumisen luovan mahdollisuuksia toimijuuden syntymiselle. Mahdollisuuteen toimia ei vaikuta ainoastaan henkilö itse vaan myös se konteksti, missä hän toimii sekä muut ympärillä olevat toimijat (Hokkanen 2013, 60). Vaikka valinnan mahdollisuus on asukkaiden käsissä, valintoja ei kuitenkaan ikinä tehdä tyhjiössä. Valintojen tekemiseen vaikuttaa ja niitä rajoittaa niin tiedostetut kuin tiedostamattomat kulttuuriset, taloudelliset, sosiaaliset ja aineelliset edellytykset. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 14.) Työtoiminnan kohdalla tämä merkitsee sitä, että ulkoapäin on alun alkaen määritelty ne edellytykset, jolla työtoimintaa toteutetaan tai ylipäätään tarjotaan asukkaille. Vaikka asumisyksikössä ja sen työtoiminnassa on tietyt rakenteet ja tiedostamattomia edellytyksiä, joita asukkaat uusintavat toiminnallaan, ja joiden puitteissa asukkaat työtoimintaa tekevät, nämä rakenteet tarjoavat heille myös vapaaehtoisen mahdollisuuden tarttua toimeen. Heidän osallistumisestaan työtoimintaan ei vaadi kukaan.

Jyrkämä määrittelee kuusi toimijuuden ulottuvuutta, joihin kuuluu muuan muassa haluaminen ja voiminen. Haluta-ulottuvuus liittyy motivaatioon, tahtotilaan ja päämääriin. Voida-ulottuvuus taas tuo esiin tilanteen ja siihen liittyvien rakenteiden tarjoamat mah-

dollisuudet. (Jyrkämä 2007, 206.) Siihen, että asukkaat osallistuivat työtoimintaan vapaasta tahdostaan, liittyi itsestä lähtevä tarve tai halu. Asukkaat olivat sisäistäneet sen, etteivät he ole tilivelvollisia kenellekään poissaoloistaan, vaan työtoiminnassa läsnäolo on heille mahdollisuus, johon he voivat halutessaan tarttua. Toimijuus ja osallisuus työtoiminnassa ovat heille tarjolla. Voida-ulottuvuuden kautta heille tarjoutuu mahdollisuus toteuttaa haluta-ulottuvuutta.

H: Mikä hyöty siit on, et tää on vapaaehtosta?

V: No jos ei tosissaan halua tulla, ni niinku nytte, ku mä olin sen puoltoista viikkoo pois. Ei mua sitte niinku kiinnostanu tulla tänne, ei sitte yhtään.

H: Joo. Ni, et ei oo sellast pakkoo

V: [Nii ei] oo pakko tulla. Sillon, kun on pakko, ni sillon vielä vähemmän haluais tulla. (Ote haastattelusta)

Huomasin havainnoidessani, että vapaaehtoisuuden periaate ylettyi osallistumisen tasolta myös itse tekemiseen, toimintaan. Asukkaat toimivat työtehtävissä hyvin omatahtisesti niin työtehtäviin ryhtymisen, tekemisen kuin lopettamisen suhteen. Osa tarttui työtehtäviin rivakammin kuin toiset, ja osan työpanos yhteiseen tavoitteeseen pääsemiseksi saattoi olla suurempi kuin toisten. Asukkaat olivat vapaita toimimaan työtoiminnassa omien voimavarojensa ja halukkuutensa mukaan, kun he toteuttivat työtehtäviään. Jyrkämän mukaan toimijuutta ei tulisikaan määritellä aktiivisuuden mukaan, vaan oman elämän osallisuuden kautta näyttäytyvä toimijuus voi yhtä lailla olla sopeutumista tilanteeseen, joutilaaisuutta ja saamattomuutta. Toimijuus ei ole päälle tai pois päältä laitettava ominaisuus, vaan se vaihtelee ja muuttuu ihmiselämän eri vaiheissa. (Jyrkämä 2008, 196.)

Osa lähtee ruokatauolle vähän ennen klo 11 tai tasalta, osa jää tekemään töitä. Keskustelussa nousee esiin se, kuinka työtoiminnassa ei ole olennaista työtehokkuus. Puheessa vilahtelee usein sana työterapia. Asukas, joka lähti viimeisten joukossa syömään, oli myös jatkamassa töitä ensimmäisenä pitäen vajaan puolen tunnin ruokatauon. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Se, kuinka paljon kukin asukas tekee töitä, ei ole työtoiminnan periaatteiden tasolla olennaista. Päivän palkka ei riipu työtehosta tai aikaansaadusta työstä vaan läsnäolosta ja osallistumisesta. Toisaalta jos työvalmentajilla oli tiedossa, ettei seuraavana päivänä ollut kaikille töitä, he ilmoittivat jo edellisenä päivänä, ettei töitä ole kaikille. Työtoiminnassa nähtiin siis tärkeänä se, että läsnäolo pitää sisällään osallistumista, ei pelkästään istumista

omissa oloissa ja ajan kulun odottamista. Kukaan ei kuitenkaan patistanut tai vahtinut, vaikka asukas olisi kuluttanut työaikansa näin.

Palkanjaossa päivän lopuksi työvalmentajat kertoivat osalle, ettei töitä ole huomenna tarjolla, koska heijastintilaus ei ole saapunut. Osalle tätä ei sanottu, koska heillä on pysyvät työtehtävät esim. pihan siivouksessa ja siivoamisessa ylipäättään. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Aamupäivällä pöydän ääressä nuokkunut asukas nuokkuu edelleen, eikä osallistu heijastimien pussittamiseen. Työtahti on verkkaista, osa tekee hommia, osa vain istuu. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukkaat saivat tulla töihin myös puoleksi päiväksi. Osa hyödynsi tätä mahdollisuutta kirjaamalla työvuorolistaan aamupäivä tai iltapäivä, sen mukaan, milloin he aikoivat olla töissä. Tämä vapaaehtoisuus ja vapaus valita näkyi toisaalta tunnollisuutena ja sitoutumisena. Lähes joka havainnointiaamu samat henkilöt odottelivat päivän alkamista pöytien ääressä istuen, kun saavuin asumisyksikköön 15 minuuttia ennen työtoiminnan alkua. Osa asukkaista oli tehnyt valinnan tulla työtoimintaan joka arkipäivä. He sitoutuivat työtoimintaan omasta tahdostaan. Mönkkösen mukaan pysyvien rakenteiden avulla luodaan puitteet sille, että asukkaiden työtoimintaa kohtaan osoittama tahto ja vastuu syntyvät ja pysyvät yllä. Myös toimijaidentiteetin voidaan nähdä rakentuvan yhteisten tehtävien parissa. (Mönkkönen 2005, 285.)

Kun tulin paikalle 8.45, oli jo muutama sama ihminen paikalla, jotka eilenkin odottelivat työtoiminnan alkua. Kymmentä vailla väkeä oli jo seisoskelemassa salin lattialla tuolien ollessa varattuja. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Toisaalta vapaaehtoisuus näkyi siinä, että joitakin työtehtäviä ei toteutettu, jos kyseisestä työtehtävästä vastuussa olleet asukkaat eivät tulleet töihin. Työtoiminnassa ei ollut varamiesjärjestelmää, joten tietyt vastuuhenkilöihin perustuvat työtehtävät jäivät tekemättä, jos kyseiset asukkaat eivät saapuneet töihin. Työtoiminnasta poissaolo ei kuitenkaan aiheuttanut eripuraa tai kyselyjä jälkeinpäin siitä, miksi asukas ei ollut tullut töihin. Tällöin työt jäivät vain tekemättä, ja seuraavana aamuna osallistuminen oli taas mahdollista. Poissaoloista ei aiheutunut asukkaille harmia eikä sanktioita. Suurin osa työtehtävistä oli kuitenkin sellaisia, jotka eivät olleet muutaman asukkaan varassa.

Myöskään keittiössä ei valmistettu ruokaa, koska siinä yleensä mukana olleet ihmiset eivät tänään olleet mukana. Ruokailu on siis kiinni siitä, onko ruuanlaittajia. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Huomionarvoista eriytyneissä, tietyille asukkaille annetuissa ja valtuutetuissa työtehtävissä, kuten keittiö- ja ulkotöissä oli se, että ne eivät suoraan olleet kaikkien työtoimintaan osallistuvien asukkaiden tavoiteltavissa. Havaintojen ja haastatteluiden perusteella työtoiminnassa saadut mahdollisuudet jakaantuivat asukkaiden kesken epätasaisesti. Osalle annettiin enemmän vastuuta, ja heitä pyydettiin mukaan erinäisiin yksittäisiin tehtäviin. Asukkaiden työ- ja harrastushistoria, vuorovaikutussuhteet asumisyksikön työntekijöiden kanssa sekä asumisen muoto vaikuttivat siihen, mitä työtehtäviä kenellekin mahdollistui.

H: Niin, niinpä. Tuleeks teillä tota tos työporukassa, ni riitaa siitä ikinä, että kuka tekee mitäki, vai?

V: [Ei], ei tuu ei. Et kyl siin on aika me, siin on sellast, ketkä on niinku vaa vanhempii tääl näin, ni niille on, se on vastuualue on niinku jääny ni, ni sit on aina sitte ni ni, ne ketkä tulee uusii, ja käy vähä vähemmän työtoiminnas, ne joutuu ottaa sit jonku toisen alueen niinku. Et se on ihan, se on ihan

H: [Aivan.]

V: päätetty sillee, et siin on sellanen hierarkiasysteemi kyllä ihan selkeesti täällä. (Ote haastattelusta)

V: --// Ja sitten varsinki täs työosuudessa, niinkö me, jotka ollaan oltu pitemmän aikaa, ni on kokemusta, tietään. Mä oon ollu sekä siivousryhmässä ja nyt oon sitten keittiössä. Niin kyllä mä sillon, ku mä olin siivousryhmässä, niin aina piti opastaa, ku tuli uusia siivoojia. Et se menee vähän niinkö, et niinkö työvalmentaja nyt on pomona, niin niin se opettaa niinku muutamit, joihin se kokee, et se on saanu niinku semmosen suhteen, ja joita se kokee ja näkee, et voi luottaa jollakin tasolla, niin sit se niinkö niitä opettaa enemmän, ja ne saa sitten jatkaa muihin. (Ote haastattelusta)

Kun luottamus asukkaan ja työntekijöiden välillä oli syntynyt, samoja ihmisiä pyydettiin jatkossakin vastuutehtäviin. Tämä ilmiö liittyy Jyrkämän määrittelemään toimijuuden tuntea-ulottuvuuteen. Tuntea-ulottuvuus sisältää ajatuksen siitä, että ihminen yhdistää kohtaamiinsa tapahtumiin ja asioihin tunteitaan (Jyrkämä 2007, 206–207). Osalla asukkaista kohtaamiset työntekijöiden kanssa olivat synnyttäneet positiivisia tunteita. Myönteisten tunteiden ansiosta heille oli muodostunut tiivis ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde joidenkin työntekijöiden kanssa. Tätä kautta heille oli avautunut mahdollisuuksia vastuun ottamiseen ja erityisiin tehtäviin työtoiminnassa. Romakkaniemen ja Kilpeläisen mukaan pitkään jatkuneen asiakkuuden kautta asiakkaat oppivat toimintaympäris-

tön normit ja tavat, ja osaavat toimia niiden mukaisesti. Tällainen normien mukaan toimiminen laajentaa asiakkaan toimijuuden tilaa, sillä pitkäaikainen asiakkuus luo asiakkaalle edellytyksiä vastavuoroisuudelle työntekijöiden kanssa ja sitä kautta mahdollisuuksia toimia ympäristön odotusten mukaisesti omaa asiaa edistäessä. Asiakkuuden kesto asettaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan toimijuuden suhteen. (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2017, 261.)

V: --// Niinkö silleen täällä on hyvä, että ne huomaa, että jos jos joku niinkö Jenni (työntekijä) nyt huomaa, että mä yritän tehdä töitä, vaikka meil ei oo niinkö täällä nyt työpäivää muuta ku yheksään asti. Onneks mä tulin tähän, et sai tän siivouksen. Mä sain nyt päivän palkan. (Ote haastattelusta)

H: Hei, puhuit vastuunkannosta, ni koeksä että, tai miten sä oot saanu vastuuta, ja oot sä saanu tarpeeks omasta mielestä?

V: [Oon] saanu tosi paljon, ja nyt just johtajan kautta, ku johtajan on tuntenu sielt yömajalta asti, ni johtaja on kysynyt mua noihin englannin kielen kääntämisiin, ja sit noihin, just noihin niinku johtoryhmään ja tollasiin päässy vaikuttaa. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan kautta osalle asukkaista avautui laajemmat mahdollisuudet oman toimijuuden rakentamiseen ja itsensä kehittämiseen kuin toisille. Vaikka aiemmin esitetyissä haastatteluotteissa toin esiin sitä, että pitkään työtoiminnassa mukana olleille asukkaille annettiin vastuuta ja luottamustehtäviä enemmän kuin työtoiminnassa vähemmän aikaa mukana olleille, tämä ei toteutunut kaikkien kohdalla. Työtoiminnassa ajan myötä eteneminen uusiin työtehtäviin ei ollut automaatio, joka kuului kaikille toiminnassa mukana olleille asukkaille. Juurikin asukkaan suhteet työntekijöihin ja aiempi työhistoria saattoivat vaikuttaa siihen, millaisia työtehtäviä hänelle tarjoutui työtoiminnassa.

Asukas kertoi asuneensa yksikössä liian kauan, useita vuosia. Kysyin, eikö kaupunki ole tarjonnut hänelle asuntoa muualta, hän totesi, ettei ole. Hän kertoi osallistuvansa työtoimintaan, mutta ei oikein tiennyt, että miksi. ”Saahan tästä muutaman euron”, hän totesi hetken mietittyään. Samalla hän kertoi, että motivaatio tulla työtoimintaan oli välillä kadoksissa työn puuduttavuuden takia. Samaa työtä toistettiin neljä tuntia päivässä. Kysyin, eikö työtehtäviä voi välillä vaihtaa, mutta hän ei siihen oikein osannut vastata. (Ote kettämuistiinpanoista)

Jyrkämä määrittelee yhdeksi toimijuuden ulottuvuudeksi täytymisen. Täytyä-ulottuvuus sisältää ajatuksen siitä, että toimijuudelle asetetaan fyysisiä ja sosiaalisia pakkoja ja rajoituksia, normeja, joiden mukaan toimitaan. (Jyrkämä 2007, 206.) Vaikka työtoiminta

on vapaaehtoista osallistumista, tämä täytyä-ulottuvuus näkyi siinä, että eri työtehtävät eivät välttämättä olleet kaikille mahdollisia tai kaikille edes tarjolla. Aasukkaiden puheista kävi ilmi, että väliaikaisen asumisen yksikön asukkaat ja vakituisen asumisen yksikön asukkaat olivat työtehtävien valinnassa eriarvoisessa asemassa. Aasukkaiden mukaan vastuullisemmat tehtävät oli tarkoitettu vakituisen asumisen asukkaille, kun taas heijastin- ja siivoustöihin saivat osallistua väliaikaisen asumisen asukkaat. Tällaisten asukkaiden esiin nostamien periaatteiden kautta työtoimintaan oli rakennettu rajoituksia sille, miten toimitaan ja missä toimitaan, sääntöjä, joiden sisällä vapaaehtoisuutta toteutettiin. Tästä asukkaiden sanoittamasta toimintaperiaatteesta oli kuitenkin tehty poikkeuksia asukkaan aiemman harrastuneisuuden perusteella.

H: Miten sä oot kokenu ton työryhmän?

V: Oon tosi hyvä. Ja sitte sillaiha mä, ku mä sain ees tietää, ku se oli sillo, kun mä tohon väliaikaisen asumisen asumisyksikköön muutin, ni mä sain tietää, että tääl on niinku yli-päättänsä tämmönen niinku työtoiminta. Ja sitte mä kysyin jo silloin, että oisko siihen mahdollista päästä siihen nii, ni silloin ne ilmotti että, et sinne on mahdotonta päästä, että tolleen noin, että et se ja keittiö ne on sellasii, että tai ei tietenkään mahdotonta päästä, mutta silleen, että sinne ei vaan oteta niinku silleen porukkaa, että muuten ku tuol heijastimien kasaamiseen. Kyllähän mä sit vähän aikaa niitä heijastimii tos kasailin tolleen noi, ja sitte tuli semmonen tossa remonttijutussa tuli semmonen juttu, et tartti vähän apuu, ni sitte mä menin auttelee sinne niin, ja sitte siinä sitte taas vähä aikaa oisko nyt viikon tai jotain, ni kasailin niitä heijastimia, sitte tuli tultiin kysymään multa, että haluisinko tulla tähän niinku ihan vakituiseksi remonttiryhmään, ni. Ni totta kai mä koin sen silleen, et totta kai haluan tulla ja. Ja oon ollu kyllä tosi tyytyväinen tohon noin. (Ote haastattelusta)

Toimijuuden täytyä-ulottuvuus ei ollut kaikille samanlainen, vaan toimijuuden mahdollisuudet työtoiminnassa riippuivat monesta eri tekijästä asukkaan oman valinnanvapauden lisäksi. Valinnanvapaus ei ollut tae sille, että asukkaat saivat osallistua työtoiminnassa vapaasti juuri haluamiinsa työtehtäviin tai ylipäättään työtoimintaan. Työtoiminnassa tapahtuneen päihteiden käytön tai päihtymystilan takia asukkaat saattoivat saada karenssin tai jopa porttikiellon työtoimintaan, jos he olivat toistuvasti päihtyneinä työtoiminnassa.

V: Jos on päihtyneenä ollu töissä esimerkiks ja öö, ja ne on joutunu ajaa sut pois tuolta salista työtoiminnasta esimerkiksi, et on ollu liian kännissä tai jotain. Et ei sen ei sen pahempaa, et sit ne on saanu kahen viikon tai ehkä viikon tai jotain tämmösen karenssin. Sit on muutamia, jotka ei oo enää työtoimintaan tervetulleita. Et on tapahtunu niin monesti, et se niinkö, et ne tietää, et siinä tulee, et se on vaan ajan kysymys. (Ote haastattelusta)

Asukkaille työtoiminnan mahdollisuudet ja osallisuus näyttäytyivät siis ehdollisina verrattuna asumiseen, johon eivät Asunto ensin -mallin mukaisesti asukkaan käytös tai toiminta pitäisi vaikuttaa.

7.2 Sisältöä ja struktuuria

Asukkaille tarjottiin mahdollisuus tulla työtoimintaan joka arkipäivä, ja osa asukkaista hyödynsi tätä mahdollisuutta muodostamalla siitä itselleen arkea rytmittävän toiminnon, johon he tunnollisesti tulivat. Aukkaat kokivat, että työtoiminnan kautta asumisyksikössä on mahdollista saada arkeen rutiineja, joiden varaan oman päivärytminsä pystyy rakentamaan. Myös Clifasefin ym. tutkimuksessa kävi ilmi, että asumisyksikön asukkaille toiminnan säännönmukaisuus ja sovitusta toiminnoista kiinni pitäminen on tärkeää. Epävarmuus suunniteltujen aktiviteettien toteutumisesta aiheutti asukkaissa turhautumista ja ärsyyntymistä. (Clifasefi, Collins, Torres, Grazioli & Mackelprang 2016, 850–851.) Koska vakituisen asumisen asumisyksikössä asukkaat ovat vuokrasuhteessa, kukaan ulkopuolinen ei määrittele, millaista asukkaiden elämän ja asumisen tulisi olla. He saavat itse päättää, miten he rakentavat päiviensä kulun. Työtoiminta on omaehtoinen vaihtoehto, jolla omaan elämäänsä voi muodostaa rytmiä ja sisältöä. Honkasalo kuvaa tällaista toimijuuden muotoa arkiseksi, minimaaliseksi toimijuudeksi. Minimaalista toimijuutta kuvaa arjen askareiden toistaminen ja ylläpitäminen. Vaikka se näyttäytyy pieninä toimintana arjen sujumiseksi, sen päämääränä on pitää asukkaan oma maailma paikallaan. (Honkasalo 2004, 57.) Arjen askareet ja pienet hoidettavat asiat eli tekeminen käynnistävät toiminnan. Esimerkiksi vaihtoehtoisen tekemisen ja rutiinien avulla päihdeongelmainen voi kiinnittyä päihdeettömään elämäntapaan. Tekemisen kautta syntyvä toiminta on merkki siitä, että ihminen alkaa löytää itsestä lähteviä toiminnan ulottuvuuksia, joiden kautta hän voi kokea osallistuvansa yhteisöön ja sen toimintaan. (Mönkkönen 2005, 285.)

H: No koeksä, että nyt, ku sä asut pysyvästi asumisyksikössä, ni oot sä jotenki ite muuttunu tai onks sun elämä muuttanu, mitä tässä ei nyt oo mainittu vielä, ni onks tapahtunu elämässä jotain sellasii muutoksia, mitä oisit huomannu?

V: No eipä oikeestaan. Se on melkeen samanlaista, saman tai no onhan se tietenki tää päivän rutiini on et, nytte täytyy työtoiminnan sanelee, tavallaan sanelee sen, että ettei viitti jäädä niinku tosiaan paikalleen, niinku vanhalla asuinalueella jämähti, että. (Ote haastattelusta)

Asumisen ja työtoiminnan sijaitseminen samassa korttelissa nähtiin helpottavan arjen rytmisissä pysymistä, koska lähteminen työhön ei vaatinut erillisiä ponnistuksia, ainoastaan siirtymistä alakertaan. Kun työtoiminta sijaitsi samassa rakennuksessa, asukkaat ehtivät lyhyelläkin varoitussajalla työtoimintaan mukaan. Lyhyt välimatka mahdollisti aikataulussa pysymisen ja arjen täsmällisen rytmittämisen. Tämän kaiken nähtiin tukevan asumisen onnistumista.

H: Tota, mmm, no onks toi työtoiminta miten niinku vaikuttanu sun asumiseen täällä?

V: Noo, on se siinä mielessä, et on se, se tukee tota asumista, ku sit, ku työtoiminta olis niinku samas paikas, missä sä asut, ni sehän on niinku helppoo sillee nii, et öö on aina ajallaan silleen duunissa, ja mä käyn tos aamulla kaheksan viistoista, ni mä käyn kaheksan viistoist klinikalla, ja sit mä tuun siit suoraan tohon työtoimintaan. Mä oon viistoist vaille yheksän tässä, ja yheksältä alkaa työtoiminta. Mä ehin just vaatteet vaihtaa ja juomaan kahvin, ni sit alkaa duuni. (Ote haastattelusta)

Toisaalta asumisen ja työtoiminnan erottaminen nähtiin hyvänä vaihtoehtona, koska tällöin asumisyksiköstä tuli lähdettyä muualle päivittäin. Työtoimintaan lähtemiset ja kotiin tulemiset rytmittivät arjen lisäksi asumista, kun kaikki päivän toiminnot eivät sijainneet samassa paikassa. Töihin lähteminen toiselle alueelle loi arkeen kaivattua maisemanvaihdosta, joka vähensi kyllästymistä omaan asuinpaikkaan.

H: Joo. Miten sä oot siellä viihtynyt?

V: Kyl mä viihdyn, et se on rauhallinen talo, että tähän verrattuna.

H: Joo.

V: Siks toisekseen sielläkin on työtoimintaa, mut et niinku tykkään käyä, tai niinku mä läh-lähen mieluummin et niinku liikenteeseen aamulla, että etten mä jämähdä siihen nurkille ni. Että niinku vanhalla asuinalueella tavallaan, oli tai niinku torille ja sitte takasin asunnolle, että et siinä se päivän ohjelma saatto olla, jollei ollu mitään asioita hoidettavana. Et semmosta. (Ote haastattelusta)

Olin asumisyksikössä havainnoimassa juuri ennen joulua. Pitkät vapaat joulun ja uuden vuoden välissä puhuttivat paljon asukkaita, koska oli epävarmaa, onko silloin työtoimintaa. Tuo uhka viikon työtauosta konkretisoi työtoiminnan merkitystä päivärytmin ja arjen rutiinien muodostamisessa. Työtoiminnan ympärille rakennetun arkirytmien pelättiin muuttaneen reilun viikon joulutauon aikana, kun työtoiminta ei aikatauluttaisikaan päiviä. Moni asukas kantoi huolta siitä, onko välipäivinä töitä vai ei.

Työvalmentajalta kysellään, onko joulun välipäivinä työtoimintaa. Kysymykseen saadaan varovainen kyllä. Tämän myötä, kun porukkaa tulee paikalle, tätä kerrotaan eteenpäin, että välipäivinä saattaa olla työtoimintaa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

V: --// Ni kyl mä oon tehny sen aina silleen niin, että tai siis jos mulla ei oo ollu mitään menoja tai tollasta, ni mul on, mä oon yleensä aamulla varttii vaille seittemän yleensä toi kello soimassa, ni kylähän mä oon sen viikonloppusinki tehny sillee nii, et mul no kyl mä nyt yleensä herään siihen ennen sitä kellon soitto, ku mä oon laittanu sen kaheksaks yleensä viikonloppusin soimaan. Et kyl mä oon koittanu se, etten mä nyt sillonkaan nukkunu. Menee niin helposti noi sitten sekasin että. Ja nytte no se tos on taas justiin tässä nää joulujutut, ku siin on puoltoist viikkoo vapaata, ni saa nähä, miten siinä menee uni-rytmit sitte sekasi. Et mut kyl mä oon koittanu silleen, et mä pitäis sitä. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan myötä elämään tullut rytmi ja sisältö mahdollisti myös asettumisen asuntoon. Asumisen vaikeutta kuvattiin asunnottomuudesta päälle jääneen levottomuuden avulla. Asunnon ei yksistään nähty muuttavan aiempia elämäntapoja ja -tottumuksia. Työtoiminnan avulla kiinnittyminen asumiseen onnistui, koska sitä kautta päiviin saatiin korvaavaa tekemistä ja rakennetta aiempien toimintojen tilalle. Näin asukkaiden kuvaama asunnottomuuteen liittyvä liikkeelläolo ei muuttunut rauhattomuudeksi vaan mielekkääksi tekemiseksi työtoiminnassa. Rajantin mukaan ihminen ei olekaan abstrakti, ympäristöstään erillään oleva olento, vaan ihminen elää aina aineellisessa ja todellisessa, tässä. Aineellisena totena asumisen merkitys luo pohjan kaikille ihmisen olemisen merkityksille maailmassa. Koti tai asutus ovat ulottuvuuksia, eivät esineitä, jotka itsessään jo olisivat olemassa. (Rajanti 2010, 331–332.) Asuminen muotoutuu arjesta, ajasta, tilasta ja niistä ihmisistä, jotka tekevät siitä asumista (Rajanti 1999, 45). Osalle työtoiminnassa mukana olleista asukkaista tuo asumista muovaava arki muodostui työtoiminnan ympärille.

Asukas totesi, että asunnottomuudessa viehättää vapaus, tosin ei -20 asteen pakkasissa. Hän kertoi tutustaan, joka ei halunnut olla osa yhteiskuntaa, vaan eli kadulla eikä nostanut sosiaalitukia, vaan pummien keräsi itselleen tarvittavat rahat elämiseen. Asukas kertoi, kuinka on joskus itekin nukkunut yleisissä käymälöissä ja kantakaupungin rappukäytävissä. //--// Hän kertoo, että asunnossa oleminen voi olla asunnottomalle vaikeaa, koska liikkeellä olo jää päälle. Asunnottomana ollut ei välttämättä osaa pysähtyä kotiin. (Ote kenttämuistiinpanoista)

H: Tota sanoit, et sä et ihan heti, heti lähteny mukaan tähän työtoimintaan. Ni mikä se oli sit se

V: [En, en]

H: käänteentekevä juttu, et sä lähit mukaan?

V: No, mähän mähän lähdin, ku mä olin täällä tota yötä, ni aamulla ku mä heräsin, ni mä lähdin si mä lähdin saman tien sinne vanhalle asuinalueelle tota. Ku ei mul, ei mul ollu

mitään muuta ku omat vaatteet vaan, ei mul ollu mitään kahvinkeitintä. Enkä mä ees tiennyy, ei mulle kukaan kertonu sillon vielä tota ni et on niinku työtoimintamahdollisuus. Mulle vaan, mulle vaan lykättiin avaimet käteen, ni et täs on sun asunto ja et ni, et sitte, ni ja, se kerrottiin tos tossa ulkona on summeri, et sitte ku tuut, ni tuut, ni paina tota summeria, ni pääset sisään. Ja sitte sulla on avaimet tonne, ni et sä pääset omaan omaan kotiin. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan avulla saavutetun arjen rakenteen lisäksi työtoiminnan tuoma sisältö elämään nähtiin myönteisenä muutoksena aiempaan. Aukkaiden puheissa työtoiminnasta nousi esiin sen tarjoama vaihtoehto. Työtoiminta nähtiin vaihtoehtona kotona istumiselle ja tylsistymiselle, ja sen avulla tuli poistuttua kotoa ja lähdettyä liikkeelle. Aukkaat käyttivät monesti sanaa terapia kuvaillessaan työtoiminnan merkitystä elämässään. Terapiasanalla viitattiin siihen, että tehokkaan työskentelyn sijaan työtoimintaa tehtiin oman henkisen hyvinvoinnin takia. Mielelle saatu palkka nähtiin rahallista palkkaa tärkeämpänä. Päivittäinen tekeminen nähtiin suojaavana tekijänä mielenterveydellisiä ongelmia vastaan.

V: --// Oon kyllä tosi tyytyväinen ollu tähän näin. Ja se justiin, niin ku mä sanoin ki kyllä, et enhän mä nyt tätä sen rahan takia ees teekkään. Et se vaan, että mulla on jotain tekemistä, ja se on tosi tosi mukavaa, et on jotain tekemistä. Kun mul alkaa vähän toi pinna kiristymään, et mä pyörin ympyrää kotona tällasen jälkeen, mitäköhän sitä nyt tekis sitte. Ku ei vaan jotenki, ku ei vaan jaksa sitä, et ei oo mitään tekemistä. (Ote haastattelusta)

Yksi heistä alkoi liimailemaan koristeita seinille ja ikkunoihin sinitarran ja teipin avulla. Istuudun piirtämään ja leikkaamaan joulutonttuja kartongista neljän asukkaan ja työvalmentajan seuraan. Huomaan, että työrytmimme on rento ja rauhallinen. Eräs asukas toteaa, että tämä työ on terapiaa, ei tarkoitus ole tuottaa tulosta tai olla tehokas. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Aiempi elämän sisältö liittyi monen asukkaan kohdalla päihteisiin ja rikollisuuteen. Työtoiminnan kautta asukkaiden elämässä mahdollistui uudenlaisen sisällön löytäminen ja tiedostetun muutoksen tavoittelemine. Vaikka muutokseen pyrkimine ei ollut kaikkien kohdalla tavoitteellista, työtoiminnan nähtiin katkaisevan päihteiden käyttöä viideksi tunniksi päivittäin. Näin työtoiminnalla toteutetaan Asunto ensin- mallin mukaista hoidollista lähestymistapaa haittojen vähentämisestä asumisen turvaamiseksi. Kun ihmisen elämästä poistuu voimia vievä yösijan etsimine asunnon myötä, hänen motivaationsa kuntoutumiseen voi herätä jo vapautuneiden voimavarojen ansiosta. (Asunto ensin 2018d.) Kainulaisen ym. tutkimuksen mukaan vakituksella asumisella oli vaikutuksia mielenterveyden kohenemiseen. Tämän tuloksen perusteella Kainulainen ym. päättelivät, että

asunto mahdollistaa elämänhallinnan ja elämään tyytyväisyyden aikaan saamisen muillakin elämän osa-alueilla. (Kainulainen ym. 2013, 69.)

H: Mites tota, sanoit, että ööö tota välillä sitte teitä yhdistää nää päihteet tai alkoholi, ni miten sun päihteiden käyttö on tän asumisen myötä, et ku sä oot sinne säätiön toiseen asumisyksikköön siirtynyt, ni onks siin tapahtunu tai tän työtoiminnan myötä ni, onks se muuttunu jotenki?

V: Kyl se siinä mielessä on muuttunu, että se on. Se ei oo niinku ihan, että heti aamusta ni että, että ni. Saattaa olla päivä parikin sellasta, ni että ei ota huikan huikkaa. Et. Et se on, et ku se oli kanssa se oli aamusta iltaan melkeinpä että, niin kauan ku rahaa riittää. Ja sitte teki vippiä taas. (Ote haastattelusta)

V: --// Niin mä tykkään, se on ihan hyvä, et on se vaihtoehto, koska mä mä mä ite uskon, et se on suurimmaks osaks niinkö ainakin mun kohdalla se on se, et, jos mä en ois tässä niin mä joko makaisin huoneessa tai sitte mä oisin kadulla tekemässä jotain, mitä mun ei pitäis rueta tekemään. Mä tiedän sen itse. Niin siks mä ennemmin valitsen olla tässä. Joskus se on myös kyse siitä, et todellakin tarvii sen kaheksan euroo tai jotakin niinkö ööö mutta ei se niinkö suu mulle se on enemmänkin suuremmalta osalta se, että on jotain tekemistä niinkö järkevää tekemistä, et on jonkunlainen niinkö niinkö säännöllisyys elämässä. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan tarjoama elämän sisältö vastasi osalle asukkaista omia mielenkiinnonkohteita. Työtoiminnan työtehtävä saattoi olla sellaista, jota asukas oli aiemmin harrastanut, tai johon hänellä oli entuudestaan koulutustaustaa. Esimerkiksi keittiössä ja puutyöpajalla oli henkilöitä, joilla oli ammattitaitoa niihin työtehtäviin, joita he työtoiminnassa toteuttivat. Bänditoiminnassa mukana olleet pystyivät ylläpitämään soittotaitoaan yhteisen harjoittelun avulla. Usea asukas toi esiin, että työtoiminnan tehtävät olivat mielekästä ja mieluista tekemistä. Työtoiminnan avulla asukkaat saivat toteuttaa mielenkiinnonkohteitaan ja omaa osaamistaan, ja samalla työtehtävät olivat sellaisia, joista oli yhteisölle hyötyä. Jyrkämän mukaan toimijuuteen liittyykin osaamisen ulottuvuus, joka pitää sisällään henkilön pysyvät ominaisuudet, joita hän on elämänsä aikana kerryttänyt. Toimijuuteen liittyy niin ikään kyetä-ulottuvuus, joka sisältää yksilön fyysiset ja psyykkiset kyvyt tehdä jotain. (Jyrkämä 2007, 206.) Tätä kyetä-ulottuvuutta työtoiminnassa pyrittiin huomioimaan tarjoamalla monenlaisia työtehtäviä. Kykyjään asukkaat hyödynsivät esimerkiksi metalli- ja puutyöpajoilla, joissa tarvittiin luovuutta ja ongelmanratkaisutaitoja annettujen tehtäväksiantojen suorittamiseksi. Heijastinten pakkaamisessa taas oli tarpeellista pitääntä annetuissa ohjeissa tarkasti.

Kysyn asukkaalta, miten hän on päätenyt tänne hommiin, että onko hänellä aiempaa taustaa kuvataiteista. Hän kertoo piirtäneensä lapsesta asti, ja osoittaa seinällä olevia piirustuksia kertoen ne omiksi tekeleikseen. Hän kokee keramiikkatyöt mielekkäänä puuhana, jossa hän saa suunnitella ja toteuttaa itse asioita. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Sitten jatkan kysymystäni ja kysyn työtehtävien jaosta. Asukkaat kertovat, että jokainen saa tehdä omien mieltymystensä mukaista hommaa. Työvalmentaja lisää, että osa ei esimerkiksi pysty siivoamaan, joten hyvä, jos on istumatyötäkin. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Itse bänditreeneihin asukkaat saapuivat tottunein elkein. He avasivat kitarakotelot ja alkoivat virittää niitä odotellessaan, että säätien henkilö saapuu paikalle. Samoin he työvalmentajan kanssa yhdistivät piuhat äänentoistoon. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Sen lisäksi, että asukkaat korostivat työtoiminnan merkitystä turhautumisen estämisessä, työtoiminta nähtiin vaihtoehtona niin eläkkeelle jäämiselle kuin työelämään palaamiselle. Kun työelämästä ei kokonaan haluttu irtaantua vielä eläkkeelle, mutta palkkatöitä ei enää ollut tarjolla tai terveys ei kestänyt täyttä työntekoa, tarjosi työtoiminta mahdollisuuden täyttää päivät toiminnalla.

Eräs asukas toteaa, että hänellä on halu tehdä töitä. Häntä oli jo neuvottu hakemaan työkyvyttömyyseläkettä, mutta hänellä on halu tehdä töitä, hän on mieluummin töissä kuin kotona. Hän ei halua vielä eläkkeelle, vaikka sitä vaihtoehtoa hänelle tarjottiin. Toinen asukas toteaa olleensa 40 vuotta työelämässä, mutta ei halua enää raskasta työtä tehdä, mutta ei osaa olla tekemättä mitään. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukkaat painottivat niin haastatteluaineistossa kuin havainnoiduissa keskusteluissa, että työtoiminta ensi sijassa toi heidän elämäänsä vaihtoehtoista sisältöä asunnossa oleskelun tai päihteen käytön tilalle. Elämään saatua sisältöä verrattiin työtoiminnasta saatavaan palkkaan, jonka nähtiin olevan toissijainen syy olla mukana työtoiminnassa. Palkan kuitenkin koettiin tuovan välillisesti sisältöä elämään.

Asukas kertoo, että saa ruokaostokset tehtyä puolella palkasta, mitä saa työtoiminnasta. Toinen asukas komppaa, kun on töissä, on erilainen perstuntuma tähän juttuun kuin jos kävisi esimerkiksi diakoniassa hakemassa ruokaa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Palkkaa kuvattiin niin karkkirahana kuin mahdollisuutena säästää johonkin isompaan hankintaan. Päivittäinen palkka nähtiin tarpeellisenä lisänä tukien ja eläkkeiden rinnalla.

Työtoiminnan kautta ruokarahojen tienämisen nähtiin tuovan lisäarvoa ruualle. Toisaalta työtoiminnasta saatu raha mahdollisti joillekin asukkaista päihteiden käytön, kun palkka meni alkoholiin.

7.3 Valtaa ja vastuuta tarjolla

Työtoiminnan avulla asukkaiden on mahdollista saada paitsi sisältöä elämäänsä mutta myös kokemuksia hyödyksi olemisesta ja onnistumisesta työtehtävissä. Työtoiminnan kautta asukkaat saavat rakennuspalikoita omalle toimijuudelleen itsetunnon vahvistuessa työtehtävien osaamisen ja osoitetun luottamuksen kautta. Eteläpelto ym. toteavat, että toimijuuden resurssina toimiva valta ja voima näyttäytyvät konkreettisesti henkilön osaamisena, sosiaalisina suhteina ja tietona. Näiden osa-alueiden kautta yksilölle mahdollistuu se, että hän näkee itsensä toimijana, ja että hänellä on valtaa vaikuttaa. Näin ollen valta on toimijuudessa sekä resurssi että tavoite, johon pyritään. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 15.) Aikaisemman työkokemuksen tai koulutuksen tuoman osaamisen kautta osalle asukkaista oli avautunut mahdollisuuksia tarttua samankaltaisiin tehtäviin työtoiminnassa. Se, että työtoiminnassa saattoi tehdä aikaisempaan ammattiin liittyviä töitä ja niihin pyydettiin mukaan, oli asukkaiden mielestä imartelevaa ja itsetuntoa kohottavaa.

H: Olikohan mulla vielä jotain. No miten sä koet koet, että tota tässä työtoiminnassa huomioidaan ne, ku sun aiempi työhistoria ja tausta, että oliko sillä vaikutusta siinä, et mihin hommiin sut on täällä pyydetty?

V: Emmä oikeen osaa tohon sanoa yhtään mitään, mutta mun mielest se voi olla, et se vaikutti siihen vähäsen, et mä itse silloin alussa mä koitin, siis kysyin tosta, pääsiskö sinne hommiin.

H: Okei.

V: Mutta sitte, ku mulle sanottiin, että sinne on vähän niinku, ei nyt sanonu mahdotonta päästä mut hankalaa päästä, ja tolleen, että. Et emmä nyt tiä, onks niitä kiinnostanu sinänsä se mun, että nää mun aikasemmat jutut, mutta ku kylhän ne nyt sen huomasi, et ku kyl mä kumminki jotain osaan tossa noi, että. Jotain osaa tehdä ni, kylhä mä veikkaan, et se sinänsä sitte vaikutti siihen kumminki.

H: Joo.

V: Emmä, siis emmä toi nyt on vähä semmonen, mitä mä osaa siihen oikeestaan sinänsä. Mut mä veikkaan, et se on se, että ku pääs kokeilemaan, ja sitte ne huomasi sen, että kyl toi nyt sinänsä jotakin osaa kuitenkin että. Et kyllä sen vois tänne ottaa hommiin, et se nyt oli kyllä mun mielest ihan hyvä juttu. Et kylhän se tietenkin, tota justinsa itsetuntoakin nosti, että. Ku mulla nyt kumminki oli sellanen vaihekki siinä niin, että mä aika pitkään olin kumminki, muutamii vuosii, nii siis ihan niinku, et mä en ollu missään töissä. Ni,

kylhän se nyt totta kai nostaa vähän tota itsetuntoo, musta nyt on vielä johonki, että. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnassa yksi tärkeä luottamuksen ja luottamuksen myötä saadun vallan ja toimijuuden symboli oli avain.

Huomasin, että en ollut läheskään koko ajan selvillä, kuka nyt oli työntekijä ja kuka ei. Useammalla tilassa olleella ihmisellä oli useamman avaimen nippu kaulassa roikku-massa. Niin työntekijät kuin asukkaatkin olivat pukeutuneet arkisiin, tavallisiin vaatteisiin työasujen sijaan. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Edellä oleva ote on ensimmäisestä tilanteesta, jossa olin työtoiminnassa mukana. Huomiossani avain yhdistyi työntekijään ja siihen rooliin, jota työntekijä edustaa, viimesijaisen vastuunkantajan ja vallanpitäjän rooliin. Avainkaulaisia henkilöitä ei ollut yksi tai kaksi, vaan useampia. Avaimet mahdollistivat kulun paikkoihin, jotka muuten olivat asukkaiden ulottumattomissa. Ne luotettiin asukkaille, jotta heillä olisi mahdollisuus tehdä työnsä työtoiminnassa. Pieni metallinkappale toimi porttina toimijuudelle ja val-lalle. Se, että asukkaille annettiin avaimet, kertoi siitä, että asukkaisiin luotettiin. Heidän ei oletettu käyttävän annettua valtaa väärin.

H: Ni, et te ootte aika tasavertasii tossa?

V: Joo kyllä.

H: Joo

V: Et ei niinku esimerkiks, et on mullaki avaimet tässä näin, että mä pääsen näistä, tai siis saman verran mulla nää avaimet käy, ku noilla muillaki.

H: Aivan.

V: Että mä en nyt oo ihan varma, käykö tähän oveen toi avain, mutta silleen, et mul käy noihin kaikkiin käytävän oviin tuolla noin, ku me joudutaan kumminki kulkee niissä. Ai-noo, missä se nyt ei käy, ni tota meil ei käy tonne väliaikaisen asumisen asumisyksikköön ei käy nää avaimet, ni et ja sitte noihin työpajoihin käy, ja sitte tossa varastoihin, mitä tossa on, tässä käytävällä.

H: Aivan.

V: Et kyl mulla ne, kyl mä mun mielestä ihan samallailla saan vastuuta ku noi muutki. Ja eikä noi nyt oo sinänsä, jos joku asia on vaikka hukassa tai jotain, ni ei ne nyt heti lähe ainakaan mua epäilemään, että mä oisin sen varastanu. (Ote haastattelusta)

Siirryn viereiseen huoneeseen seuraamaan siivoushommien jakoa. Töiden jakaminen sujuu yhtä sutjakkaasti kuin viime viikollakin. Kun työvalmentaja antaa asukkaalle siivouskohteen, hän antaa tälle kyseisen tilan avaimet ja huikkaa perään ohjeet, millä pinnat pitää pestä. Jossain välissä hän huomaa, että yksi avain on lähtenyt ilman kuittausta eteenpäin. Hän toteaa, että kyllä se huomiseen mennessä palautuu. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Avaimen lisäksi raha oli toinen valtaan ja luottamuksen myötä saavutettuun vastuuseen liittyvä tunnusmerkki työtoiminnassa. Raha ei liittynyt työtoimintaan pelkästään palkan muodossa, vaan asukkaat käsittelivät rahaa, kun he rahastivat muita asukkaita ruuasta, kävivät säätiön rahoilla kaupassa ja valvoivat varainkeruuastiaa. Tiettyinä aikana vuodesta asukkaat osallistuivat säätiön vuotuisen varainkeruuseen vahtimalla varainkeruuastiaa tunnin vuoroissa. Vuorot olivat vapaaehtoisia, kuten kaikki työtoiminta, ja halukkaat asukkaat saivat varata vahtivuoroja itselleen työvuorolistasta. Oma vuoro hoidettiin pääsääntöisesti yksin, eli rahaa täynnä oleva astia oli vuorollaan jokaisen vuoron varanneen asukkaan vastuulla.

Hän kertoo minulle omista varainkeruukokemuksistaan ja varainkeruuastialla seisomisen käytäntöjä. Samalla ohikulkevat laittavat astiaan rahaa ja asukas kiittää ja toivottaa hyvää joulua. Asukas kertoo, että hän kokee varainkeruun terapeuttisena. Hän toteaa, että kun näkee 50 euron jäävän puoliksi astian reiän yläpuolelle, hänen tekisi mieli napata raha itselleen, mutta hänen luonteensa ei anna siihen mahdollisuutta. Hän kertoo, että joskus joku on yrittänyt ottaa astiasta rahaa, mutta hänet on saatu siitä kiinni. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Luottamus, valta ja vallan kautta mahdollistuva toimijuus näkyivät myös vaikuttamisen kautta. Molemmissa yksiköissä, niin väliaikaisen kuin vakituisen asumisen puolella valitaan asukasvaaleilla asukasedustajia, jotka osallistuvat niin asumisyksikön asioista päättämiseen kuin taustasäätiön yhteistyöfoorumeihin. Asukasedustajina vaaleilla valitut asukkaat tuovat yhteistyökokouksissa esiin asukkaiden ääntä. Asukasedustajuus koettiin todellisenä vaikuttamisen mahdollisuutena asumisyksikön käytänteisiin ja yhteisön asioihin. Näin asukkaille mahdollistettiin vastuun ottaminen yhteisön tasolla, ja osa koki tuon vastuun tervetulleeksi. Vastuun ottamisen kautta vastuuntunnon tunteminen ja itsensä hyödylliseksi kokeminen mahdollistui.

Samalla asukas kertoi, että hän kuuluu edustajistoon. Kysyin, mikä se sellainen edustajisto on. Hän totesi, että hänet on siihen talon sisäisillä vaaleilla valittu asukkaiden joukosta, ja heitä on joitakin asukkaita siinä. Edustajiston kautta pystyy vaikuttamaan talon asioihin. Tähän toinen asukas totesi, että hänkin aikoo hakea edustajistoon, koska on huomannut, että sen kautta oikeasti pystyy vaikuttamaan. Esimerkiksi edustajisto oli vienyt tarvetta uudesta mikrosta ja vedenkeittimestä eteenpäin, ja pienellä viiveellä ne oli saatu hankittua yhteisiin tiloihin. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Edustajuuteen liittyy luottamuksen osoitus kanssa-asujilta, jotka valitsevat asukasedustajat vaaleilla. Toiseksi luottamusta osoitetaan säätiön ja asumisyksiköiden johdon puolelta,

kun he kuuntelevat ja ottavat huomioon asukasedustajien ajatukset ja kehitysehdotukset asumispalvelujen kehittämisessä ja toteuttamisessa. Yhteistyö enemmän ja vähemmän toimivaltaa omaavien tahojen välillä voi synnyttää uutta, jaettua ja yhteistä valtaa ylivalan sijaan (Hokkanen 2013, 62–63). Esimerkiksi omissa asumisyksiköissään asukasedustajat osallistuivat työntekijöiden rekrytointiin osana rekrytointiryhmää. Heidän mielipiteellään oli vaikutusta ja painoarvoa lopulliseen työntekijän valintaan.

Puhe kääntyy taas asukasedustajiin, jollainen yksi on paikalla. Kysyn tarkemmin, mitä se pitää sisällään. Aukas kertoo, että asukasedustajat auttavat työntekijöiden rekrytoinnissa, sillä he tietävät parhaiten, millaista tyyppiä töihin tarvitaan. Hän kertoo, että se nostaa itsetuntoa, kun pääsee vaikuttamaan ja pyydetään mukaan. Hän kokee sen luottamuksen osoituksena säätiöltä, ja hän haluaa olla luottamuksen arvoinen. Rekrytoinnin jälkeen oli johtaja tullut kiittelemään avusta, ja se oli tuntunut hyvältä, että muistetaan. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asumispalvelujen johdolta saatu luottamuksen osoitus ja yhteinen valta koettiin itsetuntoa vahvistavana asiana, koska oma rooli päätöksenteossa oli merkityksellinen. Luottamuksen osoittamisen myötä asukkaissa heräsi halu toimia luottamuksen arvoisesti. Tällä tavoin saadun luottamuksen kautta asukkaiden toimijuus vahvistui.

8. TYÖTOIMINTA JA YHTEISÖN MERKITYS

8.1 Työyhteisö toimijuuden rakennuspalikkana

Työtoiminnan kenttä, asumisyksikkö on itsessään noin sadan hengen yhteisö, jos asukkaat ja työntekijät lasketaan yhteen. Työtoiminta muodostaa kuitenkin asuinyhteisön sisälle toisen, pienemmän yhteisön, johon kuuluu vain osa asumisyksikön asukkaista ja sen lisäksi asukkaita toisesta asumisyksiköstä ja väliaikaisen asumisen yksiköstä. Niin haastattelu- kuin havainnointiaineistossa oli paljon puhetta ja keskustelua työyhteisöstä, jota kuvattiin esimerkiksi samankaltaisen menneisyyden, yhteisen huumorintajun, viihtymisen ja hyväksyvän ilmapiirin kautta. Työyhteisö näyttäytyi tarpeeksi turvallisena alustana sille, että asukkaat olivat valmiita jakamaan elämän vaikeitakin asioita keskenään ryhmän kuullen. Työpöytien ääressä jaettiin kokemuksia niin mielen sairauksista, katkenneista

ihmissuhteista kuin asunnottomuuden kokemuksista. Useat näistä aiheista olivat asukkaita yhdistäviä aiheita, joista monella oli sanottavaa. Tällainen avoimuus ja yhteiset kokemukset loivat puitteita vertaisuudelle ja siitä saatavalle tuelle ja avulle. Nylundin mukaan vertaistoiminnan ei tarvitse olla suunnitelmallista ja ennakoitua, vaan se voi olla spontaania tilanteessa syntyvää, kun kaksi tai useampi samassa elämäntilanteessa oleva ihminen vaihtaa kokemuksiaan. Vertaisuuteen kuuluu se, että huomio ei ole ainoastaan omissa kokemuksissa, vaan päämääränä on kokemusten jakaminen toisten kanssa. (Nylund 2005, 203.)

Kaikki kolme paikalla olevaa asukasta paljastuvat mielenterveyskuntoutujiksi, kun he alkavat keskustella diagnooseistaan ja oireistaan. He kertaavat, millaisia ääniä ovat kuulleet, tai miten mieliala vaihtelee kovin maanisen ja depression välillä. Pian saliin tulee neljäs asukas, joka istuu hiljaa muiden seurassa. Sairauskertomuksien kertominen jatkuu. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukkaiden keskusteluista oli havaittavissa, että yhdessä asioiden jakaminen ja omien elämäntarinoiden kerronta loivat heidän välilleen yhteenkuuluvuutta. Asukkaiden kertomat kokemukset olivat muiden samaistuttavissa. Tuomelan ja Mäkelän mukaan ihmiset ryhmänä rakentavat sosiaalista todellisuutta, joka on olennainen osa elämisen puitteita. Sosiaalisen puolensa takia ihmisille mahdollistuu toimijuuden laajentaminen yli yksilön mahdollisuuksien ja rajojen. (Tuomela & Mäkelä 2011, 87.) Yhteisöllisyyden kautta voidaan lisätä hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa, ja yhteisöllisyys voi toimia sosiaalisia ongelmia ennalta ehkäisevänä toimintaa suuntaavana tekijänä (Pohjola 2015, 19). Yhteistoimijuus rakentuu vaiheittain eteenpäin, ja tämän prosessin edetessä yhteistyö tiivistyy. Yhteistyö lähtee liikkeelle yhteisestä jaetusta tiedosta ja keskinäisestä kanssakäymisestä. Yhteistoimijuuden muodostumisen prosessin lopussa yhteistyössä on päästy yhteisen kulttuurin ja toiminnan rakenteen muodostumiseen. (Väyrynen & Lindh 2013, 408.)

H: Joo no olis tohon porukkaan helppo päästä sisään?

V: Kyyllä mä, että se on, ettei katottu nenänvartta pitkin, että mitäs toi täällä tekee, koska mehän ollaan suurin osa meist on päihdeongelmaisia, että suoraan sanon, et samassa veneessä että. Ja kimppekivaahan me pidetään tuolla, et välillä et. (Ote haastattelusta)

Asukas toteaa tämän yksikön työtoiminnasta, että täällä on hyvä perstuntuma. Kun kysyn, mitä hän sillä tarkoittaa, hän toteaa, että täällä on rento tunnelma, terve työyhteisö työtoiminnassa ja yksikön työntekijät puhaltavat yhteen hiileen. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukkaat uskalsivat vitsailla itsensä ja toistensa kustannuksella työn lomassa. Asunnottomuuden ja päihteiden värittämät kokemukset, asumisyksikössä jaetut ajatukset ja kokemukset sekä toinen toisensa tunteminen pitkältä ajalta työtoiminnan kautta antoivat asukaille materiaalia keskinäiselle vitsailulle ja yhteisen huumorin muodostumiselle. Työnteossa pyrittiin ylläpitämään myönteistä työilmapiiriä. Tämä näkyi vitsailun lisäksi siinä, että toisista asukkaista ja työntekijöistä puhuttiin myönteiseen sävyyn.

Kun porukka on päässyt kahvitaun jälkeen työn touhuun, he vitsailevat siitä, kuka on nukkunut missäkin ulkona, ja mistä asioista ovat sakkoja saaneet. Asukas kertoo saaneensa neljät sakot päivän aikana. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukas toteaa, että talossa annetaan esimerkiksi työntekijöille lempinimiä. Toinen asukas vastaa tähän, että se on ok niin kauan, kuin lempinimet ovat kivoja. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Johnstonen ym. tutkimuksessa selvisi, että sosiaalisella tuella on tärkeä rooli yksilön hyvinvoinnille riippumatta siitä, onko hän asunnoton vai ei. Sekä virallisten ja epävirallisten sosiaalisten tukiverkostojen muodostaminen on tärkeää yksilön hyvinvoinnin kannalta. (Johnstone ym. 2015, 410 & 423.) Toisten hyväksyntä ja tuen antaminen kanssa-asukaille näkyi siinä, kuinka asukkaat kohtelivat toinen toisiaan. Toisen työpanosta arvostettiin, ja se tuotiin sanallisesti esiin toisten työntekoa ja työilmapiiriä kehumalla. Asukkaiden jakamat kehu- ja kannustavat sanat liittyivät nimenomaan työn tekemiseen tai työilmapiiriin. Keskinäinen kehu loi hyvää mieltä asukkaisiin ja sitä myöten kannustavaa ja eteenpäin vievää ilmapiiriä ympärilleen. Jyrkämän mukaan toimijuus tapahtuu suhteessa toisiin ihmisiin mutta myös itse suhteena. Arjen vuorovaikutustilanteissa ihmiset määrittelevät toinen toistensa toimijuutta muun muassa kykenemisen ja osaamisen näkökulmasta. (Jyrkämä 2008, 196.) Kunnioittavilla sanoilla ja toisen työn arvostamisella asukkaat rakensivat toinen toisensa sosiaalista tukiverkostoa ja kuvaa toisistaan toimimassa.

Työt etenee rivakasti. Pöydän ääressä osa keskittyy töiden tekemiseen, osa tekee töitä ja osallistuu samalla keskusteluun. Yksi asukkaista toteaa, että täällä on nopeaa porukkaa töissä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Kolmas asukas jatkaa, todeten, että arvostaa salissa töitä tekeviä työn rankkuuden takia ja vertaa hommia omiin hommiinsa siivouksen parissa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Toisia arvostava asenne näkyi, kun asukkaat antoivat toisilleen palautetta työstä. Keskustelun ja palautteen avulla asukkaat sopivat työn kulusta, työn teosta ja siitä, mitä he voisivat tehdä toisin. Tilanteissa, joissa asukkaat sopivat yhteisistä työhön liittyvistä käytänteistä ja toimintatavoista ja, joissa he antoivat palautetta toisilleen tehdystä työstä, he keskustelivat tilanteesta ilman tunteen purkauksia. He kuuntelivat, mitä toisella oli sanottavanaan ja ottivat palautetta vastaan. Apua uskallettiin pyytää ja antaa, kun sitä pyydettiin. Asukkaat toimivat työtilanteissa yhdessä, jotta haluttuun, yhteiseen päämäärään päästiin. Tämä oli nähtävissä niin työpajatyöskentelyssä, bänditoiminnassa, keittiössä kuin työsalilla heijastinten pussittamisessa.

Kun bändi alkoi soittaa, yhden biisin kohdalla toinen asukkaista pysäytti soiton todeten, että jokin oli pielessä ja sitten he keskustellen sopivat, mitä tehdään seuraavalla kerralla toisin, jotta soitanta kuulostaa paremmalta. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Keskustelu siirtyy rikki menneeseen vyöhön ja siihen, miten se kannattaa korjata. Eräs ehdottaa niittejä, ja miehet alkavat yhdessä etsiä työvälineitä ja työvälineeseen niittejä. He ehdottelevat työtä tekeville asukkaalle, miten homma kannattaisi ehkä hoitaa. Kukaan ei neuvo tietävällä äänellä, ja työtä tekevä asukas selvästi ottaa neuvoista vaarin. Miehet päätyvät ensin leikkaamaan vyöstä palan ja liimaamaan sen vahingoittuneen kohdan tilalle. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Vaikka työyhteisön ilmapiiri näyttäytyi turvallisena, osa asukkaista koki, ettei sama ilmapiiri vallitse koko talossa, vaan vain työtoiminnan yhteisössä. Talon yhteisöön liitettiin rauhattomuuden ja epäluottamuksen tuntemuksia, joka näyttäytyi asukkaiden mukaan siinä, että asuntojen oville koputeltiin, huumeita myytiin avoimesti ja tavaroita rikottiin. Asukkaiden puheissa tehtiin eroa näiden häiriötä aiheuttavien asukkaiden ja työtoiminnan yhteisön välille. Nousiaisen mukaan tuetun asumisen yhteisöt saattavat olla vaikeita paikkoja asua sellaisille asukkaille, jotka pyrkivät päihteistä ja asunnottoman leimasta eroon. Tällaisissa tilanteissa yhteisöistä tekee haastavia se, että niihin siirtyy rikollinen kulttuuri ja kadun käyttäytymistavat asukkaiden mukana. (Nousiainen 2015, 95–96.) Työtoiminnassa nähtiin olevan välillä samanlaista erimielisyyden ilmapiiriä, mitä asuinyhteisössäkin. Toisaalta asuinyhteisöön liitettiin rauhattomuutta, jota ei työyhteisössä ilmennyt. Osan mielestä väliaikaisen asumisen yksikössä asuminen oli tämän takia parempi asumisvaihtoehto kuin vakituisen asumisen asumisyksikössä asuminen. Asukkaat toivat esiin sitä, että asumista tuki päihteetön tai päihteettömyyteen pyrkivä yhteisö, koska tällöin päihteiden käytön mukanaan tuomat lieveilmiöt eivät olleet läsnä. Päihteiden käyttö,

niiden hankintaan kuuluva epärehellisyys sekä päihtyneet vieraat nähtiin syiksi turvattoman ja epäluotettavan asuinympäristön maineelle asumisyksikön ja asuinkorttelin sisällä.

H: Joo. Miten sä sanoit, kun et sä oot jonossa tänneki puolelle ni, erooks eroo

V: [No mä mieluummin] oisin väliaikaisen asumisen asumisyksikön puolella.

H: Okei. Miks näin?

V: Ku vakituisen asumisen asumisyksikön puolella. No en mä tiedä, siel on kuitenkin jotenkin semmonen, sä saat, siel on enemmän pyst. Täällä on enemmän, et pystyy jopa ulkopuolisia tulee koputtelee ovelle niinkö. Että, kato ku toi väliaikaisen asumisen asumisyksikön puolellahan ei sais tuua niinku ulkopuolisia, ni siinä mielessä se o hyvä. (Ote haastattelusta)

Toisaalta asumisyksikössä asumisen nähtiin mahdollistavan seuran naapureista, jos seura kaivattiin. Oman asunnon avulla vuorovaikutusta naapureiden kanssa pystyi itse säännöstelemään omien tarpeiden mukaan. Nousiaisen mukaan asumisyksikössä asunnon oma ovi voi merkitä asukkaalle valinnan mahdollisuutta arjessa. Ovi toimii rajaavana elementtinä yksityisyyden ja yhteisöllisyyden välillä. Oven kautta asukkaille mahdollistuu päätäntävalta omasta asunnosta. (Nousiainen 2016, 165 & 173–175.) Osalle seura oli myös syy käydä työtoiminnassa. Havaintojen ja haastattelujen perusteella seura oli työtehtävien lisäksi sitä työterapiaa, mielen palkkaa, johon asukkaat keskusteluissaan viittasivat. Seuran tärkeys työtoiminnassa näyttäytyi lähes taukoamattomana keskusteluna niissä työtoiminnan muodoissa, joissa useampi asukas teki töitä samassa tilassa.

H: Miten sä oot kokenu, ku tästä kuitenkin pienen korvauksen saa, sä oot tuolla työsalissa puhunu siitä terapiasta, ni miten sä koet, et mikä se motiivi sulle on tulla tänne?

V: No se on, no välillä se on tosiaan ollu toi kaheksan euroo, mut kyl se etupäässä on siitä, että niin että että niin, tapaa kavereita, nii että. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnassa jaettiin yhteinen tavoite päihteettömyydestä. Hokkasen mukaan yhteisöllisen toimijuuden perustana on usko yhteisen tavoitteen saavuttamiseen. Vuorovaikutuksen ja neuvotteluiden kanssa saavutetaan yhteisvaikutuksia, joita ei toimijat yksinään pysty saavuttamaan. (Hokkanen 2013, 68.) Näiden yhteisöä yhdistävien tavoitteiden avulla työtoiminnan yhteisöön kuuluvat asukkaat kiinnittyvät yhteiseen toimintaan ja yhteisiin asioihin (Pohjola 2015, 21). Päihteettömyyden nähtiin vähentävän mahdollisia häiriöelementtejä, joita taas asuinyhteisössä oli muuten havaittavissa. Tästä yhteisestä tavoitteesta käytiin neuvotteluja asukkaiden välisissä keskusteluissa. Päihteettömyyden nähtiin lisäävän omaa viihtyvyyttä ja helpottavan olemista työtoiminnassa, mutta toisaalta

osa suhtautui päihteiden käyttöön työaikana sallivasti, jos päihtymys ei häirinnyt muiden työntekoa. Tällöin päihtyneen henkilön läsnäolo hyväksyttiin. Clifasefin ym. tutkimuksesta selviää niin ikään, että haastatellut asumisyksiköiden asukkaat toivoivat asumisyksiköiden toiminnoilta päihteetöntä ilmapiiriä. Tällaisilla päihteettömillä toiminnoilla asukkaat toivoivat olevan positiivisia vaikutuksia itsenäisyyden kasvattamiselle, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, oman itsensä tuntemiseksi sekä yhteisöön kuulumiselle. (Clifasefi ym. 2016, 853).

Hän kertoo, että hänen olemiseen ja viihtymiseen työtoiminnassa vaikuttaa se, onko päihtyneitä paikalla. Hän ei halua tulla työtoimintaan, jos siellä on päihtyneitä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukas kertoi, että työtoiminnassa on tietynlaista asukkaista kumpuavaa valvontaa sen suhteen, ettei päihtyneinä tultaisi työtoimintaan ja sillä tavoin häirittäisi muiden työntekoa. Hänen mukaansa päihteistä puhuminen ei kuulu työtoimintaan. (Ote kenttämuistiinpanoista)

V: --// Ja sitte, sitte ku tullaan työtoimintaan, ni sitte, jos ollaan vähän liian päissään, ni sitte ne alkaa sekoilee tuolla. Ja se nyt ei oo yh, se ei oo yhtään hauskaa ainakaan mun mielestä, ni. Oonhan mäki ollu täällä työtoiminnassa ni, oon ollu päihtyneenä. Mut mä ku teen noita heijastimii, ni pitää suunsa kiinni, ni saat tehdä sitte. (Ote haastattelusta)

Niin haastatteluista kuin havainnoista kävi ilmi, että päihteiden käyttöön työtoiminnassa puututtiin sekä työntekijöiden toimesta että asukkaiden oman valvonnan kautta. Päävas-
tuu turvallisuuden ja työrauhan ylläpitämisestä nähtiin palkattujen työntekijöiden tehtäväksi. Työntekijöiden kerrottiin tulevan nopeasti paikalle, kun he huomaavat valvontakameroista, että joku rikkoo työrauhaa työtoiminnassa. Asukkaat suhtautuivat päihteiden käyttöön työaikana kielteisesti, koska päihtymystila nähtiin työrauhan lisäksi uhkana työturvallisuudelle. Esimerkiksi keittiö- ja työpajatoiminnassa oli teräviä työvälineitä ja erilaisia koneita, joiden käyttö vaati tarkkuutta. Turvallisen työskentelyn nähtiin vaarantuvan, jos kyseisissä tehtävissä työskentelisi päihtynyt henkilö.

Jos pajalla on ollut joku toinen työtoiminnasta, tulija valitaan tarkasti, koska edesmennyt pajan vastuutyöntekijä piti tärkeänä, ettei pajalla oltu päihteiden alaisena työskennellessä eikä juotu sen aikana. Tämä kuulemma siksi, että työturvallisuus on taattu, kun laitteiden kanssa toimitaan. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Vaikka päihdetausta koettiin myös työyhteisöä yhdistävänä tekijänä, ja siitä vitsailtiin asukkaiden kesken työn lomassa, työtoiminta nähtiin silti vaihtoehtona päihteiden käytölle. Yhteisöllinen raittius koettiin tukielementtinä omassa elämässä. Päihteiden kyllästämisessä asuinyhteisössä asumisen takia päihteettömän työympäristön merkitys asukkaiden toimijuutta tukevana elementtinä korostui.

H: Miten sä koet, et erooks tää työtoiminnan yhteisö jotenki tän koko talon yhteisöstä vai?

V: Eroo vähän. Joo.

H: Osaaksä kuvailla, miten?

V: No se eroo silleen niin, että tota nini ne, ketkä on työtoiminna ulkopuolella, ni ne voi olla nii päivittäin al-alkoholin tai huumeitten käyttäjii niinku ni. Ne ei sillai osallistu tohon työtoimintaan, eikä pysty osallistuu, ni ne voi olla niit talon ehkä niit häiriöelementtei tai sillee nii. Et mun mielest sellaset kaikki, ketkä osallistuu tohon työtoimintaan, ni ne on ainaki osan päivää tai melkeen koko koko päiväsesti raittiina, ni siin on sellanen tukielementti siin. Et sä huomaat heti sen, sä tiedät niist ihmisist, mut en mä sano, et niist, jotka kaikki on työtoiminnan ulkopuolella olis pakostikki päihteiden käyttäjii, vaan he ei vaan pysty vanhuuden takii tai liikuntarajoitteen takii, mut pääsääntösesti ne on, et sitte on sitä päihteiden käyttöä sellasta niinku. (Ote haastattelusta)

Työyhteisössä tutuksi tullut päihteettömyyteen pyrkivä seura nähtiin voimavarana työtoiminnan ulkopuolella, vaikka työajan ulkopuolella yhteinen oleminen saattoikin liittyä päihteisiin. Yksi haastateltavista kuvasi tämän seuran antamaa tukea huolenpitona. Asumisyksiköissä tehtävällä asumissosiaalisella työllä pyritään myötävaikuttamaan, että asukkaat löytäisivät itselleen mielekästä tekemistä mutta muodostaisivat myös uusia ihmissuhteita (Granfelt ym. 2015, 77).

H: Joo, joo. Miten sä saat sen loppupäivän käytettyä, mihin, mitä sä teet yleensä sillon?

V: Nnnno, jos mulla on rahaa esimerkiksi, niin kyllähän mä käyn hakemassa jotaki, niinku jonkun bentson, ja ehkä vähän savuja. Ja sit mä oon, ja siinä on kaks kolme henkilöä, joiden kans mä poltan niinku yhdessä. Ja jos mä oon ehkä ostanu kymmenen pillerii, ni kaikki ottaa yhen kaks.

H: Jaat sitte

V: Sillee niinku, et on pieni ryhmä, joka jotenkutenki on pitäny toisista niinku huolta. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan keskusteluissa ja haastatteluissa puhuttiin joukkoon kuulumisesta. Hyväksyvässä ilmapiirissä asukkaat saivat olla työtoiminnassa ilman häpeän tai nöyryytyksen tunteita. Työtoiminta koettiin paikkana, jossa voi olla oma itsensä mutta silti kuulua joukkoon ja olla osa yhteisöä. Toisilta asukkailta saatu hyväksyntä oli sellaista, mitä ei yksikön ulkopuoliselta yhteisöltä saatu.

Jatkoin keskustelua sisätiloissa siellä olleiden asukkaiden kanssa. Eräs asukas kertoi odottavansa uusia hampaita. Hän totesi, että hän ei kehtaa kulkea paljoakaan talon ulkopuolella, koska hänellä ei ole hampaita. Sen sijaan työtoimintaan hän voi tulla. (Ote kenttämuistiinpanoista)

V: Mä tuun, mä tuun tänne alas, ja omast omasta mielestäni omast ainaki tota tää työtoimintaporukka, ketä tääl on ni, nää niinku tyk-tykkää musta silleen nii, et ei ne ei ne tuu mulle pottuilee koskaan ni, et. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan yhteisön osallisuuteen nähtiin olevan matalampi kynnys kuin muun yhteiskunnan osallisuuteen, koska työtoimintaan saattoi tulla ilman pelkoa siitä, että joku arvioi tai arvostelee. Työyhteisössä asukkaat saattoivat kokea olonsa tervetulleiksi sellaisina kuin he olivat.

8.2 Vastapuhetta yhteisön toimijuudesta

Työtoiminnan työyhteisö piti sisällään elementtejä, jotka rakensivat toimijuutta, mutta myös puhetta ja toimintaa, jolla kyseenalaistettiin omaa ja toisten toimijuutta. Jos asukkaat osoittivat hyväksyntää ja kunnioitusta toisiaan kohtaan, keskusteluissa tuli esiin myös toisia asukkaita arvottava sävy. Yhteisön sisällä omaan pienempään ryhmään kuuluvat asukkaat nähtiin parempina kuin ryhmän ulkopuoliset. Asukkaat saattoivat myös käyttää negatiivissävytteisiä sanoja kanssa-asukkaiden muodostamista ryhmistä, joihin he olivat itse joskus kuuluneet, mutta joista he olivat irtaantuneet tai pyrkineet irtaantumaan. Ikävän sävyiset nimitykset liittyivät siis tilanteisiin, joissa asukkaat halusivat tehdä eroa itsensä ja jonkun muun ryhmän välillä, johon he eivät kokeneet kuuluvansa tai halunneet enää kuulua. Clifasefin ym. tutkimuksessa asukkaat toivat esiin samankaltaisia tuntemuksia. Asukkaat eivät halunneet osallistua asumisyksiköiden järjestämiin toimintoihin ja aktiviteetteihin juupoiksi nimitettyjen asukkaiden kanssa. Sen sijaan toivottiin yhteyksiä normaaleihin ihmisiin. (Clifasefi ym. 2016, 851.)

Miehillä tulee varainkeruuvuorot keskusteluun. Eräs asukas toteaa, että mä oon ekassa vuorossa, sä vikassa vuorossa, ja siinä välissä on rupusakki. Miehet nauravat yhdessä, ja sanoja vähän peruu puheitaan. (Ote kenttämuistiinpanoista)

V: Mua ärsyttää, niinku mä en tykkää juua. Tää henkilö, joka on humalassa niinkö, ei mulla niinkö täällä näitä niinkö tämmösellä merkinnällä juoppojen kanssa tekemisistä. Tai on mä niitten kaa tekemisissä mut sit, ku ne on kännissä, ni sit mä oon niinku mee

muualla. Eiii, niinku mä en tykkää. En mä nyt tykkää, ku joku piripääkään, joka valvoo koko yön ja mölyää tai käy koputtelee koko ajan siellä ovilla ja mmm ja pummaa sätkää tai jotain muuta niinku. Et semmonen häiritsee ehkä enemmän. (Ote haastattelusta)

Tällaista samankaltaista lokeroivaa puhetta toisia asukkaita kohtaan näyttäytyi muutaman asukkaan puheissa liittyen yhteiskunnalliseen asemaan. Eroa näihin toisiin tehtiin käyttämällä sanaa normaali, jolla viitattiin omaan itseen. Normaalin käsitteen avulla oma tilanne nähtiin syrjäyttämisen tuloksena. Näiksi toisiksi nimitetyt asukkaat koettiin syylliseksi omaan tilanteeseensa. Oma asuminen asumisyksikössä nähtiin joutumisena, jolle ei ollut vaihtoehtoja.

Hetken päästä paikalle tulee lisää asukkaita. Toisessa pöydässä puhutaan siitä, kuinka he ovat tilastollisesti normaaleja tässä porukassa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Eräs asukas puhuu siitä, että kuten hän osa asukkaista on syrjäytettyjä, kun taas osa on omasta syystä täällä. Hän on normaali ihminen. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Työtoiminnassa näyttäytyi myös oman roolin ja aseman väheksyntää, jolloin samalla tulitiin vähätelleeksi muiden asukkaiden toimintaa ja roolia. Tällainen itsensä ja muiden asukkaiden väheksyntä liittyi asukkaiden rooliin suhteessa työntekijöihin ja muuhun yhteiskuntaan.

Asukas toteaa, että tuolla ne katselevat kameroista, että tuolla ne tomppelit tekee 8 euron päiväpalkalla töitä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Toisaalta muutama asukas näki työtoiminnan ja asumisyksikössä asumisen ylipäättään asukkaiden aliarvioimisena. Vaikka tällaiseen puheeseen liittyi asukkaiden keskinäistä arvottamista, tuotiin sillä samalla näkyväksi toimijuuteen olennaisesti liittyvää valtaa ja vallan jakautumista sekä siihen liittyviä kysymyksiä asumisyksikössä asuvien asukkaiden mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämänkulkuunsa. Eteläpellon ym. mukaan toimijuuteen kytkeytyy aina valta ja voima. Toimijuus ei toteudu, jos toimijalta puuttuu valta valita ja tehdä päätöksiä, mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja saada aikaan asioita. Valtaa ja voimaa voidaan siis pitää toimijuuden resursseina. Vallan ja toimijuuden liittyminen tulee erityisen näkyväksi toimijuutta rajoittavia tekijöitä tarkasteltaessa. Tällöin valta esiintyy rajoitteena yhteiskunnallisten vallankäyttäjien, instituutioiden, kulttuuristen normien tai lähiyhteisöjen toiminnassa yksilöä kohtaan. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 14–16.) Kyseenalaistamalla totuttuja valtasuhteita ja yhteiskunnan rakenteita asukkaat loivat

kuvaa siitä toimijuudesta, joka heille kuuluisi yhteiskunnan jäsenenä riippumatta heidän asuinoloistaan, työllisyystilanteestaan tai päihteiden käytöstään.

Asukas koki, että osa ihmisistä on järjestelmän uhreja, eikä heillä ole valtaa tekeville väliä. Hän rinnasti laitoksen ja myös sosiaalityön osaksi tätä järjestelmää. Hän koki, ettei järjestelmän uhreista välitetä, heidän kohtalollaan ei ole väliä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Myös työtoiminnan rakenteista ja työnjaosta johtuvat epäoikeudenmukaisuuden kokemukset latistivat toimijuuteen kannustavaa tunnelmaa ja ilmapiiriä yhteisössä. Vaikka työtoiminnalla pyritään vahvistamaan asumisen onnistumista vahvistamalla asukkaiden elämänhallintaa, osa asukkaista koki epäoikeudenmukaisuutta työtoiminnassa. Asukkailla on vapaus olla työtoiminnassa ja tehdä siellä töitä omalla tyyllillä ja omalla tahdilla. Toisaalta tämä vapaus tuotti joissakin asukkaissa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, sillä osan koettiin saavan palkkansa vähemmällä työllä kuin toisten. Osa koki vastuuntuntoa ja yhteisvastuullista velvoitetta annettujen työtehtävien tekemisestä ajallaan. Keskusteluissa nostettiin esiin, ettei laiskottelua katsota hyvällä, vaan töissä pitää tehdä töitä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Laiskottelu töissä nähtiin paheksuttavana, mutta silti siihen ei puututtu muuten kuin yleisessä keskustelussa.

V: Mua ei oo kert, yhden kerran on heitetty tän viiden vuoden aikana niinku pois täältä työtoimi-työtoiminnasta, ku mä oon sitte kelles mä nyt täs, se ei ollu, se ei ollu tää työvalmentaja, ku se ei ollu töissä täällä näin, mutta mä sille aikasemmalle, ketä oli sitte niinku töissä, ni sille sille sitte ärähdin siitä niin, että et ku me istutaan tuolla noin niinku ihan kil-kiltisti istutaan tuolla ja tehdään niitä heijastimia, mutku nää siivoojat, nehän tekee aamupäivän työt, ni ne tekee viidestoist minuutissa.

H: Okei. Joo.

V: Sitte sitte ne tulee heittää tikkaa tai pelaa biljardii tohon noin, ja nyt se on kyllä ihan väärin.

H: Ni toiset tekee työtä tuolla, ja että

V: [Nii] [Nii], et pitää niinku tehdä, ja sitte nytte tän syksyn aikana sitte ni niinku ollu niin tiukka aikataulu, et meidän on ollu pakko tehdä niinku ylitöitä täällä.

H: Joo. Onks, se ei sit mee niin, et ne siivoojat tulee auttamaan tohon työsaliiin?

V: No toiset tulee, toiset ei. Toiset on sitte kot-kotona, ja oottelee vaan, ni nyt alkaa ruokatunti ja. (Ote haastattelusta)

Osa asukkaista teki annettuja työtehtäviä koko työvuoron ajan, kun taas osalla työtehtävien tekoon ei kulunut kuin murto-osa työajaksi luetusta ajasta. Omista töistä jäänyttä

luppoaikaa ei välttämättä kuitenkaan käytetty muiden asukkaiden työn edistämiseen vaan esimerkiksi istuskeluun ja odotteluun.

Puoli kahdesta eteenpäin ihmiset kerääntyvät työsaliin odottelemaan, että työpäivä päättyy. Huoneessa on jo kuusi henkeä. Eräs asukas vaelttaa käytävän ja työsalin väliä. Toinen asukas toteaa, että on kiire odottaa tiliä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Toisten auttaminen mahdollistaisi toimijuuden voida-ulottuvuuden eli rakenteiden tarjoamiin tilanteisiin tarttumisen (Jyrkämä 2007, 206). Tätä mahdollisuutta kaikki asukkaat eivät kuitenkaan käyttäneet rakentaakseen yhteisön toimijuutta tai omaa toimijuuttaan.

9. MUUTOS- JA UNELMAPUHE

9.1 Oman toimijuuden tunnistaminen ja muutokseen pyrkiminen

Tutkimusympäristössäni on toteutettu työtoimintaa jo useita vuosikymmeniä. Vuosien saatossa työtoiminnan työkulttuuriin ja työtehtäviin on muodostunut sääntöjä ja toimintatapoja, joihin uudet, mukaan tulevat asukkaat perehdytetään. Osa muovautuneista säännöistä mukailevat työelämän pelisääntöjä kuten töihin aamulla kirjautuminen, taukojen pitäminen, työtehtävien jakaminen työpäivän alkajaisiksi ja työhön liittyvistä asioista yhdessä päättäminen kokouksissa. Työtoiminnan kautta työelämän pelisäännöt tulevat asukkaalle tutuiksi, ja he päivittäin toistuvien työhön liittyvien rutiinien kautta sisäistävät työkulttuuria.

Tunnelma on odottava asukkaiden istuskellessa ja osan seisoessa huoneessa, koska työvalmentaja ei ole tuonut vielä osallistujalistaa. Heti kun sellainen ilmestyy pöydälle, syntyy jonoa lapun ympärille. Myös työvalmentajan ovella käy kuhina, monella on hänelle asiaa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Näiden työtoimintaa reunustavien sääntöjen ja työkulttuurin lisäksi osa asukkaista otti itsenäisesti vastuuta myös muista työelämän pelisäännöistä tai työn kehittämisestä esimerkiksi työtä helpottavien apukeinojen avulla. Vaikka asukkaat olivat joissakin asioissa oma-aloitteisia, heidän toimintansa ei ollut ristiriidassa työtoiminnan sääntöjen kanssa,

päinvastoin. Asukkaat muovasivat toimijuuttaan asumisyksikön ja työtoiminnan sääntöjen ja normien rajoissa. Barnes kritisoikin ajatusta siitä, että yksilön toimijuus olisi pelkästään yksilön tahdonvapauden mukaista. Hän toteaa, että valintoja elämässään tekevä yksilö on altis ympäristössä oleville vaikutuksille. Se, että yksilö on vaikutuksille altis ja toimii säännön tai normin mukaisesti ei kuitenkaan tarkoita, että hänen toimintansa olisi muualta asetettujen rajojen ja normien passiivinen ilmentymä. (Barnes 2000, 47-49.) Eteläpellon ym. mukaan toimijuus ei ole toimijuutta, jos toimijalta puuttuu valta vaikuttaa, valita ja tehdä ratkaisuja elämässään ja olla aikaansaava. Toimijuudessa voima ja valta ovat toimijan pääomia tehdä edellä mainittuja asioita. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 12–13.) Toiminnassa on kyse yksilön omista vaikutusmahdollisuuksista, ja siihen liittyy voimakas lataus edesauttaa asian etenemistä (Mönkkönen 2005, 282).

V: --// Sit jos on on huono päivä, ni sit mä soitan mä oon lomalla ja lepään.

H: Joo, nii, et osaa sillee ite

V: [Mut] sellasii tulee tosi harvoin niinku mul on tullu, et mä me ollaan katottu joskus noist, ni mul on joku kolmesataakolkyt päivää vuodes niit työtoiminnan päivii, ni kyl niit ihan tarpeeks.

H: No sehän on enemmän, kun palkkatyössä.

V: [No melkeinpä], niinpä niinpä. (Ote haastattelusta)

Kun olemme saaneet heijastimien pussittamisessa ensimmäisen vaiheen tehtyä, tulee itse heijastimen ja sen kiinnitysmekanismin pussittaminen ja pussin sulkeminen vuoroon. Eräs asukas toteaa, että tässä vaiheessa kaksi työvaihetta menee yhtä aikaa, mutta he ovat todenneet, että jos siihen liittyy kolmannen vaiheen, niin kolmannen kohdalla tulee enemmän virheitä. //--// Samalla hän opastaa minulle, miten pusseista irtoavat tarrasuojat saa kerättyä ilmastointiteippiin, joka kiinnitetään pöytään kiinni. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Työtoiminnan toteuttamisessa osa asukkaista otti itse aktiivista roolia keksiessään itselleen tekemistä työpäiviin, jos heille annetut työtehtävät oli tehty tai niitä ei ollut. Oma-toimisuus yletyi osan kohdalla niinkin pitkälle, että jos asukas itse näki ympäristössä omaan tehtävään sopivia tekemättömiä töitä, hän tarttui toimeen. Työtoiminnassa mukana oleville asukkaille oli kertynyt ajan kuluessa asiantuntijuutta omista työtehtävistään, joka mahdollisti vastuun ottamisen ja oma-aloitteisuuden. Honkasalon mukaan tässä on kyse totunnaistamisesta. Tottuminen tiettyjen asioiden toistuvuuteen synnyttää vakaan ympäristön, jossa yksilöt voivat työskennellä enimmäkseen miettimättä suuremmin toimintaansa. Tällöin heille vapautuu voimavaroja uusiin asioihin. (Honkasalo 2008, 213.) Asukkailla on tietoa omista työtehtävistään, jota ulkopuolisilla ei ole. Tuo tottumuksen ja

toistuvuuden mukanaan tuoma omiin työtehtäviin liittyvä asiantuntijuus näyttäytyi minulle työyhteisöön ulkopuolelta tulleelle siinä, että asukkaat mielellään kertoivat työtehtävistään minulle, opastivat ja neuvoivat minua omissa työtehtävissään sekä näyttivät parhaat keinot työn tekemiseen. Omaa osaamista ja tietoa oltiin valmiita jakamaan ja hyödyntämään työtoiminnan hyväksi.

H: Eikö? Oot sä miten kokenu sitte, että miten sä oot saanu niitä omia taitojas käyttää täällä?

V: Niin no joo, että se riippuu tilan-tilanteesta ni, viimekshän mä muistaksä mä tän takin, tän takin korjasin, että nii mutta se oli just siinä, et me saatiin kaikki valmiiks noi heijastimet, et siin oli luppoaikaa, ni siinä pikapikaa siinä tän takin korjasin, et se on tosiaan se on, et täytyy nyt kattoo oikein, et koska kehtaa ottaa sen koneen käyttöön että. Ja välillä mä, välillä on tietenkin tota aamupäivällä on se tunti puoltoista, et on tämmöstä niinku eilen, että että. (Ote haastattelusta)

Asukas kertoo, että hän tykkää itsenäisesti tarttua toimeen, jos näkee jonkin korjaustarpeen tai puutteen jossakin. Välillä hän saa toimeksiantoja työvalmentajalta, kuten saronoiden hitsaamista, ja joskus kulkee rempparyhmän kanssa tekemässä korjaustöitä. Hän auttaa heitä, kun he tarvitsevat apua. Ylpeyttä äänessään ja innostusta silmissään hän kertoo tehneensä pajan edessä olevan metallikaapin ja hitsauspisteelle ilmaventtiilin ympärille kupolin, että höyryt ja savut menee suoraan putkeen. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Sen lisäksi, että asukkaat tarttuivat omatoimisesti tekemättömiin töihin, heissä oli havaittavissa vastuun ottamista laajemminkin. Vastuun ottaminen näyttäytyi asukkaista itseltään lähtevinä ehdotuksina liittyen työn tekemiseen ja työyhteisöön. He toivat ääneen esiin työtoimintaan liittyviä kehitysehdotuksia senkin uhalla, että ideat torjuttaisiin. Asukkaat huolehtivat omien työtehtäviensä hoidosta ei pelkästään toteutuksen tasolla vaan myös resurssienhallinnan näkökulmasta. Asukkaat huolehtivat siitä, että työskentelyyn tarvittavia tarvikkeita oli riittävästi, ja että työt tulee tehtyä ajallaan. Vastuun ottaminen näyttäytyi oma-aloitteisuuden lisäksi työn etenemisen ennakointina. Asukkaat tekivät ehdotuksia työvalmentajille siitä, miten työtoiminnan tehtävistä suoriudutaan parhaalla mahdollisella tavalla annetussa ajassa.

Työvalmentaja saapuu toimistoonsa, ja eräs asukas kysyy, saisiko työsalin porukka tehdä ylitöitä, jotta heijastintilaus saadaan ajoissa eteenpäin. Työvalmentaja lupaa, että porukka saa tehdä tunnin extraa, mutta palkka pitää käydä nostamassa jo kahdelta, kun hänellä on kiire kokoukseen, eikä hän ehdi antaa sitä kolmelta. Toinen asukas toteaa muille, että ”ollaani sitten kanssa täällä kolmeen kaikki”. Ensimmäinen asukas vastaa: ”sit tehdään kolmeen asti, ei se tunti tunnu missään”. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukas jää juttelemaan roskakuskien kanssa siitä, miten ruokaroskat kannattaisi parhaiten lajitella roskiksiin. Hän päättää ottaa asian puheeksi talonmiehen kanssa. Menemme siivoamaan roskakatoksen, mikä kuuluu asukkaan vastuisiin. Toinen asukas siivoaa samalla sisäpihaa harjan kanssa. Asukas nostaa biojäteastian kantta, ja toteaa, että nämäkin voisi kierrättää polttojätteeksi. Kun olemme siivonneet roskakatoksen, tulee talonmies meitä vastaan pihalla. Asukas ottaa roskien lajittelun hänen kanssaan puheeksi. Talonmies tyrmää idean jäteastioiden tilanpuutteeseen vedoten. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Osa asukkaista toi itse esiin omia vahvuuksiaan tai taitojaan työtoiminnassa. He pystyivät nimeämään omaa erityistä osaamistaan, jota hyödynsivät työnteossa. Kun asukkaiden osaaminen tuli näkyväksi, sitä saatettiin hyödyntää laajemmaltikin kuin pelkästään työtoiminnan saralla. Ojalan ym. mukaan toimijuus muokkaantuu kokemusten avulla. Kokemukset koostuvat sosiaalisista, materiaalisista ja kulttuurisista resursseista sekä teoista ja toiminnasta. Näiden kokemusten kautta yksilö oppii itsestään ja omista taidoistaan ja kyvyistään. Kokemusten kautta rakennetaan tuntemusta siitä, millainen toimija yksilö on, ja mitä menneessä on tehnyt ja tulevaisuudessa tulee tekemään. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 27.) Osalle asukkaista työtoiminnan kautta saadut kokemukset toivat näkyväksi heidän taitojaan ja osaamistaan niin heille itselleen kuin muille asukkaille ja työntekijöille.

H: No miten sä koet, et sun niinku se aikasempi työhistoria ja sun niinku taidot, ni miten sitä on huomioitu tässä asumisessa kautta työtoiminnassa?

V: [No kyl mä oon aina ollu työssä niinku] sellanen, ketä tulee niinku ajallaan, ja pystyy niinku rytmittää silleen, ja sit sit se niinku tu-tulee sillee niinku rut-rutinoitumisen kautta niinku. Ru-rutinoituu sit, ni ni pystyy tekee ne hum-hommat ja yhtäjaksoseen toimintaan kykenee, ni niinku ja, sillee nii ja. Sitte englannin kielen taito on nyt tullu tossa noin sitte noitten tulkkauksien kautta hyödylliseksi ja kyllähän sitä.

H: Joo, nii sä ylläpidät jotenki englannin kielen taitoo vai?

V: Joo kyl mä pidän, sit ite ku keskustelee ja luen välil englanninkielisiä kirjoja ja suomenkielisiä kirjoja. Kyllä, kyllä pidän sitä yllä kyllä. (Ote haastattelusta)

Kun asukkaat tulevat tietoisiksi omista taidoistaan, he ymmärtävät oman työpanoksensa tärkeyden osana työtoimintaa ja sen kulkua. Kertynyt itsevarmuus näkyi haastatteluissa oman roolin tärkeyden tunnistamisena ja sanoittamisena. Oma myötävaikutus ja osaaminen työyhteisön ja -toiminnan hyväksi pystyttiin nimeämään. Työtoiminnan kautta tietoisuus omista taidoista ja osaamisesta kasvoi, ja tätä kautta itsevarmuus omasta roolista ja sen merkityksestä kokonaisuuden kannalta tuli näkyviin asukkaille itselleen.

H: Miten, koeksä, et sä oot saanu tarpeeks vastuuta tässä hommassa? Vai haluaisiksä enemmän vastuuta?

V: No en tarvii kyllä enempää vastuuta. Kyllähän me tota, tai emmä tiiä, onhan mun tehny mieli sanoo tolle työvalmentajallekki nyt pari kertaa tässä näin, nytte ni et ku se on sanonu nii, et ei hän on yksinään tässä. Ni et, ni et ei oo niinku aamupäivätöitä ni, et. On tehny mieli sanoo nii, et kuule hei työvalmentaja, mä oon tehny kuule näitä hommii ku sen verran paljon nii, et anna-anna ne avaimet mulle, ni sä voit lähtee vaikka kaljalle tiiätsä nii, et kyllä mä hoidan tän näin, pistän ovet kiinni ja katon nii, et kaikki menee hyvin nii. Nii teh, ollaanhan me tehty yks kesä täällä näin, me tehtiin niinku ei meil ollu ohjaajaa ollenkaan. Meille tultiin vaan avaa ovi, ovi ja tota tehti heijastimii koko kesä, ettei ollu ketää tota ohjaajaa. (Ote haastattelusta)

Itsetuntemuksen ja itsevarmuuden kasvamisen lisäksi työtoiminta näyttäytyi mahdollisuutena muun elämän järjestämiseen ja elämänhallinnan lisäämiseen. Työtoiminnan joustava työtahti ja -ilmapiiri mahdollistivat sen, että asukkaat saivat tehdä asumista tukevia asioiden hoitoa työajalla. Asukkaat saivat hyödyntää myös työtoiminnan puhelinta virastoihin ja muihin virallisiin tahoihin soittaessaan. Työtoiminnan joustavuus kannusti omien asioiden hoitamiseen. Asunto ensin -mallin periaatteiden mukaisesti tällä tavoin työtoiminnalla tuetaan asukkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta omista asioistaan. Työtoimintaan osallistuminen ei sulje pois muita asumisen onnistumista tukevia elementtejä, vaan sekä työtoiminta että asukkaiden itsenäinen asioiden hoito palvelevat samaa tavoitetta, asumisen onnistumista.

Pakkaushommiin palaa asukas, joka on ollut hoitokokouksessa kesken työajan. Hän ilmoittaa tästä työvalmentajalle, ja asia on sillä selvä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

H: Nii sä et voi soittaa edes suoraan hänelle?

V: Siis voin mä siis soittaa suoraan, mutku ne on kaikki niitä nollakaksyhdeksän ja tollasii, ni niin sanottuja palvelunumeroita, et se ei oo mikään kännykkänumero eikä mikään. Nehän maksaa ihan älyttömästi. Mut täällä nyt on sellanen hyvä puoli, et mä saan täältä soittaa tän talon puhelimesta, et mun ei sitte tarvii ite maksaa sitä, koska siinähan mul menis, ku mä oon sopinu sen, että se laittaa mun, mä saan joka viikko niinko ton satasten tilille. (Ote haastattelusta)

Kainulainen ym. havaitsivat määrällisessä tutkimuksessaan, että asumispalveluissa asuvilla ihmisillä elämään tyytyväisyys oli pysynyt korkealla tasolla asumisen aikana, joka paljastaa asumisen tärkeyden kokonaishyvynvoinnin kannalta (Kainulainen ym. 2013, 63). Tutkielmani asumisyksikössä asumisen ja työtoimintaan osallistumisen aikana osalla asukkaista oli herännyt halu muuttaa omaa elämänsä laajemminkin. Elämänhallinnan omaan elämään nähtiin lisääntyneen, kun päihteet eivät enää määritelleet arjen kulkua. Sen lisäksi, että päihteiden käyttö saattoi vähentyä työtoiminnan päivään tuoman katkok-

sen ansiosta, omaa elämää haluttiin hallita tekemällä eroa omiin vanhoihin päihdepiireihin ja näin ollen pyrkimällä pois menneestä elämästä. Vaikka eron tekeminen vanhoihin päihdeiden värittämiin ihmissuhteisiin ei aina ollut tarkoituksellista vaan työtoiminnan mukanaan tuomaa, muutoksen nähtiin olevan myönteinen vanhaan. Nousiaisen mukaan yhteisöllisessä Asunto ensin -mallin periaatteisiin pohjautuvassa asumisyksikössä vaikeasti päihdeongelmaiset asukkaat saattavat vaikeuttaa kuntoutumiseen pyrkivien asukkaiden raitistumisen tavoitetta jatkuvalla päihtymystilallaan (Nousiainen 2016, 164). Aineistostani kävi ilmi, että oman raitistumisen takia osa asukkaista ei enää halunnut kuulua päihdepiireihin. Uuden ja vanhan elämän välille haluttiin tehdä selkeä ero tuttavapiiriä vaihtamalla. Päihteetön työtoiminta nähtiin yhtenä välineenä päihteettömään elämään pyrkimiseksi.

H: Mi-mi-miten se tuki näkyy, et mitä sä täst työtoiminnast esimerkiksi höydyt ite?

V: No kyl se auttaa joka päivä olee raittiina, ja niinku sillee nii, että siihen raittiuteen se lähinnä on, ja sitte jaksamiseen ja tälleen näin niinku, et kyl se on, kyl se antaa paljon niinku voimii. Kyllä. (Ote haastattelusta)

H: Joo. Onks tää vaikuttanu tää työn työnteko täällä jotenkin sun päihdeiden käyttöön? Ootko huomannu?

V: Kyllä se nyt sinänsä. Mä ostan vähemmän. Että no kyl mä oon, sanotaan nyt silleen, että jos mä oon ollu työttömänä, ni kyl mä aika paljo enemmän otan sitä alkoholia sillon. Ja oonhan mä no kyl mä nyt oon senki jälkeen sitä. Mut oon mä nyt täs pitkän aikaa ollu jo silleen, et mä oon vähennelly ja vähennelly sitä, ja en mä nyt taas pitkään aikaan ottanu ollenkaan.

H: Joo. Miten se on vaikuttanu muuhun elämään sit, et sä et oo ottanu?

V: No totta kai se ku no yleensä me nähään jossain, siis näitä mun kavereita, ni joissain ravintoloissa ja tolleen noin muutenkin. Että totta kai seki vaikuttaa siihen niin, et vähemmän silleen nään niitä. Mut ei se, mut ohan tää työnteko vaikuttanu siihen, et kyl se nyt siis todellaki vähentää sitä.

H: Joo, joo. Ooksä kokemu sen niinku positiivisena vai negatiivisena muutoksena elämään, että?

V: No totta kai se on positiivista. (Ote haastattelusta)

Osalla haastatelluista oman elämän hallintaan ottamiseen on liittynyt tietoinen suunnan muuttaminen esimerkiksi kaveri- ja tuttavapiireissä, kun vanhoista kaverisuhteista on otettu etäisyyttä tai välit on katkaistu tarkoituksella. Asuinalueen muista toimijoista tai työyhteisöstä on kuitenkin löytynyt tilalle uusia ihmissuhteita, joista saadaan tukea elämään. Osa asukkaista kuvaili suhteitaan työtovereihin kaverillisiksi, mutta työtoiminnan ulkopuolella yhdessä ei välttämättä vietetty aikaa. Osalle työtoiminnan kautta oli löytynyt

lähelle ihmisiä, joihin saattoi luottaa, ja joiden tavoitteet olivat yksissä omien tavoitteiden kanssa. Samanhenkinen seura nähtiin omaa elämää vahvistavana elementtinä.

Hän kertoo, että niiden kanssa, jotka myös yrittävät pois huumeista, on muitakin puheenaiheita kuin päihteet, voi esim. katsoa yhdessä tv:tä. Kun kysyin, oliko yksikössä jo valmiiksi hänelle tuttuja ihmisiä ennen kuin hän muutti tänne, niin kuulemma oli esim. vanhilasta tuttuja kasvoja. Kysyn yksikön yhteisöstä, millainen se on. Hän kertoo, että asukkaat muodostavat pieniä ryhmiä, joissa viettävät aikaa keskenään esim. ne, jotka juovat, ne jotka käyttävät huumeita. Hän itse toteaa, että yksikössä on vain muutama henkilö, joihin hän luottaa, ja yksi niistä on hänen työparinsa, jonka hän ottaa halaukseen. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Syy siihen, miksi osa asukkaista ei tavannut työtovereita vapaa-ajalla, oli se, että he halusivat tehdä selkeän eron työtoiminnan ja vapaa-ajan välille. Oma vapaa-aika ja sen myötä oma henkilökohtainen elämä haluttiin tietoisesti pitää erossa työstä. Työtoiminta nähtiin yhtenä osana elämän kokonaisuuden rakentamisessa, ja sitä ei haluttu yhdistää muihin elämän osa-alueisiin kuten asumiseen. Asumisen ja työn erottaminen toisistaan nähtiin tavoittelemisen arvoiseksi asiaksi, koska silloin asukas pystyisi itse määrittelemään, milloin hän haluaa olla yhteydessä muihin ihmisiin toisin kuin asumisyksikössä. Tällöin työkavereihin yhteydenpito vapaa-ajalla olisi omaehtoista, ja henkilö voisi itse rajata, miten, milloin, missä ja ketä haluaa tavata työtoiminnan ulkopuolella.

H: Joo joo. No miten sä koet, et onks muista asukkaista ollu jotain hyötyä sulle?

V: Niin, no se nyt on, että emmä sillai, että niiden kanssa oo tekemisissä hirveesti. Et sen mitä nyt yhteisis tiloissa ja sitten työtoiminnassa jutellaan, et se on melkein siinä. Et mä pidän niinku oman oman tonttini niinku et sillai, että. (Ote haastattelusta)

V: --// Jos mä saisin kämpän väliaikaisen asumisen asumisyksikön rapusta tai tän säätiön toiminnan niinku ulkopuolella, mut jatkasin työtoimintaa, ni mä kävisin vaan töissä. En mä kellekkään kertois täällä oleville, missä mä asun nykyään. On ihan muutama valittu, jotka sais niinku tulla mun. Se koti on kuitenkin koti. Ja mä en haluu niinkö, ku suurin osa mun tuttavista on kuitenkin käyttäjiä niinku mun ystävistäkin. Ja mä en haluu, et tulee niitä tilanteit, et voinks mä olla yhen yön sun luona tai tälleen. Ne ei sitte lopu, siitä on tullut sitte tyyliin joku piriluola niin. (Ote haastattelusta)

Asumisen nähtiin olevan yksityinen osa elämää, jota ei haluttu paljastaa muille asukkaille. Osa asukkaista pyrki asumaan omissa oloissaan, vaikka ympärillä asui työtoiminnasta tuttuja ihmisiä.

Asukas vastaa, ettei muita kaitseta tai kenenkään perään ei kysellä, jos jotakuta ei ole hetkeen näkynyt. Hän kertoo, että usein syynä on päihteidenkäyttö. Ja jatkaa, että osa ei

halua, että muille kerrotaan, jos on muuttanut tai mihin on muuttanut. Hän lisää, että jokainen hoitaa omat ongelmansa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Vaikka asumisyksikössä oli levottomuutta, minulle kerrottiin, että asukkaat kunnioittivat toisten pyrkimystä pitää asuminen yksityisenä asiana, eikä pois muuttaneiden asukkaiden perään kysely. Jokaisen nähtiin huolehtivan omista asioistaan, joten toisten perään kyselyminen ei ollut sopivaa.

Asumisyksikössä asumisella ja työtoiminnan myötävaikutuksella tapahtuneella muutoksella nähtiin olevan positiivinen vaikutus myös perhesuhteisiin. Välit perheenjäseniin saattoivat tiivistyä aikaisemmasta asumisen vakiintumisen ja työtoiminnan myötä. Asumisyksikössä pystyi konkreettisesti järjestämään tilat perheenjäsenten tapaamiselle. Asukkaiden mukaan vakiintunut asuminen ja työn pysyvyys viestivät läheisille muutosta aiempaan. Kun asuminen oli vakaata, ihmissuhteisiin ehdittiin eri tavoin panostaa kuin aikaisemmin. Toisenlaisiakin kokemuksia oli. Eräs asukas toi esiin, että asumisyksikköön muuton myötä perhe ei enää tukenut häntä samalla tavoin kuin ennen muuttoa.

Samalla hän kritisoi taustasäätiötä ja sitä, että tuonne muutettuaan, hän ei ole saanut apua enää perheeltään. (Ote kenttämuistiinpanoista)

H: Joo. Miten sä koet, että ku sä muutit tänne, ni onks sun tänä aikana, ku sä oot täällä asunu, ni muuttunu jotenki ne ihmissuhteet tai?

V: [Eiku] mul on tullut paremmiks.

H: Okei, miten?

V: No, no silleen nii, et tota no emmä emmä, no ex-ex-muijan kaa, ni ei me riidellä ollenkaan, ni et. (Ote haastattelusta)

Ihmissuhteet eivät olleet ainoa asia, jota asukkaat pyrkivät elämässään muuttamaan ja korjaamaan asumisyksikköön muuton ja työtoiminnan aloittamisen myötä. Haastatte-
luissa nousi esiin halu opetella rahankäyttöä. Rahalle nähtiin muita käyttökohteita kuin
päähteet, ja taloutta pystyttiin tarkastelemaan pitkällä aikavälillä tästä hetkestä tulevaisuu-
teen. Päähteiden käytön vähentämisen myötä huomattiin menojen vähentyneen, mikä ko-
ettiin positiiviseksi muutokseksi elämässä.

*V: --// Ni kyllähän mä oon sen huomannu siinä, että ku ei ota sitä, ni ohan sitä rahaa paljo
enemmän kaikkeen muuhunki. Ja ei oo myöskään sillee niin, että vaikka ne tuleekin viikon*

*välein mulla ne rahat, ni kylhän, yleensä on vähän jäljellä aina, ku tulee seuraavan ker-
ran rahaa, että. Mut sillon, jos ottaa sitä alkoholi, ni eipä sillon oo kyllä enää seuraaviin
rahoihin enää jäljellä. (Ote haastattelusta)*

Oma itse nähtiin subjektina, josta johtuen muutos ylipäättään oli mahdollista toteuttaa. Joidenkin asukkaiden puheissa toistui oman roolin tärkeys muutoksessa, ei pelkästään taloudellisessa tasapainossa vaan myös muilla elämän osa-alueilla. Melin ja Blom kuvaavat tutkimuksessaan tällaista umpikujista selviytymisen tarinaa pohjakosketustarinaksi. Siinä ulkoisista voimista ja sisäisistä taipumuksista johtuen ihminen käy pohjalla. Ihmi- sen elämässä tapahtuu käänne, jonka jälkeen hän harkitun toimijuutensa avulla selviää elämän haasteista. (Melin & Blom 2011b, 55.) Tästä johtuen asukkaiden saattoi olla vai- kea hahmottaa työtoiminnan merkitystä asumisen onnistumisessa, koska oma rooli elä- mänmuutoksessa oli keskiössä muutosta ja asumisen onnistumista edesauttavan amma- tillisen asumissosiaalisen työn sijaan.

*H: Minkälaisissa asioissa sä näät itessäs sen, et huomaat, et nyt on menty eteenpäin? Mil-
laisia askeleita sä oot ottanu tässä?*

*V: Mmmm. No siis mmm. No et mä oon saanu itteni tohon korvaushoitoon. Et mä oon
niin aktiivisesti ollu noissa niinkö tos tossa lähiklinikalla, mä oon käynny päihdepoliklini-
kalla. Sinne mä vaan niinkö menin, ja sanoin mä haluan korvaushoitoon. Ja mä tuun
häiritseen teitä soitoilla ja käynneillä päivittäin, kunnes rupee tapahtuu jotain. Silleen
mä tein ja sit aika nopeesti pääsin niinkö siihen korvaushoidon siihen suunnitteluun ja
haastatteluun. (Ote haastattelusta)*

*H: Joo. Tota ööö, no vielä loppuun sellanen kysymys, että mmiitkä sä koet, et on sun omat
mahdollisuudet vaikuttaa sun omaan elämäntilanteeseen tällä hetkellä?*

*V: Ihan täydelliset. Et niinku sataprosenttisesti, et kyl mä ite päätän, mitä mä teen. Kaikki
ne ite on tehtävä ne asiat, ni, että tulee tapahtumaan. Et ei ei mua kukaan kannattele
sillälailailla. Nii, kyllä.*

H: Nii, että muutokset lähtee itestä?

*V: Muutokset lähtee itestä, ja kaikki toiminta ja pysyvyys, ni niinku ni kaikki on itestä,
itsestä kiinni. (Ote haastattelusta)*

Toisaalta toisenlaisiakin kokemuksia oman elämän hallinnan mahdollisuuksista oli. Vi- ranomaisten nähtiin rajaavan ja kahlitsevan itsenäistä elämää. Työtoimintaa kuvattiin myös taannuttavana ja asumisyksikön asukkaita järjestelmän uhreina. Työtoimintaan osallistuvat asukkaat nähtiin sortavan järjestelmän pelinappuloina. Kaikille työtoiminta ei näyttäytynyt mahdollisuuksina ja toimijuutta rakentavana elementtinä elämässä, päin-

vastoin sitovana ja kahlitsevana osana suurempaa yhteiskunnallista järjestelmää. Muutosmahdollisuudet omassa elämässä nähtiin etenevän vain heikompaan suuntaan, ei paranevan työtoiminnan ja asumisyksikössä asumisen myötä.

Hän kokee, ettei hänen paikkansa ole asumisyksikössä, koska hänellä ei ole päihdeongelmaa. Hän kuvasi asumisyksikköä avovankilaksi. Hän koki, että hänen asuttamisensa eriliseen vuokra-asuntoon ja asumisen ylläpitäminen tulisi yhteiskunnalle halvemmaksi, kuin hänen asumisensa asumispalveluyksikössä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Kysyin häneltä, miten mielekkäänä hän kokee tämänkaltaisen työtoiminnan. Tähän hän esitti tarkentavan kysymyksen, että mitä tarkoitan mielekkäällä. Totesin, että miten tärkeänä hän kokee tämänkaltaisen työtoiminnan. Tähän hän totesi, että hän ja moni muu kokee, että työtoiminta taannuttaa. Kun kysyin, mitä hän tällä tarkoittaa, hän viittasi korvaukseen, että se on liian pieni. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Muutamissa asukkaiden välisissä keskusteluissa nousi esiin katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan, koska muiden ihmisryhmien koettiin saavan enemmän apua ja tukea kuin heidän kantasuomalaisina ja yksin asuvina. Epäoikeudenmukaiset kokemukset aiheuttivat asukkaiden keskuudessa vihapuhetta muun muassa maahanmuuttajia ja sosiaalityöntekijöitä kohtaan.

Keskustelu jatkuu yhteiskunnallisten asioiden ympärillä ja erityisesti maahanmuuttokriittisen puheen parissa. N-sanaa viljellään keskustelussa, ja tummaihoisista käytetään muitakin halventavia termejä. Pyrin olemaan hiljaa, enkä ota keskusteluun osaa. Myös lainaajat saavat oma osansa kritiikistä, samoin kirkko paperittomien suojelemisesta. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Keskustelu pöydissä siirtyy sossun epäoikeudenmukaiseen toimintaan. Eräs asukas on aiempaan päivänä kertonut, ettei hakemuksesta huolimatta ollut saanut sossulta rahaa pyykinpesukoneeseen aikoinaan. Hän jatkaa tarinaa ja toteaa, että jos kahden lapsen yksinhuoltajaäiti pyytää pesukonetta, niin hän luultavasti saa, mutta poikamiehen oletetaan pesevän pyykkinsä nyrkkiäpykillä. Toinen asukas toteaa toisesta pöydästä: ”sosiaalityöntekijä lesboho”. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Näissä keskusteluissa ratkaisijaa ja syyllistä omalle tilanteelle haettiin yhteiskunnasta ja sen järjestelmistä. Muille asiakasryhmille suunnatun avun nähtiin olevan itseltä ja omalta hyvinvoinnilta pois. Keskusteluissa jaetuissa kokemuksissa asukkaat kokivat tulleen kohdelluiksi epäoikeudenmukaisesti. Näissä keskusteluissa asukkaiden asemaksi yhteiskunnassa muodostui enemmän uhrin kuin omaan elämään vaikuttamiseen kykenevän toimijan rooli.

9.2 Unelmia ja toiveita

Asukkaat eivät pelkästään pyrkineet toimijuuden ottamiseen tässä hetkessä, vaan heidän toimijuuteensa liittyi tulevaisuuteen suuntaavaa unelma- ja toivepuhetta. Heidän unelmansa liittyivät materiaalsiin tavoitteisiin, sosiaalsiin suhteisiin, työhön ja opiskeluun, terveyteen ja päihitteettömyyteen, taloudenhoitoon sekä asumiseen. Työtoiminnassa, erityisesti työsalissa, jossa kerralla oli asukkaita tekemässä töitä noin 2-8 henkeä, syntyi keskustelua unelmista ja niiden tavoittelusta. Omia toiveita elämästä pohdittiin ääneen muiden kuullen, ja yhdessä maalattiin kuvaa siitä, millaista elämä voisi olla, ja mitä asioita itse kukin tavoitteli elämässään. Vakaa asuminen ja työtoiminnan ympärille rakentuva tasainen arki loivat asukkaille tilaa ja aikaa pohtia tulevaisuutta ja valintoja sen suhteen, mitä he haluaisivat jatkossa tehdä. Nousiainen toteaa omassa tutkimuksessaan, että rutiinien avulla ihmisen arkeen voi muodostua turvallisuutta ja mahdollisuuksia haaveilemiseen ja haaveiden toteuttamiseen (Nousiainen 2016, 186). Työtoiminnan yhteisön kautta asukkaat peilasivat omia unelmiaan ja toiveitaan. Työtoiminnassa mukana olemisen aikana osassa asukkaista oli herännyt pohdintaa siitä, mihin töihin voisi hakeutua jatkossa, tai voisiko opinnot olla se oma polku tulevaisuudessa. Unelmointiin liittyi mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Tulevaisuus nähtiin sellaisena, että siellä odotti monia eri vaihtoehtoja, joita tavoitella.

V: Ni mä haluan hoitaa niinkö nyt nää asiat kuntoon, ja sit sit ruveta miettii, emmä tiedä opiskella ehkä tai.

H: Mikä sua kiinnostais?

V: Miettiminen on niinku ihan kaikkee sairaseläkkeestä työntekoon, opiskeluun ihan niinkö, et mä en oo niinkö päättäny vielä, että. (Ote haastattelusta)

Paikalla on kolme henkeä pussittamassa heijastimia. Eräs asukas toteaa, että hänellä on vakaa uskomus siitä, että työtoiminta kantaa kesätöihin joko kaupungin ympäristöhommiin tai seurakunnalle. Hän toisessa yhteydessä toteaa, että voisi kysellä muualta pakkaushommia, jos saisi vähän parempaa palkkaa. (Ote haastattelusta)

Työtoiminnan tarjoamat mahdollisuudet tulevaisuuden suhteen nähtiin hyvin moninaisina, toisaalta jopa vastakkaisina. Sen nähtiin luovan mahdollisuuksia tulevalle työnhauille ja näin ollen uuden askeleen ottamiselle oman elämän toimijuudessa. Toisaalta työtoimintaa punnittiin vaihtoehtona työelämälle sen sijaan, että se toimisi ponnahdus-

lautana palkkatöihin. Työelämään siirtymisen ei välttämättä nähty tuovan lisäarvoa elämään, päinvastoin vievän pois elämästä, rajaavan elämää ja tuovan mukanaan suurta vastuuta. Työelämään siirtyminen ei siis ollut kaikkien kohdalla tavoiteltava asia.

Hän sopi TE-keskuksen kanssa, että saa olla työkokeilussa nyt työnteon sijaan. Hän kertoo, että työkokeilu on juuri riittävä määrä töitä hänelle tällä hetkellä. Hän ei koe sitä fyysisesti tai henkisesti raskaana toisin kuin voisi käydä täyden työnteon kanssa. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Työstä unelmointiin yhdistyi unelmointi nykyistä paremmasta taloudellisesta tilanteesta ja sen tuomista mahdollisuuksista. Asukkaat unelmoivat asumisesta, kodin hankinnoista ja monipuolisemmista vapaa-ajanviettotavoista. Pienikin taloustilanteen paraneminen nähtiin mahdollisuutena aiempaa itsenäisempään ja vakaampaan elämänhallintaan. Unelmiin pääsemisen koettiin lisäävän taloudellista riippumattomuutta muista ihmisistä ja tämä riippumattomuus nähtiin tavoiteltavana arvona elämässä.

H: No mitä se sulle merkkais, jos se muuttuis sellaseks (työtoiminnasta kuntouttavaksi työtoiminnaksi)? Mitä se vaikuttais sun

V: [No eihän se] nyt sinänsä silleen nyt merkkaa mitään. Ainoa, että niin ku mun omat tulot nousee vähän. Ei tarvii niinku niin paljon pyytää apua sukulai vanhemmilta. Ja tälleen et pitäis pystyä olemaan enemmän itsenäinen. Mut se niinku mua vähän pelottaa kuitenkin, ku on niinkö ööö vaikka on toipuva narkomaani, niin se on kuitenkin niin monta vuotta ollut tuolla, ja sit saa rahaa käyttöö, että no ostan vähäsen. Mut kyllä itse mä tykkään, et mä on kohtalaisen hyvin mennyt. Ainakin tää vuos niinku. Niin, emmä niinku, mut se auttaa se silleen, et ei tarvii pummata ruokaa, ei tarvii pummata röökiä tai mitään. Et ainakin pysyy semmosissa. Ja sit voi käyä ehkä leffoissa, tai tai uimassa tai jotain muuta niinkö, et riittäis varat siihen. (Ote haastattelusta)

Kainulaisen ym. tutkimuksen mukaan jo pelkkä asuminen asumisyksikössä lujittaa yksilön uskoa omaan pystyvyyteensä asua itsenäisesti. Asunnolla nähtiin olevan merkittävä rooli hyvinvoinnille ja sen mukanaan tuomille mahdollisuuksille ja toivolle tulevaisuuden suhteen. (Kainulainen ym. 2013, 65 & 69.) Yksi tällainen toivo tulevaisuuteen liittyen oli monen asukkaan kohdalla herännyt toivo siitä, että vakaa asuminen onnistuisi ja olisi mahdollista asumisyksikön ulkopuolella. Asuminen muualla kuin asumisyksikössä nähtiin irrottautumisena päihteiden värittämästä ympäristöstä ja ihmisistä. Toisaalta osalla asukkaista ei ollut päihteiden kanssa ongelmaa. Toive palata takaisin yksityiseen vuokra-asuntoon tarkoitti heidän kohdallaan paluuta vanhaan asumismalliin, josta he olivat joutuneet syystä tai toisesta pois.

Kun kysyn, miksi hän haluaisi erilliseen asuntoon pois täältä, hän kertoo, ettei halua olla 24 tuntia näiden narkkareiden kanssa, vaan voisi olla vain työajan täällä, ja sitten mennä omaan kotiin muuksi ajaksi. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Asukas kertoo asuneensa väliaikaisasumisen puolella puolisen vuotta vuokravelkojen takia. Hänelle ei etsitä uutta asumismuotoa ennen kuin vuokravelat on maksettu. Ensimmäiseksi hän hakee asuntoa muualta kuin asumisyksiköstä. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Unelmointi- ja toivepuheeseen liittyi maltillisuutta ja arkailua tulevaisuuden suunnittelun suhteen. Arjen, elämäntilanteen ja oman voimien tuomat realiteetit tunnistettiin hidasteina omiin unelmiin pääsemisessä. Esimerkiksi paremmasta taloustilanteesta unelmoinnissa nähtiin kääntöpuoli, sillä monella keskusteluihin osallistuvalla asukkaalla oli ulosottovelkaa. Tämä ristiriita pisti asukkaita pohtimaan unelmien tavoittelun järkevyyttä.

Puheet kääntyvät taas työnhakuun. Eräs asukas pohtii ääneen, että jos hän olisi töissä, aikaa menisi enemmän töihin, mutta samalla hän saisi enemmän käyttörahaa. Hän suunnittelee, että sitten hän voisi ostaa esimerkiksi rattiveeneen. Samaan syssyyn hän toteaa, että ulosotto kyllä veisi sen, kun saisi tietää. Hän on toisessa yhteydessä todennut asettavansa itselleen materiaalisia tavoitteita, joihin hän säästää. Hän on puhunut esimerkiksi sängyn ostamisesta. (Ote kenttämuistiinpanoista)

H: Mikä sut sai muuten jatkamaan täällä sitte tätä työtoimintaa, tai tulemaan tänne sit, vaikka muutit sinne säätiön toiseen asumisyksikköön?

V: No se, et mä sain tehdä sitä täällä näin. Ja sitte ku mä oon esimerkiks se mä oon kokenu nytte sillee, että onhan mul tietenki noita ulosotossaki asioita, mut en mä sitäkään, paljo mulla siellä on, kun näähän nyt on, no kylhän mä nyt sen varmaan tai saisin tietää kysyis siltä edunvalvojalta sitä, mutta en nyt oo kysyny kumminkaan sitäkään siltä, että. Mutta nii ni mä oon kokenu senki silleen ni, että ei mun oikee tai mua nyt ei oikeestaan kiinnostais hakee mihkään tommosiin normaali töihin. Koska tota eikä siitä ulosotosta oo kiinni, mutta se on siitä kiinni, että minkä takii mä meen esimerkiks normaali töihin, ku mä en nää niitä rahoja, että mä en saa mun omaa palkkaakaan. Ni ens, vähän niinku toi niinku mielenkiinto loppunu, et mun mielest ei siin oo mitään järkeä. Mut se, että en mä kumminkaan haluu olla tekemättä yhtään mitään. (Ote haastattelusta)

Haastatteluista kävi ilmi, että osa asukkaista asetti omia tavoitteitaan tärkeysjärjestykseen ja hahmottivat, mitkä unelmista ja haaveista oli toteutettavissa lähiaikoina, ja mitkä tavoitteet vaativat enemmän aikaa ja resursseja. Unelmien ja tavoitteiden välillä nähtiin syy-seuraus-suhteita. Ensimmäinen tavoite pyrittiin toteuttamaan ennen kuin tavoiteltiin jotakin toista unelmaa. Asukkailla oli maltillisuutta nähdä ne onnistumiset, mitä he olivat tähän mennessä saavuttaneet kuten pysyvä asuminen, työtoimintaan säännöllisesti osallistuminen, taloudellisen tilanteen hallinta tai korvaushoitoon sitoutuminen. Nämä saavutukset olivat sellaisia, joita he eivät halunneet asioita kiirehtimällä menettää.

*H: No miten tulevaisuuden suhteen, ni miten sä koet, millaset mahdollisuudet sulla on itellä vaikuttaa sun oman elämäntilanteeseen, asumiseen ja tähän työllistymiseen ja muun suhteen?
V: Mmm, no emmä tiedä siis, mullahan on ny ensimmäisenä, mä haluun hoitaa niinkö nuo hampaat ja terveyden niinkö kuntoon. Et mä en sen enempää oo miettiny, koska mul nyt on työtoimintaa ja mulla on nyt, missä asua. (Ote haastattelusta)*

Työtoimintaan osallistuminen ja siitä seuraava mahdollinen työelämään siirtyminen nähtiin tavoittelemisen ja unelmoinnin arvoisena asiana. Sen nähtiin mahdollistavan yhteiskuntaan osallistumisen osana työelämää ja osana yhteisöä.

Asukas toteaa, että hän haluaa olla osana toimivaa yhteiskuntaa, ja näin olla isänmaallinen. Hän toteaa, että haluaisi työelämään. Heti perään hän kuitenkin sanoo, että toisaalta on helpotus, ettei työtoiminta ole kuin työelämä. Hän korostaa hyvää työilmapiiriä. Jään miettimään, ohjailinko liikaa asukkaan vastausta. Tarkentamalla, että tätäkö hän tarkoitti. Hän kokee, että työtoiminta voi antaa valmiuksia työelämään, koska sen avulla voi ylläpitää toimintakykyä ja vuorovaikutussuhteita. (Ote kenttämuistiinpanoista)

Keskusteluissa nousi esiin tarve olla osana toimivaa yhteiskuntaa, eli aktiivisena, tekemisenä ja toimivana subjektina toiminnan ja palvelujen objektina olemisen sijaan. Tämä kuvaa asukkaiden toiveiden ja unelmien yleistä tavoitetta, olla toimivana osana omaa elämäänsä ja sitä kautta osana yhteiskuntaa.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään, millaisia merkityksiä työtoiminta saa pitkäaikaisasunnottomille suunnatun asumisyksikön asukkaiden tulkitsena. Lisäksi olen tarkastellut sitä, miten asukkaat arvioivat työtoiminnalle annettuja merkityksiä asumisen onnistumisen näkökulmasta. Analyysin olen tehnyt havainnointi- ja haastatteluaineistojen perusteella, jotka keräsin eräässä asumisyksikössä joulukuussa 2017. Työtoimintaan osallistui asukkaita sekä vakituisen asumisen yksiköstä että väliaikaisen asumisen yksiköstä, mikä toi haastavuutta asumiseen liittyvän tutkimuskysymyksen hahmotamiseen. Aineisto perustuu noin 20-30 asukkaan kertomuksiin ja ajatuksiin, joten tulokset olivat moniäänisiä. Kun analysoin aineistoa sisällönanalyysin keinoin, löysin asukkaiden työtoiminnalle antamille merkityksille yhdistäväksi käsitteeksi toimijuuden. Hyödynsin analyysiluvuissa Jyrkämän määrittelemiä toimijuuden ulottuvuuksia, jotka ovat kyettä, osata, haluta, täytyä, voida ja tuntea. Kykeneminen viittaa yksilön psyykkisiin ja

fyysisiin kykyihin, osaaminen yksilön tietoihin ja taitoihin, haluaminen yksilön motivaatioon ja päämääriin, täytyminen fyysisiin ja sosiaalisiin pakkoihin ja rajoituksiin, voiminen tilanteen ja rakenteiden tuottamiin mahdollisuuksiin sekä tunteminen yksilön kokemuksiin tilanteisiin ja asioihin liittyviin tunteisiin. (Jyrkämä 2007, 206–207.) Toimijuuden käsitteen avulla analyysiini rakentui kolme pääteemaa, joilla vastasin tutkimuskysymyksiini. Nämä teemat olivat mahdollisuudet työtoiminnassa, työtoiminta ja yhteisön merkitys sekä muutos- ja unelmapuhe.

Vapaaehtoisuuteen perustuvan työtoiminnan kautta asukkaille tarjoutui mahdollisuuksia valita. Toimijuuden määritelmässä korostuu valta toimia toisin esteiden ja pakon sijaan (Jyrkämä 2008, 192). Pakon nähtiin tuhoavan halun osallistua, kun taas valinnanvapauden nähtiin luovan mahdollisuuksia toimijuuteen. Työtoiminnan puitteiden ja rakenteiden kautta toimijuuden voida-ulottuvuus (ks. Jyrkämä 2007, 206) toteutui, kun asukkaille syntyi mahdollisuuksia valita. Se näkyi asukkaissa tunnollisuutena ja sitoutumisena työtoimintaan, toisaalta mahdollisuutena jäädä kotiin ilman sanktioita. Työtoiminnan kautta asukkaat saivat kokemuksen siitä, että he voivat valita ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Voivatko nämä myönteiset kokemukset valinnan tekemisestä synnyttää asukkaissa pohdintaa siitä, missä muissa asioissa heillä voisi olla mahdollisuus itse valita ja vaikuttaa? Ainakin osittain tällaisen prosessin käynnistymisestä kertoo se, että asukkaiden keskuudessa oli syntynyt unelma- ja toivepuhetta tulevaisuuteen liittyen. Omia mahdollisuuksia tulevaisuuden suhteen pohdittiin ja sanoitettiin.

Asunto ensin -mallin käsikirjan muodostamia asiakkaan valinnanmahdollisuuden diskursseja tutkineet Hansen Löfstrand ja Juhila toteavat, että asukkaiden valinnat ovat usein tulosta asukkaiden ja työntekijöiden neuvotteluista. Tällä he viittaavat siihen, etteivät asukkaat tee valintojaan täysin itsenäisesti, vaan heitä ohjataan tekemään työntekijöiden näkökulmasta oikeita valintoja. (Hansen Löfstrand & Juhila 2012, 64.) Tämä näkyi myös tutkimusympäristössäni siinä, että valinnanvapaudella oli työtoiminnassa rajansa, sillä puitteet työtoiminnalle ja valinnanmahdollisuudet sen sisällä olivat ulkopuolelta määriteltäviä. Työtehtävien kirjo oli rajallinen, joten täyttä valinnanvapautta asukkailla työtehtävien suhteen ei ollut. Kaikki työtehtävät eivät olleet kaikille asukkaille tarjolla, vaan tiettyjen työtehtävien saamiseen vaikutti aiempi työ- ja harrastushistoria, suhteet työntekijöihin sekä asumismuoto. Mahdollisuudet työtehtävien valinnassa jakautuivat epätasaisesti asukkaiden välillä, jolloin myös toimijuuden ja sen rakentamisen mahdollisuudet

olivat erilaiset eri asukkaille. Asumissosiaalisen työn rakenteet eivät tarjonneet yhtäläisiä mahdollisuuksia kaikille asukkaille. Osa asukkaista pystyi hyödyntämään aiempia tietojaan ja taitojaan työtoiminnassa. Näen asukkaiden osaamisen laajemman hyödyntämisen mahdollisuutena sekä kehittää asumissosiaalista työtä että saada asumissosiaalisella työllä aikaan muutoksia asukkaiden elämässä. Samalla asukkaiden osaamisen kartuttaminen voisi lisätä omanarvontuntoa ja itsetuntemusta. Tämä oli nähtävissä osassa tutkimukseeni osallistuneissa asukkaissa, jotka saivat hyödyntää omia taitojaan työtoiminnassa. He sanoittivat osaamistaan ja osaamisen hyödyntämisen myönteisiä merkityksiä omalle hyvinvoinnilleen.

Monet asukkaat asuvat asumisyksikössä useita vuosia, ja näiden vuosien aikana kuntoutumisessa voi tapahtua suuria harppauksia eteenpäin. Haasteena tulevaisuuden asumissosiaalisessa työssä on mielestäni se, miten sillä pystytään vastaamaan asukkaan muuttuneisiin tarpeisiin ja toimijuuden tukemiseen kuntoutumisen edetessä. Miten työtoiminnassa nähdyt mahdollisuudet voisivat palvella asukkaiden muita elämän osa-alueita? Kuten asumissosiaalisesta työstä kertovassa luvussa toin esiin, asumissosiaalista työtä rakennetaan ja muovataan asumisyksiköissä asukkaiden ja työntekijöiden toimesta (ks. Granfelt 2013, 228 & 237). Se ei ole valmiiksi määriteltyä, vaan se saa uusia merkityksiä työtä tehdessä ja kehitettäessä. Tällöin työtoiminnan tulisi olla mukautuvaa ja saada erilaisia muotoja riippuen siitä, millaisia asukkaita siihen osallistuu. Näin myös asukkaiden tietoja ja taitoja voitaisiin saada paremmin näkyväksi työtoiminnan avulla. Esimerkiksi yhteisöstä ulospäin suuntautuva työtoiminta voisi tarjota asukkaille uudenlaisia mahdollisuuksia, ja samalla Asunto ensin -mallin periaate yhteisöihin ja yhteiskuntaan integroitumisesta toteutuisi.

Monelle tutkimukseeni osallistuneelle asukkaalle työtoiminnasta oli muodostunut päivittäin toistuva rutiini. Se sai liikkeelle ja toi päiviin sisältöä, säännönmukaisuutta sekä vaihtoehtoisia tekemistä aiemmin päihteitä ja toimettomuutta sisältäneisiin päiviin. Työtoiminnan avulla asunnottoman identiteettiin liittyvälle jatkuvalla liikkeellä ololle saatiin korvaaja. Näin työtoiminta osaltaan vahvisti asukkaiden asumisen onnistumista. Tekemisen ja sen mukanaan tuoman rytmin avulla asukkaiden arkinen, pieni toimijuus omassa elämässä lisääntyi tai vakiintui. Päivittäinen tekeminen mahdollisti tiedostettuja mutta myös tiedostamatta tapahtuvia muutoksia asukkaiden elämässä, kun aiemmat arkeen kuuluneet tavat muuttuivat. Työtoiminnan kautta asukkailla oli mahdollista kasvattaa omaa

toimijuuttaan heille annettujen vastuiden ja vallan kautta. Työtoiminnan avulla lisääntynyt tai vakiintunut toimijuus ei tarkoittanut kaikkien asukkaiden kohdalla samaa asiaa, vaan se toteutui jokaisen asukkaan kohdalla omanlaisenaan. Osalle työtoimintaan osallistuminen tarkoitti päivittäisissä rutiineissa pysymistä, toisille motivoitunutta etenemistä elämässä ja vastuun kantamista. Työtoiminnalla oli asukkaille toimijuuden kannalta sekä ylläpitävä että toiminnan mahdollisuuksia lisäävä vaikutus. Tämä havainnollistaa sitä, että asumissosiaalisella työllä voidaan tavoitella monenlaista elämänhallintaa. Yhden kohdalla asumissosiaalisen työn merkitys on elämän tasapainottaminen ja sitä kautta asumisen vakiinnuttaminen. Toisen asukkaan kohdalla se voi taas olla päämäärätietoista eteenpäin menemistä. Silti molemmat tavoitteet ovat yhteneväisiä asumissosiaalisen työn tavoitteiden, kuten kuntoutumisen ja asumisen onnistumisen kanssa. Asumissosiaalisella työllä voidaan vastata asukkaiden monenlaisiin tarpeisiin ja elämäntilanteisiin. Olenaista on, että tavoitteiden asettelu lähtee asukkaan tarpeista ja toiveista.

Toisaalta muutama asukas toi esiin työtoiminnan taannuuttavia puolia kuten pienen palkan ja valvonnan alla olemisen. Työtoiminta ei pelkästään rakentanut toimijuutta, vaan tuotti osalle asukkaista kokemuksen vallan epätasaisesta jakautumisesta. Vaikka suomalaisen Asunto ensin -mallin periaatteisiin kuuluu valinnanvapaus ja vaikutusmahdollisuudet, ja työtoiminnassa asukkailla on vaikutusvaltaa asumisyksikön tasolla, heidän valtansa ja vaikuttamisen mahdollisuutensa ovat muilta osin hyvin rajalliset. Tämä asukkaiden esiin tuoma taannuttava puoli korostaa sitä, että yksilön tekemien ratkaisujen lisäksi yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat yksilön huono-osaisuuteen ja sen kokemiseen (ks. Kainulainen 2006, 382–383). Valtaa siihen, millaista elämä asumisyksikössä on, käyttää moni vallanpitäjä ennen kuin valta tulee asukkaiden ulottuville konkreettisten asioiden päättämisen muodossa. Asumisyksikön tasolla käytännön muutostoiveiden suhteen asukkaat kokivat kuitenkin onnistuneensa saamaan valtaa. Tulkitsen tätä puhetta taannuttavuudesta siten, että asumisyksikön tasolla saadusta vallasta huolimatta asumisyksikössä asuminen ja eläminen saatettiin kokea alistavana ja holhoavana. Vaikka Asunto ensin -mallin mukaisesti asumissosiaalisessa työssä pyritään huomioimaan asuinpaikan valinnassa asukkaan toiveet, voi olla, että asumisyksikössä asuminen ei ole ollut asukkaan toiveiden mukainen vaihtoehto. Ajattelen, että epätoivottu asumismuoto osaltaan voi tuoda kokemuksen siitä, että työtoiminta ja asuminen asumisyksikössä taannuttaa. Asuminen on perimmäinen resurssintarve, joten sen tähden on olennaista, että ihminen pystyy itse

vaikuttamaan asumisen muotoonsa. Vuosina 2016–2019 toteutettavassa Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn toimenpideohjelmissa pyritään uudistamaan palvelujärjestelmää asiakaslähtöisemmäksi sekä monipuolistamaan asunnottomille suunnattua asuntotarjontaa (Asunto ensin 2018e, 7). Tällöin tavoitteena on, että yksilölliset asumisen tarpeet ja toiveet pystytään huomioimaan paremmin.

Osalle työtoiminnan tuomat rutiinit loivat pysyvyyttä, eikä tarvetta sen pysyvyyden muuttamiselle nähty. Vaikka työelämään paluulla leikiteltiin ajatuksen tasolla, ajatusten toteuttamisen ei nähty olevan vaihtoehto. Huono-osaisuuteen paikantuvan köyhyyden ei nähty ratkeavan töihin paluulla, koska ulosottovelkojen maksaminen ja tukien väheneminen nähtiin palkkatyön kääntöpuolina. Sen sijaan työtoiminnasta saatiin helpotusta Saaren määrittelemiin huono-osaisuuden notkelmiin. Pienen korotuksen päivittäisiin tuloihin nähtiin mahdollistavan esimerkiksi itsenäisen ruokatalouden, herkuttelun tai päivittäisen tupakka-askin. Ihmissuhteiden ylläpitäminen nähtiin helpompana asunnon ja työtoiminnan mukanaan tuoman päivärytmin myötä kuin asunnottomana ollessa. Osan kohdalla muuttunut elämänrytmi ja -tavat olivat saaneet aikaan luottamusta asukkaiden ja omaisten välillä. Tähän muutokseen oltiin tyytyväisiä. Tulkitsen niin, että nämä myönteiset tapahtumat talous- ja ihmissuhdeasioissa sekä päihteiden käytössä saattavat lisätä tyytyväisyyttä omaan elämään ja vähentää kokemusta huono-osaisuudesta, jolloin suurempiin muutoksiin ei enää nähdä tarvetta. Lisääntyneen itsevarmuuden ja asioiden järjestymisen myötä asukkaat saattoivat olla elämäänsä tarpeeksi tyytyväisiä, jolloin nykyinen elämä nähtiin riittävän hyvänä elämänä. Toisaalta unelmien edessä olleet haasteet kuten ulosottovelat nähtiin niin suurina, että nykyinen tilanne koettiin tarpeeksi tyydyttävänä unelmien tavoittelun sijaan.

Mielekäs tekeminen toi taloudellisen avun lisäksi asukkaille hyödyksi olemisen ja onnistumisen kokemuksia, ja sillä oli myönteisiä vaikutuksia asukkaiden itsetuntoon. Omanarvontunto näkyi osassa asukkaista oman tekemisen korostumisena. Sen sijaan, että he olisivat nähneet, että vakituinen asuminen tai työtoiminta olisivat edesauttaneet toimijuuden toteutumista, he korostivat omaa rooliaan oman elämänsä järjestämisessä. Näille asukkaille työtoiminnan ja vakaan asumisen muodostama (ks. Jyrkämä 2007, 206) voida-ulottuvuus oli toissijaista haluta- ja kyetä-ulottuvuuksiin nähden. Koska päihteiden ongelmakäyttö aiheuttaa ihmisessä avuttomuutta itsestä huolehtimisessa (Manninen & Tuori

2005, 10), tulkitsin oman roolin korostamisen niin, että päihteistä luopumisen tai vähentämisen myötä asukkaiden kyvyt ja halut itsestä huolehtimiseen olivat kasvaneet. Päih-teettöminä he samalla näkivät omien valintojensa ja tekemistensä, kuten työtoimintaan osallistumisen seuraukset selkeämmin kuin päihteiden vaikutuksen alaisena. Osa näistä asukkaista halusi tehdä selkeän eron aiempaan elämään muun muassa katkaisemalla yhteyksiä aiempiin päihteiden värittämiin tuttavapiireihin. Saaren (2015, 169) mukaan asunottomien ja huumeidenkäyttäjien huono-osaisuudessa erityispiirteenä on tiivis ja pieni ryhmä, jolla on vahva huono-osaisen identiteetti. Ajattelen, että aiemmasta seurasta irtautuvien asukkaiden huono-osaisuuden identiteetti oli toimijuuden haluta- ja kyetä-ulottuvuuksien vahvistuessa niin ikään muuttunut, jolloin he eivät enää kokeneet kuuluvansa samaan huono-osaisten ryhmään kuin aiemmin.

Sen sijaan työtoiminnan yhteisö tarjosi päihteetöntä seuraa ja tukea, jonka osa koki tukielementtinä myös työtoiminnan ulkopuolella. Asukkailla oli samanlaisia kokemuksia, joita he jakoivat toisilleen työtoiminnan lomassa. Turvalliseksi koettu työyhteisö mahdollisti sen, että asukkaat saattoivat olla omanlaisinaan ihmisinä ilman pelkoa arvostelusta. Tämän työyhteisön hyväksynnän ja päih-teettömyyden nähtiin edistävän asumisen onnistumista. Saaren (2015, 163) mainitsemasta huono-osaisuuden notkelmasta, ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiivistymisestä, tulikin työtoiminnassa mukana oleville asukkaille hyvinvoinnin kumppare, jonka avulla he erottuivat muusta asuinyhteisöstä. Yhteinen huono-osaisuuden kokemuspohja tuotti jaettaessa myönteisiä vaikutuksia, joka kantoi osan kohdalla myös työtoiminnan ulkopuoliseen elämään. Vertaisuus on jotain sellaista, mitä ammattimaisella asumissosiaalisella työllä ei voida tavoittaa. Sen sijaan ammattimaisella asumissosiaalisella työllä voidaan järjestää puitteita sille, että asukasyhteisön sisällä syntyy esimerkiksi tällaista päih-teettömyyteen perustuvaa vertaisuutta. Työtoiminta voi olla tällaisen vertaisuuden areena asumisyksikön sisällä. Tutkimukseeni osallistuneiden asukkaiden toinen tieto synnytti heidän keskuudessaan vertaisuutta, jonka he näkivät tukevan muun muassa päihteetöntä elämää. Näen, että tarkempi vertaisuuden merkityksen tutkiminen työtoiminnassa ja asuinyhteisössä olisi tärkeää, sillä vertaisuutta voisi hyödyntää laajemminkin osana asumissosiaalista työtä.

Työtoiminnan päihteetön seura nähtiin tärkeänä tukielementtinä oman päihteidenkäytön vähentämispyrkimyksissä. Asukkaiden puheista kävi ilmi, että heille oli tärkeää, että työ-

toiminta on päihteetöntä toimintaa. Päihteen yhdessäolo lähti osittain asukkaista itseltään keskinäisenä valvontana ja päihteettömän ilmapiirin kunnioittamisena. Ajattelen, että työtoiminta luo puitteita päihteettömyydelle. Valinta päihteettömyydestä tehdään osallistumalla työtoimintaan, sillä samalla sitoudutaan yhteisiin työtoiminnan sääntöihin ja asukkaiden väliseen omavalvontaan päihteen käytön suhteen. Päihteettömän seuran kautta työtoiminnasta tuli näkyviin toimijuuden tuntee- ulottuvuus, kun asukkaat arvioivat ja arvottivat työyhteisöä ja osallisuuttaan siinä. Samalla tavoin kuin päihteen yhdistävät ryhmäksi, päihteettömyys voi yhdistää asukkaita. Työtoiminnan työyhteisön nähtiin tukevan asumista ja elämistä myös työtoiminnan ulkopuolella, koska työtoiminnan kautta asukkaat löysivät samanhenkistä seuraa vapaa-ajalle. Toisaalta vertaisuuden vastapainoksi työyhteisössä oli jonkin verran kielteistä ja vihamielistä puhetta suhteessa muihin yhteiskunnassa huonossa asemassa oleviin ihmisryhmiin mutta myös kanssa-asukkaisiin sekä osaan työtoiminnan työtovereista. Ajattelen, että tämä vihapuhe voi osaltaan kertoa koetusta huono-osaisen identiteetistä. Mietin sitä, kumpuavatko nämä huono-osaisuuden kokemukset, itsensä ja muiden vähättely sekä vihapuhe osaltaan siitä, ettei asuminen ole vielä vakaalla pohjalla. Havainnointijakson aikaan työtoimintaan osallistuneista iso osa asui väliaikaisen asumisen yksikössä. Kuten Saari toteaa, asunnottomuus on äärimmäisen huono-osaisuuden mittari (Saari 2015, 16). Työtoiminnasta huolimatta näillä asukkailla oli perimmäinen resurssitarve, asunnon tarve täyttämättä.

Voiko työtoiminnan kuntouttavalla otteella olla merkitystä asukkaiden huono-osaisuuden notkelmiin, vaikka asunto ei ole pysyvä? Väitän, että voi. Osan niin vakituksessa kuin väliaikaisessa asumisyksikössä asuvien asukkaiden puheissa esiintyi toive- ja unelmapuhetta liittyen esimerkiksi vaihtoehtoihin asumisratkaisuihin, perhesuhteiden parantamiseen sekä päihteistä irrottautumiseen. Tämä kertoo työtoiminnan kautta toimijuuden kyetä- ja haluta-ulottuvuuksien vahvistumisesta, uskosta omiin kykyihin ja muutokseen riippumatta perimmäisen resurssitarpeen eli pysyvän asunnon puuttumisesta. Unelmointia ja unelmien tavoittelua tuki osallistuminen työtoimintaan ja osan kohdalla myös asumisen kautta syntyneet vakaat olot, jolloin unelmille ja muutokselle oli tilaa. Joustavan työtoiminnan järjestelmän avulla asukkaat kykenivät edistämään joidenkin toiveiden toteutumista, kun he pystyivät hoitamaan terveyteen ja talouteen liittyviä asioitaan työajalla.

Osa asukkaiden unelmista liittyi asumiseen. Moni asukas toi esiin unelman asumisen ja työn erottamisesta sekä työn ja vapaa-ajan erottamisesta. Vaikka asuminen asumisyksikössä sujui, asumisyksiköstä pois muuttaminen nähtiin mahdollisuutena irtaantua myös päihteitä käyttävästä tuttavapiiristä. Pleace ym. (2015) arvioinnissaan suomalaisesta asunnottomuusstrategiasta kyseenalaistavat osittain suomalaisen Asunto ensin -mallin yhteisömuotoisen asumisen, koska he näkevät sen mahdollisesti vahingoittavan asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. Tätä argumenttiaan he perustelevat sillä, että yhteisömuotoista Asunto ensin -asumista voi olla vaikea hallita, ja siitä syystä asuminen sellaisessa voi olla stressaavaa. (Pleace ym. 2015, 65.) Tämä näkemys saa vastakaikua tutkielmani tuloksista. Monelle asukkaalle asumisyhteisö näyttäytyi levottomana ja turvattomana, kun taas työyhteisö ei. Asumisen ja työn erottaminen nähtiin mahdollisuutena tehdä asumisesta yksityisempää kuin mitä se asumisyksikössä asuessa oli. Osalle asumisyksikkö tarjosi tarpeeksi yksityisyyttä mutta toisaalta myös mahdollisuuden naapurussuhteiden ylläpitoon.

Asumisen yksityisyys oli asia, jota pohdin tutkielmaani tehdessä. Sain kerättyä niukasti materiaalia toiseen tutkimuskysymykseeni työtoiminnan merkityksestä asumisen onnistumiselle. Eräässä havainnointitilanteessa keskustelimme työtoiminnan sisäisestä huolenpidosta. Yhden asukkaan vastauksesta kävi ilmi, ettei pois muuttaneiden perään kysely, eikä osa halunnut kertoa muille, mihin muuttivat. Tämä sama ajatus kävi ilmi myös eräässä haastattelussa. Korostuuko näissä ajatuksissa ja asumiseen liittyvän puheen vähydessä vakaan asumisen tuoma yksityisyys ja sen tärkeys? Onko niin, että kun saadaan asunto, sitä ei haluta jakaa muiden kanssa, vaan se pidetään omana asiana? Osittain työtoiminnan merkitystä asumisen onnistumisen arvioinnille saattoi hankaloittaa se, että iso osa työtoimintaan havainnointijaksolla osallistuneista asukkaista asui väliaikaisen asumisen asumisyksikössä, joka ei toimi Asunto ensin -mallin mukaisesti. He elivät odottavassa ilmapiirissä, koska heillä ei ollut varmuutta asumisesta. Heillä saattoi olla vaikeaa arvioida asumisen ja työtoiminnan suhdetta, kun asuminen ei ollut vakaata. Tällaisessa ympäristössä, jossa on sekä vakituinen että väliaikaisen asumisen asumisyksikkö, olisi mahdollista tehdä tarkempaa vertailevaa tutkimusta siitä, millaisia merkityksiä työtoiminta tai asumissosiaalinen työ ylipäättään saa, kun asuminen on vakaata, tai kun se ei ole sitä.

Asukkaissa syntyi siis työtoiminnan myötä toimijuutta, joka todentui niin työtoiminnan sisällä kuin sen ulkopuolella muilla elämän osa-alueilla. Asunnon ja työtoiminnan avulla

ei välttämättä päästä kaikista huono-osaisuuden ulottuvuuksista eroon, mutta yksilötasolla niillä voi olla merkitystä elämään tyytyväisyyden, resurssien ja koetun identiteetin suhteen. Huono-osaisuudesta pyritään kohti hyvinvoinnin lisääntymistä elämän eri osa-alueilla. Vaikeassa elämäntilanteessa elävien ihmisten hyvinvoinnin vahvistaminen on myös sosiaalityön tavoite. Sosiaalityöllä pyritään tukemaan sellaisia olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta ja yksilöiden toimintakykyä, joilla hyvinvointia voidaan lujittaa (Sosnet 2018). Tutkimuskenttänäni toimineessa asumisyksikössä ei työskennellyt yhtään sosiaalityöntekijää, vaan asumissosiaalisen työn toteutumisesta asukkaiden käytännön arjessa vastasivat sosiaaliohjaajat ja lähihoitajat. Sosiaalityön rooli asumissosiaalisessa työssä ja Asunto ensin -mallin toteuttamisessa ei ole arjen käytännön ohjaustyö, vaan siitä huolehtiminen, että edellä mainittu pyrkimys hyvinvointia lujittavista tekijöistä toteutuisi. Tämä tarkoittaa sitä, että erityistä tukea tarvitsevat aikuiset saisivat tarvitsemaansa tukea ja apua oikea-aikaisesti ja oikeissa paikoissa. Sosiaalityön tehtävänä onkin asiakkaan tilanteen arvioiminen ja arvioinnin perusteella asiakkaan tarpeisiin vastaavien palveluiden tarjoaminen asiakkaalle, ei käytännön työn toteuttaminen asumisyksikössä. Ajattelen, että asukkaiden tulkinnat työtoiminnan merkityksistä kertovat kuitenkin myös sosiaalityön onnistumisesta tehtävässään. Sosiaalityön asiakkaiden eli asumisyksikön asukkaiden asumiselle ja työtoiminnalle antamia merkityksiä tutkimalla saadaan samalla tietoa siitä, miten sosiaalityössä tehdyt suunnitelmat ovat käytännössä toteutuneet, ja onko sosiaalityöllä pystytty näin ollen tukemaan olosuhteita, jotka vahvistavat hyvinvointia.

Olen käsitellyt tässä tutkielmassa valtaa ja sen jakautumista. Valta liittyy vahvasti toimijuuteen. Se on myös aina ajankohtainen aihe sosiaalityössä, jossa tuki ja kontrolli ovat yhtä aikaa läsnä. Asumissosiaalisessa työssä, joka perustuu asukkaiden ja ammattilaisten väliseen yhdenvertaiseen ja kunnioittavaan vuorovaikutukseen (ks. Granfelt 2013, 222 & Aune koordinaatioryhmä 2017) valtaa ja kontrollia on pyritty purkamaan. Valtan jakautumisen ja käytön tutkiminen sosiaalityössä on tärkeää, jotta sosiaalityö olisi mahdollisimman läpinäkyvää ja luotettavaa. Myös aineistosta esiin nousseet asukkaiden kokemukset palveluista taannuttavina antavat viitteitä siitä, että valtaa ja sen ilmenemistä olisi hyvä tutkia lisää esimerkiksi asumisyksiköiden asukkaiden näkökulmasta sekä työtoiminnan että koko asumisprosessin osalta aina asunnon hakuprosessista pysyvään asumiseen saakka.

Vaikka valta liittyy vahvasti toimijuuteen ja sen rakentumiseen, sain kerättyä vähänlaista kriittistä aineistoa työtoiminnasta tai siitä rakenteesta, jonka osa se on. Asukkaiden puheet työskentelystä asumisyksikössä olivat pääosin myönteisiä, jonka voi tulkita niin, että työtoiminta on vastannut heidän odotuksiinsa ja tarpeisiinsa. Aineiston perusteella asukkaat olivat pääosin tyytyväisiä sekä mahdollisuuksiin, joita heille tarjoutui työtoiminnan kautta, että konkreettiseen ja henkiseen palkkaan, joita he työtoiminnasta saivat. Pohdin sitä, voiko työtoimintaan ja asumiseen kohdistuvan kritiikin puute liittyä asukkaiden näkemykseen omasta paikastaan tässä yhteiskunnassa. Kuten luvussa 2. nostin esiin, Saari määrittelee yhdeksi huono-osaisuuden notkelmaksi huono-osaisen identiteetin. Tähän huono-osaisen identiteettiin vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät kuten epätasaisesti jakautuvat tilaisuudet olla osana yhteiskuntaa. (Saari 2015, 163 & 166.) Kertooko kritiikin vähäisyys aineistossani siitä, että yhteiskunnan asettama huono-osaisen identiteetti on se, mihin asukkaat ovat tottuneet, ja minkä he näkevät omana paikkanaan yhteiskunnassa? Onko niin, että he eivät osaa, pysty tai näe mahdolliseksi tai tarpeelliseksi kyseenalaistaa tuota paikkaansa, joka heille on ylhäältä päin asetettu? Sen aseman myötä työtoiminnan kautta tulevat pienet parannukset näyttäytyvät kenties riittävinä parannuksina valtaan omassa elämässä. Sosiaalityön tavoite hyvinvoinnin lujittamisesta ei tulisi toteutua pelkästään yksilön tasolla, vaan myös rakenteellisella tasolla. Näen, että esimerkiksi tällaisten yhteiskunnan muokkaamien totuttujen asemien ja roolien näkyväksi tekeminen ja kritisoiminen voisi ja tulisi olla sosiaalityön tavoite niin sosiaalitoimistossa kuin tutkimuksessa.

LÄHTEET

- Ara 2018. Asunnottomat 2017. Selvitys 2/2018. Viitattu 12.5.2018.
- Asunto ensin 2018a. Ohjelmatyötä asunnottomuuden vähentämiseksi. Viitattu 4.9.2018.
<http://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/>.
- Asunto ensin 2018b. Asunto ensin-malli. Viitattu 23.3.2018.
<http://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/>.
- Asunto ensin 2018c. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016–2019. Viitattu 30.1.2018. <http://asuntoensin.fi/ohjelma/asunnottomuuden-ennaltaehkaisen-toimenpideohjelma-2016-2019/>.
- Asunto ensin 2018d. Asunto ensin-periaatteet. Viitattu 21.4.2018.
<http://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/asunto-ensin-periaatteet/>.
- Asunto ensin 2018e. Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) väliraportti. Viitattu 24.9.2018.
<http://asuntoensin.fi/assets/files/2018/06/AUNE-v%C3%A4liraportti-29.5.2018.pdf>.
- Atherton, Iain & McNaughton Nicholls, Carol 2008. ‘Housing First’ as a means of addressing multiple needs and homelessness. *European Journal of Homelessness* 2, 289–303.
- Aune koordinaatioryhmä 2017. Asunto ensin-laatusuosituksset. Viitattu 1.10.2017.
<http://asuntoensin.fi/assets/files/2017/06/Asunto-ensin-laatusuosituksset-25-huhti-2017.pdf>.
- Barnes, Barry 2000. *Understanding Agency. Social Theory and Responsible Action*. London: Sage Publications, Inc.
- Berg, Noora & Huurre, Taina & Kiviruusu, Olli & Aro, Hillevi 2011. Nuoruusiän huono-osaisuus ja sen kasautumisen yhteys kuolleisuuteen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2011: 48, 168–181.
- Buch, Elana & Staller, Karen 2007. *The Feminist Practice of Ethnography*. Teoksessa Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Lina Leavy (toim.) *Feminist Research Practice*. California: Sage Publications, Inc.
- Clifasefi, Seema L. & Collins, Susan E. & Torres, Nicole I. & Grazioli, Véronique S. & Mackelprang, Jessica L. 2016. Housing First, but what comes second? A qualitative study of resident, staff and management perspectives on single-

- site housing first program enhancement. *Journal of Community Psychology*, Sep. 2016, 845–856.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki Jaana 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 27–44.
- Eskola, Jari 2015. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 185–206.
- Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin Kaija 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura 2011, 11–32.
- Granfelt, Riitta & Nousiainen, Kirsi & Haahtela, Riikka & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi 2015. Oman oven avaajaksi – voiko asunnottomuudesta päästä eroon. Teoksessa Jouni Häkli, Risto Vilkkonen & Leena Vähäkylä (toim.) *Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet*. Helsinki: Gaudeamus, 71–81.
- Granfelt, Riitta 2013. Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta 2015. Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti? Helsinki: Y-Säätiö.
- Granfelt, Riitta 2016. Vankilasta desistanssipolun kautta kotiin. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 60–84.
- Grönfors, Martti 2010. Havaintojen teko aineistokeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinnat ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 154–170.

- Haahtela, Riikka 2008. Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 224–252.
- Haahtela, Riikka 2015. Asiakkuuksien rakentaminen asunnottomille suunnatussa asumisyksikössä. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hansen Löfstrand, Cecilia & Juhila, Kirsi 2012. The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model. *European Journal of Homelessness*, 6:2, 48–68.
- Hassi-Nuorluoto, Laura 2000. Asunnottomuus viranomaistulkinnossa. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 154–166.
- Helminen, Jari & Neiman, Taru 2015. Koti kulkijalle – Alkusana. Teoksessa Arja Koski & Ilse Vogt (toim.) *Osallistavaa kehittämistä asumisyksikössä. Asukkaat ja työntekijät kehittäjinä*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 9–10.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, Liisa 2013. Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asukkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 55–86.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2004. ”Elämä on ahasta täällä” Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 51–81.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. *Reikä sydämessä*. Tampere: Vastapaino.
<http://www.ara.fi/download/noname/%7B0EC77B27-5E1A-4735-ACA0-E07B4D68D54E%7D/135737>.
- Huttunen, Laura & Homanen, Riikka 2017. Etnografinen haastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 131–152.
- Huttunen, Laura 2010. Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.

- Hyväri, Susanna 2013. Asunnottomien asumispalvelut sosiaali- ja terveysalalle valmistuvien kuvaamina. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 131–156.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.
- Johansson, Juhani 2013. Moraalisen järjestyksen ylläpito asumispalvelun häiriötilanteissa. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 157–182.
- Johnsen, Sarah & Teixeira, Lúcia 2010. Staircases, Elevators and Cycles of Change. 'Housing First' and Other Housing Models for Homeless People with Complex Support Needs. Lontoo: Crisis UK.
- Johnstone, Melissa & Parsell, Cameron & Jetten, Jolanda & Dingle, Genevieve & Walter, Zoe 2015. Breaking the cycle of homelessness: Housing stability and social support as predictors of long-term well-being. *Housing Studies* 31:4, 409–426. Viitattu 6.2.2018.
<http://www.tandfonline.com.ezproxy.utu.fi/doi/full/10.1080/02673037.2015.1092504>.
- Juhila, Kirsi & Jolanki, Outi & Vilkkö, Anni 2016. Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 11–39.
- Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tarja 2013. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Verkkojulkaisuja 116. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Jyrkämä, Jyrki 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 195–218.

- Jyrkämä, Jyrki 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia* 4/2008, 190–203.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho & Häkkinen, Juho 2013. Kadulta asuntoon - vaikutukset hyvinvoinnille. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 49–72.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho 2013. Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 22–43.
- Kainulainen, Sakari 2006. Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:4, 373–386.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Jyväskylä: United Press.
- Karvonen, Sakari & Moisio, Pasi & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti 2008. Suomalaisten muuttuvat elinolot. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes, 28–37.
- Kauppinen, M. Timo & Saikku, Peppi & Kokko, Riitta-Liisa 2010. Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 234–251.
- Koski, Arja 2015. ATLAS-hanke – Asumissosiaalista työtä kehittämässä uudessa asumisyksikössä. Teoksessa Arja Koski & Ilse Vogt (toim.) *Osallistavaa kehittämistä asumisyksikössä. Asukkaat ja työntekijät kehittäjinä*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 17–34.
- Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laihiala, Tuomo 2018. Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Lappalainen Sirpa 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 9–14.

- Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 21–43.
- Manninen, Markku & Tuori, Tanja 2005. A-Klinikkasäätiön tuettu asuminen. Teoksessa Raija Hynynen (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Helsinki: Ympäristöministeriö, 9–26.
- Melin, Harri & Blom, Raimo 2011a. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 194–213.
- Melin, Harri & Blom, Raimo 2011b. Umpikujien tarinallinen purkaminen. Teoksessa Atte Oksanen & Marko Salonen (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 36–62.
- Mäki, Jenni 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2017. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Mönkkönen, Kaarina 2005. Toiminnallinen vaikuttuminen. Maallikkous vuorovaikutuksen energialähteenä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 277–304.
- Naukkarinen, Aimo 1996. Paradigmaerojen vähättelyyn liittyviä ongelmia laadullisen tutkimuksen arvioinnissa sosiaalitieteissä. Teoksessa Aino Palmroth & Ismo Nurmi (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Jyväskylä, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta, 111–130.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho 2013. Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 6–21.
- Nikkonen, Merja & Janhonen, Sirpa & Juntunen, Anitta 2003. Hoitokulttuurin tutkimuksesta: Etnografia hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa

- Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 44–80.
- Nousiainen, Kirsi 2016. Oma ovi yhteisössä: pitkäaikaisasunnottomien asumispolut ja asumiseen liittyvät valinnat. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. Jyväskylä: SoPhi, 163–191.
- Nousiainen, Kirsti 2015. Yhteisöt pitkäaikaisasunnottomien elämänkuluissa ja emansipatorisessa identiteettityössä. Teoksessa Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Pekka Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Tallinna: United Press Multidisciplinary Publishing, 79–106.
- Nylund, Marianne 2005. Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 195–213.
- Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana 2009. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Pelastusarmeija 2017. Matalan kynnyksen työtoiminta Suomen Pelastusarmeijan asumisyksiköissä. Viitattu 19.10.2017.
https://www.pelastusarmeija.fi/paikkakunnat/espoo/asumispalvelu/MATALAN_KYNNYKSEN_TY...TOIMINTA_SUOMEN_P_ELASTUSARMEIJAN_ASUMISPALVELUT.docx.pdf.
- Perälä, Jussi 2011. ”Miksi lehmät pitää tappaa?” Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä. Väitöskirja. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Perälä, Riikka 2018. Asunto ensin? Asunto vain? Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien asukkaiden palvelutarpeet tuetun asumisen asumisyksiköissä. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry.
- Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus 2015. The Finnish Homelessness Strategy. Reports of The Ministry of The Environment. Helsinki: Ministry of The Environment.
- Pleace, Nicholas 2016. Housing first guide Europe. Viitattu 13.4.2018.
https://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/06/HFG_full_Digital.pdf.

- Pohjola, Anneli 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Välimäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11–31.
- Pohjola, Anneli 2015. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Pekka Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Tallinna: United Press Multidisciplinary Publishing, 15–34.
- Pösö, Tarja 2005. Kun paikka menee tutkijaan. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto: Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes, 118–135.
- Rajanti, Taina 1999. Kaupunki on ihmisen koti: elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Väitöskirja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rajanti, Taina 2010. Koditon koti. Teoksessa Anni Vilkkö, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 328–336.
- Rastas, Anna 2010. Haastatteluaineiston monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 64–89.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 2000. Onnettomat, oikeudettomat ja osattomat – huono-osaisuus virallistulkintoissa. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 58–73.
- Rauhala, Urho 1988. Huono-osaisen muotokuva. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, suunnitteluosasto.
- Romakkaniemi, Marjo & Kilpeläinen, Arja 2017. Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä – sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 244–271.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

- Ruusuvuori, Johanna 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431.
- Saari, Juho 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2017. Sosiaalityö. Viitattu 5.10.2017.
<http://stm.fi/sosiaalityo>.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteessa
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp446355520>.
- Sosnet 2018. Sosnetin sosiaalityön määritelmä. Viitattu 16.9.2018.
<https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Sosnetin-maaritelma>.
- Sunikka, Sanna 2016. Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaattitutkimus. Viitattu 26.1.2018.
<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=971cb92e-9f9b-4f46-9cc7-436e4ef7c966>.
- Suomen perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Saatavilla sähköisesti osoitteessa
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>.
- Talentia 2018. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 18.10.2018. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 89–112.
- Tsemberis, Sam 1999. From streets to homes: The pathways to housing consumer preference supported housing model. *Journal of Community Psychology* 27:2, 225–241.
- Tuomela, Raimo & Mäkelä, Pekka 2011. Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 87–112.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 21.8.2018.
<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.

Vaininen, Satu 2011. Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vanhanen, Liisa & Kyngäs, Helvi 1999. Sisällönanalyysi. Hoitotiede. 11, (1) 3–12.

Vähätalo Kari, 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Väyrynen, Sanna & Lindh, Jari 2013. Yhteistoimijuuden rajakohteet päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino: 405–426.

Y-Säätiö 2017. A Home of Your Own. Housing First and ending homelessness in Finland. Viitattu 26.1.2018.
https://ysaatio.fi/assets/files/2018/01/A_Home_of_Your_Own_lowres_spreads.pdf.